Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De rentestand

https://hdl.handle.net/1874/241800

J. J. L. HARTE.

DE RENTESTAND.

ECONOMISCHE
LEESZAAL
B 12

B E III 12 f 25

DE RENTESTAND.

Uv. 4 juli 1883 A 9e. 192

DE RENTESTAND.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. J. J. P. VALETON JR.,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GODGELEERDHEID,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT,

EN

op voordracht der Rechtsgeleerde Faculteit,

TE VERDEDIGEN

op WOENSDAG, den 4 JULI 1883, des namiddags ten 3 ure,

DOOR

JOANNES JOSEPHUS IGNATIUS HARTE,

geboren te UTRECHT.

UTRECHT,
P. W. VAN DE WEIJER.
Stoomdrukkerij.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

VOORREDE.

Eene der Prijsvragen, den 1sten Mei 1879 door Rector en Senaat der Rijksuniversiteit te Utrecht uitgeschreven, verlangde: „eene ontwikkeling en beoordeeling van de verschillende leerstellingen over de oorzaken en de gevolgen van de veranderingen in den stand der rente."

Mijne beantwoording, onder het motto „Veritatem spectamus, non, quod quis finxit", mocht, volgens het besluit der Rechtsgeleerde Faculteit (op 21 September 1880 in het openbaar uitgesproken) den gouden eerepenning verwerven.

Het onderhavige geschrift wijkt van het oorspronkelijke slechts in ondergeschikte punten af. Welwillende opmerkingen, mij van hooggeachte zijden gemaakt, gaven hier en daar aanleiding tot wijziging en aanvulling, maar het karakter en de gang van het geheele betoog bleven onaangetast.

De behandeling der opgegeven stof had eigenaardige bezwaren. Niettegenstaande J. B. SAY [1]) in 1803 ver-

[1]) Traité d'Economie politique. Livre II. ch. VIII. § 1.

kondigde, dat de dikke nevelen die over de rente-theorie lagen uitgespreid, door HUME en SMITH waren verdreven, — klaagde J. S. MILL nog in 1830 [1]): „The circumstances which regulate the rate of interest have usually been treated, even by professed writers on political economy in a vague, loose, and unscientific manner."

Ofschoon MILL zelf vele nog duistere punten ophelderde en de geheele renteleer systematisch rangschikte, vond COURCELLE-SENEUIL in 1855 nog aanleiding om te schrijven [2]): „même après les travaux de ces maîtres et de ceux qui les ont suivis, la théorie de l'intérêt laisse encore quelque chose à désirer; elle n'a ni toute la netteté, ni toute la rigueur que l'on doit exiger d'une conception scientifique, elle donne plusieurs noms à la même chose, et n'embrasse pas assez étroitement l'ensemble des phénomènes économiques."

Het is ontegenzeggelijk dat, na lezing van alle beschouwingen over den rentestand, zich nog talrijke vragen aan den geest opdringen in wier beantwoording niet werd voorzien. Naar het mij voorkomt, is de reden daarvan te zoeken in verwaarloozing van het onderscheid tusschen twee verschillende soorten van rentestand. Zij worden, in schier alle verhandelingen, als één beschouwd en steeds aan dezelfde wetten onderworpen

---

[1]) Essay IV: on profits.

[2]) Etudes sur la théorie de l'interêt. — Journal des économistes. 1855.

geacht. Dit verhindert niet, dat de werkelijkheid zich daaraan niet stoort, en afwijkingen tusschen beide vertoont die onmogelijk naar dezelfde regelen kunnen verklaard worden.

Het was mijn streven de theorie meer in overeenstemming te brengen met de practijk. Bereiking van dat doel was de taak die ik mij oplegde, — maar nimmer verliet mij het bewustzijn, dat haar gewicht ongeëvenredigd was aan het beperkte draagvermogen mijner krachten.

Moeilijk viel de keus eener passende wijze van rangschikking der stof. De verschillende gevoelens moesten blootgelegd en beoordeeld worden, — maar, bij de eigenaardige opvatting die ik mij gevormd had, was herhaling te verwachten van dezelfde algemeene grieven tegen ieder stelsel in het bijzonder. Ten einde dit bezwaar te vermijden en toch mijne eigene meening duidelijk te ontvouwen, gaf ik aan het geheel de gedaante van ééne theorie. Bij de bewerking bleek herhaaldelijk het voordeel van deze methode. Door de splitsing van den rentestand in een' op langen, en een' op korten termijn, vervielen talrijke tegenstrijdigheden die tusschen de gevoelens der verschillende schrijvers schenen te heerschen; de meeste bleken recht van bestaan te hebben, zoodra zij in hun eigen licht werden beschouwd.

Aangezien duidelijkheid een hoofdvereischte is bij de behandeling van een wetenschappelijk onderwerp, maakte ik geen bezwaar om een woord te bezigen in eene ongewone beteekenis. Onze taal mist eene goede uitdrukking

om de begrippen „prêter (leihen, to lend)" en „emprunter (lehnen, to borrow)" scherp tegenover elkaar te doen uitkomen. Wel is waar kan men in het eene geval „geldgeven" of „geldschieten," — en in het tweede geval „geldnemen" kiezen, doch, daargelaten dat het denkbeeld van leenen hier niet is terug gegeven, wordt er door herinnerd aan *geld*, en dit is niet zonder gevaar. De woorden „leenen" en „borgen", die eerst na toevoeging der voorzetsels „van" of „aan" een bepaalden zin krijgen, konden niet in aanmerking komen. Het was daarom, dat ik er toe geraakte om tegenover „uitleenen", „ontleenen", en tegenover „uitleener", „ontleener" te stellen. M. i. kanten zich geene taalkundige bezwaren hiertegen aan. Volgens de etymologisten TERWEN en BOMHOFF [1]) heeft het voorzetsel „ont" in deze samenstelling eene beroovende kracht, en beteekent dus „ontleenen" niet anders dan „leenen van".

Onnoodig zal het wezen om hier nog eene nadere verklaring te geven van de uitdrukking „rentestand op langen (of korten) termijn", zijnde deze eene verkorting van „stand der rente van leeningen die voor langen (of korten) tijd plaats vinden."

Wanneer ik ten slotte een woord van dank uitspreek

---

1) Zie ook Mr. B. H. LULOFS „Gronden der Nederlandsche Woordafleidkunde" p. 290.

aan U, Hoogleeraren der Rechtsgeleerde Faculteit, dan geschiedt zulks niet ter wille van gewoonte of oude sleur. Verschillende jaren mocht ik Uwe gewaardeerde colleges volgen, en niet zelden het voorrecht van Uwen persoonlijken omgang genieten. Ik kan dus spreken uit ervaring, en dit juist noopt mij te getuigen, dat ik mij, evenzeer wegens Uw voorbeeld als wegens Uwe lessen aan U ten hoogste verplicht acht. De namen D'AULNIS, FRUIN, DE GEER, HAMAKER, DE LOUTER en POLS zullen mij levenslang dierbaar blijven, omdat ze mij eensluidend klinken met strikte onpartijdigheid, onbaatzuchtige hulpvaardigheid, ware geleerdheid zonder ijdel vertoon.

H.

INHOUD.

Blz.

VOORREDE V

INLEIDING.

§ 1. Rente in ruimen zin 1
§ 2. Rente in engeren zin 3
§ 3. Bestanddeelen van de rente. 9
§ 4. Soorten van rentestand 12

EERSTE AFDEELING.

De oorzaken van veranderingen in den stand der rente. 20

HOOFDSTUK I.

De oorzaken van veranderingen in den stand der rente, voor zoover zij den huurprijs betreffen . . . 20

§ 1. Verband tusschen den rentestand en de ruilwaarde des gelds 20

Blz.

§ 2. De stand der rente wordt bepaald door de verhouding tusschen de voor langen termijn gevraagde en aangebodene hoeveelheid leenbaar kapitaal. 44

§ 3. De discontostand wordt bepaald door de verhouding tusschen de voor korten termijn gevraagde en aangebodene hoeveelheid circuleerend medium 70

HOOFDSTUK II.

De oorzaken van veranderingen in den stand der rente, voor zoover zij den verzekeringsprijs betreffen. 100

TWEEDE AFDEELING.

De gevolgen van veranderingen in den stand der rente. 114

BIJLAGE A. 143

„ B. 148

STELLINGEN 159

INLEIDING.

§ 1. RENTE IN RUIMEN ZIN.

Iedere goederen-voorraad kan op tweëerlei wijze worden gebruikt, hetzij tot verhooging van 's menschen levensgenot, hetzij tot voortbrenging van menigvuldiger of kostbaarder zaken.

Hier bestaat dus keuze tusschen een genotvol en een productief gebruik. De eigenaar kan zoowel tot het eene als tot het andere doel zijne goederen persoonlijk aanwenden, maar hij kan het gebruik daarvan ook tijdelijk afstaan aan een ander tegen eene zekere vergoeding.

Kiest hij dit laatste dan blijft, wanneer de natuur der geleende zaak een gebruik toelaat, zonder vernietiging van haar bestaan, zijn eigendomsrecht voortduren, behoudens beperking in de vrijheid van beschikking. Wanneer echter een *ge*bruik dier zaak, tevens is haar *ver*bruik, dan verkrijgt de uitleener een persoonlijk recht op vergoeding harer waarde,

onverminderd de vergoeding voor haar gebruik. Deze onderscheiding is niet eerst in den jongsten tijd gemaakt: reeds de Romeinen splitsten de zaken o. a. in: „res quae usu minuuntur" en „quae usu consumuntur."[1])

Het voordeel dat de aanwending eens kapitaals zijnen eigenaar afwerpt, wordt in het algemeen „kapitaalwinst" of „rente" genoemd.

Zoo pleegt men b. v. te zeggen „dat land brengt goede rente op" of „die grond ligt renteloos."

Bij voorwerpen die door hun gebruik dienen, is de opbrengst altijd een onzuiver inkomen voor den eigenaar, die daaruit allereerst de onkosten bestrijden moet welke aan het onderhoud dier zaken verbonden zijn.

Immers, onderhevig aan afslijting, verminderen zij allengs in aanzien, sterkte en bruikbaarheid, tenzij voortdurend het oude vernieuwd, het zwakke versterkt worde. Hetzelfde bedrag dat tot onderhoud van een kapitaal noodig is, moet van de bruto-opbrengst afgetrokken worden; het overblijvende is zuivere kapitaalrente of vermogens-inkomst.

Wanneer wij dus spreken van rente in ruimen zin, dan verstaan wij daaronder met Mr. W. C. Mees, „het inkomen van alle vermogen, dat als bron van inkomsten wordt aangewend, waaruit het bestaan moge en hoedanig het aangelegd moge zijn." [2])

---

[1]) L. 1. Dig. de usufr. ear. rer. quae usu, etc. VII. 5.

[2]) Overzicht van eenige hoofdstukken der staathuishoudkunde. Afd. II. § 7.

Genoemde schrijver onderscheidt drie soorten van vermogens-inkomsten: ten eerste, de inkomsten, die een nijverheidsondernemer trekt uit het kapitaal, door hem in zijn bedrijf gebruikt; ten andere, de inkomsten die het gebruik van grond aan zoodanigen ondernemer oplevert, en eindelijk de inkomsten van renteniers.

Noch de eerste soort van vermogensinkomsten, noch de tweede, die meer bepaaldelijk „grondrente" genoemd wordt, zal in deze verhandeling besproken worden. Wij moeten ons bepalen tot de derde soort, en (aangezien ook deze nog eene subdivisie toelaat) uitsluitend tot de renteniers-inkomsten, die bestaan uit de rente of interest van geldelijke schuldvorderingen.

---

§ 2. RENTE IN ENGEREN ZIN.

De gedaante, waaronder in den regel de uitleening van roerend kapitaal plaats heeft, is die van *geld*. De uitleener krijgt voor het geleende bedrag eene schuldvordering krachtens welke hij een gelijke som na den bepaalden tijd kan terugeischen.

Tot zoover bestaat er geen onderscheid tusschen leeningen die uit liefdadigheid, en andere die ter wille van een voordeel plaats vinden. Het kenmerkend verschil tusschen beide, ligt in het al of niet vorderen eener vergoeding voor 't gebruik van het kapitaal.

Ongetwijfeld verdient degeen die ten behoeve van zijn medemensch afstand doet (zij het ook tijdelijk) van het gebruik zijns eigendoms, aller bewondering en lof.

Maar de verplichting tot het plegen eener zoo belangelooze daad bestaat niet, en wel allerminst wanneer de ontleener niet leent om zijn nood te verminderen, maar om zijn overvloed te vermeerderen.

Sommige welmeenende doch kortzichtige leeraars hebben gedacht het voorschrift tot rentelooze uitleening te vinden in de woorden „mutuum date, nihil inde sperantes", [1]) maar voor hem die ze beschouwt in het verband waarin ze behooren, zal het duidelijk zijn, dat hier eene verhevene les, een liefdevolle raadgeving, maar allerminst een streng en onverstandig bevel is gegeven. [2])

Trouwens, een zoodanig bevel zou strijden met de rechten die uit den eigendom voortvloeien.

Wie zal het den eigenaar van een gebouw ten kwade duiden, dat hij een huurprijs vordert van dengeen die het wenscht te bewonen? „Dat is zijn recht!" zal men antwoorden. Maar vervalt dan dit recht, wanneer de eigenaar zijne bezitting geruild heeft tegen geld, en herleeft het weder wanneer hij dit geld inwisselt tegen een huis? Wie den huiseigenaar veroorlooft een huurprijs te bedingen mag, op straffe van inconsequentie, den geldbezitter het recht niet ontzeggen om rente te heffen, want ook rente is huurprijs van een kapitaal. „Uitleenen op interest" zegt TURGOT [3]) „is het verkoopen van het

---

[1]) Luc. VI 27—36.

[2]) Men raadplege Bijlage A.

[3]) Sur la formation et la distribution des Richesses § LXXII.

gebruik des gelds (lees, kapitaals.) De uitleener verkoopt en de ontleener koopt dat gebruik, evenals de grondeigenaar en zijn pachter respectievelijk het gebruik van het verpachte land verkoopen en koopen."[1]) Beide, huur en rente, vinden hare rechtvaardiging in de onthouding, die de ontleener zich getroost: „usura propter usum."

Het zal verwondering baren te vernemen, dat eene zekere richting dezen grond als onvoldoende verwerpt. Toch heeft dit plaats gehad door PROUDHON. Deze hoofdman der Socialistische school, die het kapitaal den oorlog heeft verklaard onder de strijdleus „la propriété c'est le vol", schreef in zijn derden brief aan BASTIAT, dat de uitleener zich geen opoffering getroost door uitleening van zijn kapitaal. Integendeel, hij leent het uit, juist omdat daarin voor hem geen opoffering ligt; omdat hij er geen weg mede weet, aangezien hij toch genoegzaam voorzien is van kapitaal; in één woord, omdat hij noch den wil, noch de macht heeft, om het zelf nuttig aan te wenden; omdat dit van natuurswege onvruchtbare kapitaal, in zijne handen onvruchtbaar zou blijven; terwijl het door de uitleening en de rente die deze oplevert een voordeel verschaft, dat den kapitalist in staat stelt om zonder werken aan den kost te komen.

BASTIAT maakte de juiste opmerking, dat deze zienswijze evenzeer den verkoop, als de uitleening aanrandt. Wie volhoudt dat de eigenaar eener

[1]) Sur la formation et la distribution des Richesses. § LXXII.

geldsom zich geene opoffering getroost door haar uit te leenen, zal weldra tot de bewering moeten komen, dat verkoop alleen plaats vindt omdat het gemis van overvloedige goederen geene opoffering kost.

Maar bovendien is de bewering, dat de uitleener wil noch macht heeft om zijn eigendom zich ten nutte te maken, sophistisch en valsch. Wat is de waarheid? De eigenaar van een goederenvoorraad heeft honderd wegen waarlangs hij dezen tot zijn genot kan aanwenden. Dit genot ontzegt hij zich ter wille eens anderen. Ligt daarin geene opoffering? En verdient zij geene vergoeding?

Het beste bewijs voor de bewering, dat hierop algemeen een bevestigend antwoord wordt gegeven, vindt men in 't feit, dat rentegevende leeningen tallooze malen, maar dat rentelooze hoogst zelden voorkomen. Wij zullen dan ook, deze laatsten ter zijde latende, uitsluitend de eersten bespreken.

Volgens Adam Smith noemt men interest, het voordeel dat een persoon, die zijn kapitaal niet zelf gebruikt, daarvan trekt door het uit te leenen aan een ander. Het is eene vergoeding welke de ontleener aan den uitleener betaalt, voor de gelegenheid die hem, door middel van het geld, wordt geschonken om winst te behalen.

Natuurlijk behoort een gedeelte dezer winst aan den ontleener, die de gevaren en de moeite van het gebruik op zich neemt, en een ander gedeelte aan den uitleener, die de middelen verschaft om dat

voordeel te behalen. De interest van het geld is altijd een bijkomend voordeel, dat, in het geval hij niet kan gevonden worden uit de winst die het gebruik van 't geld afwerpt, uit een andere bron van inkomsten moet worden bestreden, tenzij dat de ontleener een doorbrenger is, die een tweede schuld aangaat om den interest der eerste af te doen.

Uit deze laatste opmerking blijkt voldoende, dat de uitslag der onderneming, waartoe het geleende door den ontleener is gebruikt, geen invloed heeft op het bedrag der rente. Zij moet betaald worden al derft de ondernemer elke winst, ja al beloopt de schade meer dan het gebruikte kapitaal.

Terecht maakt J. S. Mill [1]) daarom de opmerking, dat men interest niet moet beschouwen als de winst minus het ondernemersloon.

Aangezien bij de verschillende schrijvers geen strijd bestaat over den inhoud van het begrip rente, zoo zullen wij nalaten hunne definitiën, die onderling slechts in uitdrukkingswijze van elkaar afwijken, hier alle te vermelden. Hetzij men zich plaatse op het standpunt des uitleeners, hetzij op dat des ontleeners, steeds blijft de rente, de prijs der diensten van het kapitaal. Voor den eerste is zij de vergoeding der *ontbeerde*, voor den laatste de prijs der *ontvangene* diensten.

Somtijds wordt nog onderscheid gemaakt tusschen rente en interest. Volgens het „woordenboek der Nederduitsche Synonimen" door P. Weiland en

[1]) Profits and Interest.

G. N. LANDRÉ, zou rente alleen beteekenen jaarlijksche interest, terwijl bij wissels uitsluitend sprake zou kunnen wezen van interest.

Wij gelooven, dat deze onderscheiding niet vrij te pleiten is van willekeurigheid; maar al waren er taalkundige redenen voor aan te voeren, dan nog zouden wij ons er niet aan kunnen houden, omdat in de staathuishoudkundige terminologie deze finesse nooit is in acht genomen.

Om dezelfde reden achten wij het onraadzaam Mr. S. VISSERING's voorstel aan te nemen, n. l. om het woord „interest" te gebruiken voor het samenstel van rente en assurantiepremie, en onder „rente" eenvoudig de vergoeding voor de diensten van het kapitaal te verstaan.

Hoe wenschelijk het ook ware, dat ieder bijzonder begrip door een eigenaardigen term kon worden uitgedrukt, toch zou de invoering daarvan in dit geval moeilijkheden baren, nu wij de gevoelens moeten weergeven van schrijvers die door elkaar twee termen als eensluidend hebben gebruikt. Wij zullen daarom, hun voorbeeld navolgende, evenmin onderscheid maken tusschen rente en interest, als tusschen rentestand en rentevoet.

§ 3. BESTANDDEELEN VAN DE RENTE.

Tot dusver hebben wij over rente gesproken alsof zij een innerlijk nauw verbonden en vast aaneengesloten geheel vormde. Eene aandachtige beschouwing toont echter weldra aan, dat rente eene meervoudige basis heeft, m. a. w. dat zij een samengesteld begrip is.

Het is van groot belang om de bestanddeelen, die de rente samenstellen, te onderscheiden en afzonderlijk te behandelen, omdat zij door verschillende wetten beheerscht worden. Zonder deze ontleding zou het verschil in rentestand, dat te zelfder tijd en plaats gemaakt wordt ten aanzien van verschillende personen, een onoplosbaar raadsel blijven.

Het voornaamste deel der rente is de eigenlijke huurprijs van het kapitaal, die, zooals wij reeds in de vorige § opmerkten, zijn grond vindt, in de opoffering welke uit het tijdelijk gemis van het kapitaal voor den eigenaar voortspruit.

Het tweede element is de verzekeringsprijs of assurantiepremie. Dit is voorzeker het meest beweeglijke en moeilijkst waardeerbare bestanddeel. Naarmate het vertrouwen jegens den ontleener geringer of grooter is, wordt die prijs hooger of lager gesteld, maar hoogst zelden kan hij geheel verdwijnen.

Terwijl de rechtmatigheid van den huurprijs, gelijk wij zagen, nog bestrijders vond, wordt die van den verzekeringsprijs door allen volmondig erkend. PROUDHON, die in dit geval pars pro toto neemt,

beweert zelfs, dat de rente enkel en alleen uit de vergoeding voor risico bestaat.

In vele gevallen wordt in de rente nog een derde bestanddeel aangetroffen n. l. belooning voor de bemoeiingen des uitleeners.

Men noemt haar provisie. Overal, waar het uitleenen d. i. het verstrekken van kapitaal een bedrijf is geworden dat uit winstbejag wordt beoefend, komt zij in aanmerking. Deze provisie treft men o. a. aan in den beleenings- of disconto-interest, dien de bankier vordert.

De bankier Aubry laat zich volgenderwijze daarover uit: „Het gevolg van den vooruitgang is de verdeeling van den arbeid. De gereedschappen voor den arbeid komen tot de werklieden alleen door tusschenpersonen. Het geldkapitaal, dat ook een gereedschap is, ontsnapt evenmin als elk ander aan de wet der arbeids-verdeeling. Elkeen weet toch, dat het kapitaal zich beweegt en omloopt door tusschenkomst van inrichtingen, die men banken noemt. Ten gevolge van de vlugheid waarmede de kapitalen in die groote vergaderbakken worden omgezet, verbetert en bloeit de arbeid, maar men vergete niet hoeveel eigen kapitaal, zedelijkheid en grootheid noodig zijn tot het besturen van deze kredietinstellingen. Welnu, het zijn juist die zeldzame en kostbare eigenschappen, het is die zoo drukkende maar in eene kredietinrichting zoo noodzakelijke inspanning, welke door het commissieloon, dat met de kapitaalrente samensmelt, vergolden wordt."

Naarmate dat het bedrag stijgt der omgezette kapitalen, daalt de verhouding waarin deze provisie staat tot de overige bestanddeelen der rente. De bankier die millioenen per dag omzet, kan schatten verdienen door berekening van een onmerkbaar commissieloon, terwijl een kleine makelaar, die toch evenzeer zijn tijd en moeite ten beste geeft, een hooge provisie moet maken vóór dat hij genoegzaam tot levensonderhoud verdient.

Mr. S. VISSERING [1]) toont aan, dat de rentestand, dien de pandhuishouders vorderen, voornamelijk om die reden zoo hoog is opgevoerd.

De drie bestanddeelen, die wij hierboven hebben opgenoemd, vinden dus respectievelijk hunne rechtvaardiging in: (en hier gebruiken wij de taal van het canonieke recht) lucrum cessans, periculum sortis, en damnum emergens.

Het zou niet moeilijk zijn om aan te toonen, dat somtijds in de rente nog een zeker gedeelte tot andere doeleinden b. v. tot aflossing (amortisatie) wordt opgenomen, — maar wij gelooven, dat àlle zoodanige toevoegsels niet mogen beschouwd worden als ware bestanddeelen van de eigenlijke rente. Reeds de provisie laat zich zeer gemakkelijk daarvan scheiden, en wordt dan ook niet zelden, door bankiers en makelaars, afzonderlijk berekend.

Wij zullen om die reden ook haar buiten verdere

---

[1]) Handboek van practische staathuishoudkunde.

behandeling laten en, sprekende over rente, alleen het samenstel van huur- en verzekeringsprijs bedoelen.

---

§ 4. SOORTEN VAN RENTESTAND.

Alvorens over te gaan tot de beschouwing van de oorzaken der veranderingen in den rentestand, moeten wij eene scheiding maken ten aanzien van den rentestand zelven. Het is onze innige overtuiging, dat alleen de verwaarloozing van dit werkelijk bestaande onderscheid de ware reden is voor de duisterheid en tegenstrijdigheid die in de verschillende theoriën over dit onderwerp valt waar te nemen Er zijn talrijke beschouwingen geleverd die terzelfder tijd waar en onwaar zijn, al naarmate men ze toepast op de eene of andere soort van rentestand.

Tot toelichting diene één enkel voorbeeld: J. S. MILL's bewering, [1]) dat de prijs van land, mijnen en alle overige vaste bronnen van inkomsten van den rentevoet afhangt is juist, wanneer men onder rentevoet verstaat dien op *langen* termijn, maar onjuist, wanneer men dien op *korten* termijn bedoelt.

Slechts weinige schrijvers hebben omtrent dit punt de verdeeling gemaakt, die in de natuur zelve der zaak is gelegen, en daarom even gemakkelijk *kan*,

---

[1]) Principles of Political economy B. III. Ch. 23. § 5.

als noodzakelijk *moet* worden opgemerkt. Maar het is te betreuren, dat zelfs deze geleerden eene korte vermelding van het bestaande onderscheid voldoende achten, zonder de gevolgen toe te lichten, die daaruit noodzakelijk voortvloeïen.

Reeds dadelijk vertoont zich bij verschillende uitleeningen een onderscheid in de wijze van berekening der rente. In het eene geval wordt zij genoten telkens na afloop van een bepaalden termijn, in het andere geval wordt zij te voren van de leensom afgetrokken. De eerste methode volgt men bij alle gewone leeningen; de tweede uitsluitend bij die leeningen welke plaats vinden op korten termijn, bepaaldelijk in den wisselhandel. Het is duidelijk, dat de laatste wijze van berekening den uitleener voordeeliger is dan de eerste: eene winst van 5 op een uitschot van 95, is grooter dan eene winst van 5 op een uitschot van 100.

Hoe hooger de stand, des te grooter de afwijking: een discontostand van 20% staat gelijk met een rentestand van 25%!

Disconto is de interest, berekend naar den stand van den dag, die van het nominaal bedrag eens wissels wordt afgetrokken, voor te vroege betaling. Die vervroegde betaling geschiedt veelal door bankiers, welke dus tot aan den eigenlijken vervaldag hun voorgeschoten kapitaal rentegevend hebben uitgezet, aangezien zij op dien vervaldag het nominaal bedrag des wissels van den betrokkene terug ontvangen.

Men kan derhalve zeggen, dat disconto het verschil is tusschen de koopwaarde en de nominale waarde van een handelspapier, — en van daar, dat sommige schrijvers zich hebben afgevraagd, of disconteeren wel onder het begrip van uitleenen kon worden gebracht. De rechtsgeleerde TROPLONG, in zijn „Commentaire du Prêt" meende hierop ontkennend te moeten antwoorden; maar LÉON FAUCHER [1]) werpt hem terecht tegen, dat ten aanzien der rechten, die uit de handeling voortvloeïen, altijd nog tusschen het koopen en het disconteeren eens wissels onderscheid blijft bestaan. Bij niet-betaling eens gedisconteerden wissels door den betrokkene, blijkt de trekker — en niet de disconteur, de rechthebbende te zijn. — Wanneer eene bank geld geeft op eene door onderscheidene handteekeningen gewaarborgde promesse, dan doet zij eene gelijksoortige handeling, als wanneer zij geld uitleent tegen eene eenvoudige schuldbekentenis. FAUCHER aarzelt dan ook niet, om het disconteeren te beschouwen als de in den handel meest gewone wijze tot het aangaan eener leening. Volgens hem wordt de andere rentestand door den discontostand bepaald, en hij roept uit: „Je dirais presque que c'est là le prêt par excellence„ et que partout où l'on ne trouve pas à escompter, il n'y a pas de Crédit."

Onder de staathuishoudkundigen bestaat dan ook geen verschil van meening ten aanzien dier vraag.

---

[1]) Mélanges d'Economie politique et de finances.

Algemeen beschouwt men disconteeren als eene wijze van uitleenen. [1]) Ongelukkig echter trekt men die gelijkheid te ver, want, zonder voorbehoud uitgaande van de praemisse: „disconteeren is uitleenen" komt men tot de conclusie „discontostand is rentestand", en omgekeerd. Op die wijze overziet men het verschil, dat in werkelijkheid tusschen beide standen voorkomt, en acht men de wetten, die voor den eenen gelden ook op den anderen toepasselijk. Daarin nu, ligt de kiem eener groote onjuistheid. Men houdt geen rekening met de eigenaardigheden die bij het disconteeren voorkomen, b. v. dat dit bijna uitsluitend geschiedt door bemiddeling van een afzonderlijken stand van personen, die somtijds de macht bezitten om een ruilmiddel te scheppen, waar aan geen kapitaal ten grondslag ligt, enz. Adam Smith [2]) wijst daarop wanneer hij zegt, dat de bankier die goud noch zilver betaalt aan den handelaar wiens wissel hij disconteert, maar die hem alleen zijne banknoten ter hand stelt, het voordeel heeft zijne discontozaken te kunnen uitbreiden tot het volle bedrag der waarde van de banknoten, hetwelk hij, op

---

[1]) J. B. Say zegt uitdrukkelijk (Cours complet d'Economie politique pratique. tôme II. partie V. ch. XV).

„Lorsqu'on escompte des effets de commerce dont l'échéance n'est pas arrivée, c'est-à-dire lorsqu'on achète, en la payant comptant, une lettre de change qui ne sera échue et acquittée qu'au bout d'un certain temps, on prête, on avance le montant de cet effet depuis le moment présent jusqu'à celui de l'échéance."

[2]) The Wealth of Nations. B. II. ch. 2.

grond zijner ondervinding, weet dat gemeenlijk in omloop blijft; daardoor is hij in staat gesteld om een zuiver voordeel te genieten van een zooveel grootere som.

De gevolgen dier handelwijze zijn voor de bepaling van den discontostand zóó gewichtig, dat men hunne beschouwing niet mag verwaarloozen. Om die reden zullen wij in den loop dezer verhandeling een scherp onderscheid maken tusschen den rentestand voor leeningen op *langen*, en voor dien op *korten* termijn. De eerste is, naar de gewone spreekwijze, de eigenlijke rentestand. De tweede noemt men meer bijzonder discontostand [1]).

Intusschen behouden wij ons de vrijheid voor, om in gevallen waar het maken eener onderscheiding niet noodzakelijk is, en dus beide gezamenlijk bedoeld worden, in 't algemeen te spreken van rentestand.

Een krachtig bewijs voor het werkelijk bestaan van het genoemde onderscheid is de ongelijkmatigheid, ja

---

[1]) Als wij hier ter plaatse, en in den verderen loop dezer verhandeling, den rentestand op korten termijn noemen „discontostand," willen wij niet geacht worden voorbij te zien, dat leening op korten termijn niet alleen door disconteering van wissels, maar ook door *beleening van effecten en van goederen* plaats vindt. Wij zouden derhalve zoowel den *beleenings-* als den *discontostand* moeten bespreken. Toch zullen wij ons daarvan onthouden, omdat het voordeel dier volledigheid geenszins zou opwegen tegen het nadeel eener verwarrende splitsing van samenhangende onderdeelen. Immers, zoo dikwijls de soliditeit des wissels opweegt tegen den waarborg dien het beleeningsonderpand biedt, wijken disconto- en beleeningsstand weinig of

dikwijls de tegenstrijdigheid der bewegingen van rente- en discontostanden onderling.

Tezelfder tijd dat eene leening op hypotheek tegen niet minder dan vijf percent kan gesloten worden, bestaat er misschien ruimschoots gelegenheid om leeningen op handelspapier te sluiten tegen twee en een half percent. Maar het is volstrekt niet onmogelijk dat drie maanden later nog altijd bij de eerstgenoemde leening vijf, maar bij de laatstgenoemde zeven ten honderd wordt gevorderd. De rentestand op langen termijn wisselt slechts weinig af. Naar het ons voorkomt, kan men als een tamelijk vertrouwbaar criterium daarvoor hier te lande den prijs der Ned. Werk. Schuld beschouwen. Men moet dan echter niet de dagelijksche noteeringen, maar den gemiddelden

---

niet van elkaar af. Dit blijkt genoegzaam uit onderstaande vijfjarige opgave van rentestands-veranderingen der Nederl. Bank:

Datum der verandering.	Disconto van		Beleening op		
			Effecten.		Goederen.
	Wissels.	Promessen.	Binnenl.	Buitenl.	
17 Februari. 1874	3½	4	3½	4	3½
26 Augustus 1875	3	3½	3	3½	3
10 April . . 1878	„	„	„	4	„
2 Mei . . . „	3½	4	3½	4½	3½
9 October. „	4	4½	4	5	4
5 Februari. 1879	3½	4	„	„	„

prijs over een lang tijdperk raadplegen. [1]) Nochtans houde men daarbij steeds rekening, met de volgende gegronde opmerking van RICARDO (Principles of political economy and taxation. ch. XXI.): „In oorlogstijd wordt de fondsenmarkt onophoudelijk zoo overvoerd met regeeringsleeningen, dat de kapitaalprijs geen tijd heeft om op zijn juiste standpunt te geraken voordat eene nieuwe operatie plaats vindt, of wel, hij wordt bij voorbaat aangedaan door staatkundige gebeurtenissen. In vredestijd daarentegen wordt de effektenprijs opgedreven, en dus de rentestand dier effecten beneden den marktstandaard gedrukt, door de werking der amortisatiekas, door den tegenzin van eene bijzondere klasse van personen om hun kapitaal te plaatsen in eene andere belegging dan waaraan zij gewoon zijn, die zij vertrouwen, en waarvan de dividenten hun met de uiterste stiptheid worden uitgekeerd."

Diezelfde opmerking wordt ook gemaakt door J. S. MILL, die aan het ter markt brengen van talrijke spoorwegleeningen dezelfde werking toekent, als aan het sluiten van zware oorlogsleeningen.

Afgezien van tijdelijke onregelmatigheden, kenmerkt zich de eigenlijke rentestand, door eene groote

---

[1]) MALTHUS (Principles of political economy. ch V. Sect. 4) zegt: „de tijdelijke afwisselingen in den prijs der staatsfondsen zijn ongetwijfeld geen zuivere maatstaf voor den winststandaard, noch zelfs voor den rentestand; maar, wanneer de prijs dezer effecten gedurende eenigen tijd bijna onbewegelijk blijft, dan moet men hem beschouwen als eene vertrouwbare aanwijzing van den rentestand."

vastheid: de grenzen waartusschen hij zich beweegt zijn betrekkelijk zeer eng.

Het tegenovergestelde moet gezegd worden van den discontostand. Somtijds is hij zoo gedrukt, dat hij niet kan gerekend worden in verhouding te staan tot de mate der opoffering des eigenaars, die zich het genot ontzegt dat een onmiddelijk verbruik zijns kapitaals hem zoude schenken. Op andere tijden echter, schijnt hij den naam van woekerstand te verdienen. Het is duidelijk, dat groote rijzing van den discontostand de strekking heeft om ook den rentestand te doen stijgen: maar deze volgt slechts van verre, van zeer verre, en met groote aarzeling en behoedzaamheid. Doch, wanneer de discontostand daalt, b.v. na eene hevige crisis, dan doet zich dikwerf het merkwaardige verschijnsel voor, dat de rentestand nog eenige neiging tot stijgen toont: dit is toe te schrijven aan den afkeer dien velen gevoelen voor speculaties wier noodlottige ontknooping zoo versch in het geheugen ligt, en aan den wensch om de uit de schipbreuk geredde kapitalen in veilige haven te brengen. Hoewel de tegenstrijdigheid van beide standen niet blijvend is, meenden wij toch op de mogelijkheid daarvan te moeten wijzen. In elk geval is ons ook daardoor genoegzaam gebleken, dat beide niet een en dezelfde zijn. Welke de omstandigheden zijn wier invloed hunne fluctuaties veroorzaakt of onderdrukt, — in hoeverre zij voor beide overeenstemmen of verschillen, — dit blijft ons ter toelichting over in de volgende bladzijden.

EERSTE AFDEELING.

DE OORZAKEN VAN VERANDERINGEN IN DEN STAND DER RENTE.

HOOFDSTUK I.

DE OORZAKEN VAN VERANDERINGEN IN DEN STAND DER RENTE, VOOR ZOOVER ZIJ DEN HUURPRIJS BETREFFEN.

---

§ 1. VERBAND TUSSCHEN DEN RENTESTAND EN DE RUILWAARDE DES GELDS.

Eene der meest verspreide dwalingen ten aanzien van den rentestand, bestaat in de meening, dat hij onmiddelijk afhangt van de geheele hoeveelheid geld die in een land omloopt. [1]) Men meent, dat de voet der rente tegenwoordig veel lager moet staan dan vóór de ontdekking van Amerika, omdat toenmaals de hoeveelheid edele metalen belangrijk minder was dan in de latere eeuwen. Voor deze beschouwing schijnt de omstandigheid te pleiten, dat in werkelijkheid de rente-

---

[1]) O. a. de Physiocraat FRANÇOIS QUESNAY beweerde, dat „si l'on trouve à prêter l'argent à haut intérêt dans un pays, c'est une preuve qu'il n'y en a pas dans la proportion de ses revenus, puisqu'on en paie l'usage à si haut prix."

stand sinds dien tijd verlaagd is. Ofschoon dit feit aan geheel andere oorzaken is toe te schrijven, [1]) acht men de genoemde veronderstelling hierdoor wettig en overtuigend bewezen, en bouwt men daarop de voorspelling, dat, bij gestadige vermeerdering der hoeveelheid edele metalen, de vergoeding voor het gemis van een uitgeleend kapitaal allengs geheel zal verdwijnen.

Vooral in het midden dezer eeuw, toen de goud- en zilverbronnen in de nieuwe wereld weder rijkelijk begonnen te vloeien en met eene overstrooming van edele metalen dreigden, werd deze theorie met nieuwe kracht herhaald. Herhaald, want ten allen tijde is zij verkondigd: reeds voor honderd jaren klaagde ADAM SMITH over haar onredelijk bestaan. Vele schrijvers o. a. LOCKE, [2]) LAW, MONTESQUIEU, [3]) namen haar als uitgangspunt hunner beschouwingen. Aangezien LAW's naam tegelijk herinnert aan de feitelijke veroordeeling die zijn „Système" getroffen heeft door de catastrophe van 1720, zullen wij eenige zijner

---

[1]) Kort en bondig vinden wij haar door Prof. BAUDRILLART (Manuel d'économie politique 4e partie chap. III. § III.) aangegeven met de volgende woorden: „Si l'intérêt a baissé depuis Christophe Colomb, c'est que *tous* les capitaux se sont multipliés par l'effet notamment des progrès de la science et de la mécanique, qui ont si considérablement diminué les frais de production, ainsi que par suite de l'accroissement des échanges; c'est qu'ils ont pu d'autre part s'offrir avec plus de sécurité."

[2]) Several papers relating to money, interest and trade. London. 1696.

[3]) Esprit des lois-oa. XXII. 19.

meeningen mededeelen. Hij zegt o. a.: [1]) „l'abondance de métaux que le commerce des Indes a fournie à l'Europe, a rendu les espèces plus communes et réduit l'intérêt ordinaire à 5 pour cent ou au denier 20," en verder: [2]) „Pour réduire l'intérêt, il faut rendre la monnaie moins valable en augmentant la quantité ou en diminuant la demande. C'est l'augmentation de la quantité de monnaie depuis la découverte des Indes qui a réduit l'intérêt." Wij behoeven echter geen anderhalve eeuw terug te gaan om te bewijzen, dat deze dwaling ook onder staathuishoudkundigen hare aanhangers mag tellen.

Zoo beweert H. C. Carey, [3]) dat de rentestand altijd hoog is, wanneer het geld, onverschillig uit welke oorzaak, schaarsch is. Hij wil daarom de hoeveelheid edele metalen tot in het oneindige vermeerderen, maar bedenkende, dat ook hier de regel „overdaad schaadt" toepassing zou *kunnen* vinden vraagt hij zich af: [4]) „Is it not possible that the commodity may become superabundant?" Onmiddelijk antwoordt hij: „It is not!" De reden waarom de hoeveelheid edele metalen nooit te groot kan worden is, volgens hem, dat de bruikbaarheid dier metalen nog grooter is dan die van ijzer, en dat zij dus altijd zouden kunnen versmeed en versmolten

[1]) Lettres VIII sur les banques.
[2]) Mémoire sur les monnaies 4e partie.
[3]) Principles of social Science. ch. XXXII. § 3.
[4]) id. ch. XXXI. § 9.

worden. „The meltingpot of the goldsmith, or the subjection to the hammer of the gold-beater, is the ultimate destination of the whole of the vast products of Siberia, California and Australia!" — De vermelding eener zoodanige redeneering kan geschieden zonder commentaar. [1])

Men verwondere zich niet te veel over het bestaan dier dwalingen: een juist inzicht omtrent de ingewikkelde werking eener vermeerdering of vermindering der geldshoeveelheid wordt slechts na langdurig en nauwgezet onderzoek verkregen. Vele schijnbaar verwante en overeenstemmende verschijnselen hebben een verschillenden oorsprong, en andere, die in aard en werking, als het ware, tegenover elkander staan, moeten tot een zelfde bron teruggebracht worden. Zelfs na lezing der geschriften van degenen aan wie het gelukte de kronkelpaden en sluipwegen, die de muntsomloop volgt, ten einde toe natespeuren, komt men tot eene conclusie, die de ongerijmdheid zelve schijnt te wezen. Zij laat zich samenvatten

---

[1]) Hem, die er nog aan twijfelt, of de dwaling bij CAREY is doorgedrongen in succum et sanguinem, wijzen wij vooral op het volgende citaat (ch. XXXII § 4): This mistake of confounding money with capital appears in a recent work by one of the leading economists of France. (CHEVALIER: „de la Monnaie." la Haye. 1850. p. 321), who regards it as an error but too common to say, that „money is plenty or money is scarce, to indicate that state of things which exists when the artisan seeking for capital obtains it with facility, or finds it difficult to be obtained."

in de volgende theses: 1° de hoeveelheid circuleerend medium heeft geen invloed op den rentestand. 2° de hoeveelheid circuleerend medium heeft wel invloed op den rentestand.

Overeenkomstig den regel: „pugnantia duo simul stare nequeunt", moet er noodwendig een verschil zijn in het tijdstip waarop elk dezer stellingen tot haar recht komt; maar zelfs onder *dat* voorbehoud, grenst de mogelijkheid dat beide de waarheid bevatten, aan het ongeloofelijke. Wij zullen daarom de zienswijze van eenige voorname economisten over deze aangelegenheid hieronder mededeelen.

David Hume [1]) begint met de opmerking, dat, aangezien geld een denkbeeldige waarde heeft, de grootere of kleinere hoeveelheid geen invloed heeft, wanneer men een natie afzonderlijk beschouwt. Hoe groot de hoeveelheid specie zij, ze heeft, nadat zij eenmaal tot staan is gekomen, geen anderen invloed dan dat iedereen een grooter aantal metaalstukken in ruil voor koopwaren moet neertellen. Degeen die tot het bouwen van een huis een leening sluit moet een grooteren last meedragen, want de bouwmaterialen en de werkkrachten eischen een grootere hoeveelheid goud of zilver. Nochtans, aangezien deze metalen slechts dienen om kapitaal te vertegenwoordigen, kan hun hoeveelheid, gewicht of kleur geen verandering doen ontstaan ten opzichte van hun interest. In alle gevallen blijft de interest in ver-

[1]) Essay IV of Interest.

houding met de som der koopwaren, levensmiddelen, werkkrachten, die door de hoofdsom worden vertegenwoordigd. Op dien grond verwerpt HUME de meening, dat de rentestand in verband staat met de grootere of kleinere hoeveelheid edele metalen.

CAREY [1]) betwist de waarheid dezer beschouwingen. Hij geeft toe, dat eene vermeerdering van edele metalen de prijzen van arbeid, van land en van alle ruwe grondstoffen doet stijgen, maar hij beweert mirabile dictu! dat zij daarentegen de prijzen van alle bewerkte goederen zeer sterk doet dalen. Wij moeten ter wille der onpartijdigheid vermelden, dat de historie der prijzen in CAREY's voordeel schijnt te pleiten. In een zeer merkwaardig boek „Essai sur l'appréciation de la fortune privée au moyen âge", komt de schrijver C. LEBER, na zorgvuldige onderzoekingen, tot het volgende besluit: „d'une part, les denrées de première nécessité, eu égard au pouvoir de l'argent, et sauf les années calamiteuses, étaient anciennement beaucoup moins chères qu'elles ne le sont pour nous; et, d'autre part, les objets de luxe, relativement aux prix des choses nécessaires à la vie, coûtaient beaucoup plus à l'existence de ceux qui les consommaient que ne coûtent les superfluités analogues de nos jours."

Wij erkennen dus de waarheid van het feit, dat tegenwoordig de prijzen van ruwe grondstoffen be-

---

[1]) Principles of Social Science. B. II. ch. XXXVII. § 1 en B. III. ch. 41. § 10.

trekkelijk hooger, en dat daarentegen de prijzen van bewerkte goederen betrekkelijk lager staan dan in de middeleeuwen, toen er eene mindere hoeveelheid edel metaal voorhanden was. Maar, wat wordt hierdoor bewezen? Bestaat er daarom causaalverband tusschen die prijsstanden en de hoeveelheid edel metaal?

Wij gelooven, dat CAREY zich hier te buiten gaat aan de fallacia non causae ut causae. Ook zonder vermeerdering der massa goud en zilver hadden de communicatiemiddelen verbeterd, en had de arbeidsverdeeling tot hoogen trap van volmaaktheid gebracht kunnen worden. De prijzen van ruwe grondstoffen stijgen dikwerf ten gevolge derzelfde oorzaak, waardoor de prijzen van bewerkte goederen dalen. Tot toelichting geven wij een enkel voorbeeld: In een landelijke streek, geheel afgezonderd van het overige deel der wereld, zullen tarwe, rogge, boter, eieren, enz. op zeer lagen prijs staan. Alle bewoners hebben overvloed van deze waren, terwijl geene gelegenheid tot verzending bestaat. De prijzen van fijne meubelen daarentegen zijn daar zeer hoog, omdat deze van verre per extra-gelegenheid moeten aangevoerd worden. Hoezeer verandert de toestand nadat een spoorweg deze streek doorsneden, en met de overige deelen des Rijks in verbinding heeft gesteld! Weldra worden handelsverbintenissen aangeknoopt, de overvloedige voorraad landbouwproducten vindt tegen hooge prijzen aftrek naar de groote steden, en de welvarende plattelandsbewo-

ners ontbieden van daar alle artikelen van weelde, die nu, dank zij de goede communicatie, in korten tijd en tegen geringe vracht worden overgevoerd. Is deze wijziging in de prijsverhouding het gevolg eener verandering in de hoeveelheid geld? In geenen deele! Tusschen beide phenomena bestaat geen verband van oorzaak en gevolg, al kan er gelijktijdigheid [1]) zijn. *De ruilwaarde des gelds tegenover bewerkte goederen kan geene andere zijn dan die tegenover ruwe grondstoffen.*

ADAM SMITH [2]) vereenigt zich volkomen met HUME's denkbeelden in zake het verband tusschen geldshoeveelheid en rentestand. Zijn betoog komt op het volgende neer: In dezelfde reden als de ruilwaarde der hoofdsom daalt, zal ook die der rentesom dalen. Wanneer £ 100 in den tegenwoordigen tijd niet meer waarde hebben dan £ 50 voorheen, dan zullen £ 10 thans, ook niet meer waard zijn dan vroeger £ 5. De verhouding tusschen de waarde der hoofdsom en die der rentesom zal altijd dezelfde blijven, mits men den rentestand niet verandere. Integendeel, wanneer de rentestand wordt gewijzigd, dan ondergaat ook de verhouding tusschen beide waarden noodzakelijk eene verandering. Wan-

[1]) Ditzelfde denkbeeldt vindt men door DAVID HUME (Essay IV: of Interest. al. 15) uitgedrukt op de volgende wijze: „Those who have asserted, that the plenty of money was the cause of low interest, seem to have taken a collateral effect for a cause; since the same industry, which sinks the interest, commonly acquires great abundance of the precious metals."

[2]) The wealth of Nations. B. II. ch. 4.

neer heden ten dage £ 100 niet meer waarde hebben dan vroeger £ 50, alsdan zullen nu £ 5 ook niet meer waard zijn dan £ 2½ voorheen. Door vermindering van den rentestand van 10% op 5% geeft men dus voor het gebruik van een kapitaal dat op de helft zijner vroegere waarde is gedaald, een rente die niet meer bedraagt dan een vierde van de vroegere. Elke vermeerdering die in de hoeveelheid geld komt, terwijl de hoeveelheid koopwaren, die het omzet, dezelfde blijft, zou geen andere uitwerking hebben dan waardevermindering van het metaal. De nominale waarde van iedere soort van zaken zou grooter zijn, maar hare werkelijke waarde zou volkomen dezelfde zijn als voorheen. Zij zouden tegen een grooter aantal geldstukken worden ingewisseld dan vroeger, maar de hoeveelheid arbeid die voor hare werkelijke waarde kon ten uitvoer gebracht worden, het aantal lieden die er van zouden kunnen bestaan, zou ongewijzigd zijn.

Turgot [1]) drukt deze zelfde denkbeelden aldus uit: „Dat twintig duizend onsen zilver het equivalent uitmaken hetzij van twintig duizend maten koren, hetzij van tien duizend; in het eene zoowel als in het andere geval zal het gebruik van deze twintig duizend onsen zilver gedurende een jaar niet minder waard zijn dan een twintigste deel der hoofdsom, n. l. wanneer de rentestand vijf ten honderd bedraagt."

---

[1]) Sur la formation et de la distribution des richesses. § LXXVIII.

Ook MILL [1]) betoogt, dat het duurzaam bedrag van het circuleerend medium, hetzij groot of klein, alleen invloed heeft op de prijzen, niet op den rentevoet. Eene waardevermindering der munt treft, als zij een feit geworden is, op geenerlei wijze den rentestand. Zij vermindert wel het vermogen des gelds om waren te koopen, maar niet het vermogen des gelds om geld te koopen. Als men voor honderd pond eene rente van vier pond in het jaar kan koopen, dan zal eene waardevermindering, die maakt dat de honderd pond niet meer dan de helft van vroeger waard zijn, precies hetzelfde gevolg ten aanzien van de vier pond hebben, en kan daarom beider verhouding niet veranderen. [2])

Wanneer men deze betoogen gevolgd heeft, dan kan men tot geen ander besluit komen, dan dat vermeerdering der geldshoeveelheid alleen op de prijzen der goederen invloed heeft.

„Dat eene vermeerdering van den geldvoorraad de prijzen doet stijgen, en eene vermindering ze doet

---

[1]) B. III. ch. 23 § 4.

[2]) J. B. SAY, (Cours complet d'économie politique, cinquième partie, ch. XVI) gaat zoo ver van te beweren: „que dans la réalité l'abondance du numéraire n'influe que sur la valeur d'échange du numéraire contre les autres marchandises (c'est-à-dire sur le prix en argent des marchandises) sans influer le moins du monde sur le taux de l'intérêt." — Hij vergeet, dat er een overgangstijdperk voorkomt, waarin die invloed zich onmiskenbaar ook op den rentestand doet gelden. Hierover handelen wij straks.

dalen, is de allereerste en eenvoudigste stelling in de theorie van den geldsomloop. Zonder die stelling zou ons de sleutel tot alle andere ontbreken!" roept J. S. MILL [1]) uit.

Met de hierboven breedvoerig toegelichte zienswijze, schijnt het feit, dat vermeerdering der geldmassa den rentestand *toch* kan doen dalen in lijnrechte tegenspraak. Nochtans vinden wij het door de beste schrijvers boven bedenking gesteld.

RICARDO [2]) o. a. zegt: „Wanneer door de ontdekking van een nieuwe mijn, door de buitensporigheden eener bank, of door eenige andere oorzaak, de hoeveelheid gelds aanmerkelijk toeneemt, dan is er waarschijnlijk altijd een tusschentijd waarin de gevolgen daarvan door den rentestand worden gevoeld."

J. S. MILL maakt dezelfde opmerking, met de woorden: „de massa edel metaal, die onophoudelijk uit de goudlanden toestroomt, kan gerust gezegd worden zich te voegen bij de fondsen, die de leeningsmarkt voorzien. Zulk eene groote vermeerdering van edel metaal, die in haar geheelen omvang zich bij het kapitaal der renteheffende klasse voegt, verstoort de vroeger bestaande verhouding tusschen beide, en tracht den interest in verhouding der winsten te drukken."

„Wanneer de hoeveelheid ruilmiddelen in een land

---

[1]) Principles of political economy. B. III. c. 8. § 4.

[2]) Principles of political economy and taxation. ch. XXI.

toeneemt", zoo schrijft Prof. N. G. PIERSON, [1]) „daalt aanvankelijk de rentestand, en vermindert zij dan ondergaat hij een rijzing."

„Het zou onzinnig zijn te ontkennen," zoo leert Prof. M. H. BAUDRILLART [2]) „dat een groote aanvoer van geld, invloed heeft op den rentestand en hem tijdelijk nêerdrukt."

Met deze denkwijze stemmen de gevoelens van tallooze andere schrijvers overeen.

Wanneer men nu deze uitspraken aandachtig vergelijkt met de vorigen, dan blijkt het, dat er tusschen haar geen wezenlijk verschil bestaat. De eerst aangehaalde schrijvers behandelen den invloed die eene geldsvermeerdering op den rentestand uitoefent in den tijd, dat de prijzen der goederen *zich* reeds *naar die vermeerdering hebben geregeld;* de laatst aangehaalden daarentegen, bespreken den invloed die eene geldsvermeerdering op den rentestand uitoefent in den tijd, dat de prijzen der goederen *zich* nog niet *daarnaar hebben gevoegd.*

Tusschen beide tijdstippen ligt een overgangstijdperk, waarin de vermeerdering der geldshoeveelheid *allengs haren invloed op den rentestand verliest.*

„Wanneer de vermeerdering der geldmassa in een land zoo aanmerkelijk is, dat zij eene verhooging

---

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. hoofdst. 5 § 4.

[2]) Manuel d'économie politique 4e partie. ch. 3. § 3.

der goederenprijzen veroorzaakt," zoo schrijft Prof. JOSEPH KÜDLER, [1]) „dan werkt deze laatste omstandigheid de verlaging van den rentestand in zooverre tegen, als zij eene vermeerdering in de vraag naar kapitaal teweeg brengt: immers, wanneer de prijzen van de grondstoffen voor de fabricatie, van de levensmiddelen der werklieden, enz. stijgen, zoo is het vroeger in de productie aangewende kapitaal niet meer geheel voldoende om de kosten der voortbrenging te dekken, en dientengevolge moet een ietwat grooter kapitaal daartoe gebruikt worden."

Dat men zich het overgangstijdperk niet te kort moet voorstellen, leeren ons de vertrouwbare en bewonderenswaardige onderzoekingen van TOOKE en NEWMARCH. Uit het tweede aanhangsel van hun „History of prices" blijkt zonneklaar, dat gedurende het tijdperk 1492—1570 de prijzen in het algemeen zeer weinig stegen, [2]) ofschoon intusschen de hoeveel-

---

[1]) Die Grundlehren der Volkswirthschaft. 1e deel. § 83.

[2]) Wij mogen hierbij niet verzwijgen dat, ofschoon de goud- en zilvermijnen van Potosi reeds sedert 1545 werden ontgonnen, er aan den anderen kant ontzaglijk veel machten in Europa werkzaam waren, die het verkeer stremden en mistrouwen zaaiden. Van af den slag bij Pavia in 1525 tot aan het overlijden van Karel V in 1558, werd geheel Europa onophoudelijk door oorlogen geteisterd. Duitschland leed onder den strijd der katholieke en protestantsche vorsten, totdat het verdrag van Passau in 1551 vrijheid tot uitoefening van den godsdienst schonk, en het mogelijk maakte, dat de bevolking zich wijdde aan de werken des vredes. Gedurende de 20 of 30 jaren vóór 1570 namen handel en scheepvaart eene verbazende vlucht.

heid edele metalen zich ontwijfelbaar had verdubbeld; en verder, dat de eigenlijke prijsstijging ten gevolge van dien toevoer, niet eerder plaats vond dan in de jaren 1570—1640.

Terugkeerende tot ons onderwerp, mogen wij hier, op grond van al deze beschouwingen, aannemen, dat tegenstrijdigheid tusschen de bovengenoemde gevoelens onderling slechts eene schijnbare is. Nochtans is die schijnbare tegenstrijdigheid uitmuntend geschikt, om eene onjuiste meening, aangaande het verband tusschen rentestand en hoeveelheid circuleerend medium, in het leven te roepen en te bestendigen. Men kan zich moeielijk ontwennen aan de zoo natuurlijke gedachte, dat de rentestand heden ten dage lager moet wezen dan voor eenige eeuwen, ten gevolge van vermeerdering der geldshoeveelheid. Tot toelichting dier meening bedient men zich van de volgende redeneering: „Wanneer de hoeveelheid geld vermeerdert, dan vermindert zijne waarde, want voor dezelfde somme gelds is eene mindere hoeveelheid goederen dan vroeger verkrijgbaar. Maar, aangezien de waarde des gelds zich ook afspiegelt in den rentestand, moet in dit geval ook deze dalen." Op dit syllogistisch betoog zou geene aanmerking te maken zijn, indien de uitdrukking „waarde des gelds" in beide termen dezelfde beteekenis had; maar de homonymie ligt juist daarin verscholen. Men verzuimt optemerken, dat de waarde des gelds, die gemeten wordt door goederen, eene andere is dan die, welke wordt aangeduid door den

rentestand; de eerste is ruilwaarde, en de tweede is (in zekeren zin) gebruikswaarde.

Reeds Turgot [1]) heeft het bestaan van dit onderscheid aldus aangewezen: „Er zijn twee wijzen om de waarde des gelds in den handel te schatten. Bij koop en verkoop weegt een zeker gewicht aan zilver op, tegen eene zekere hoeveelheid goederen: b. v. een ons zilver staat gelijk met eene zekere hoeveelheid koren of met een zekere hoeveelheid arbeid. — Bij leeningen en in den geldhandel is een kapitaal het equivalent van eene rente die met een bepaald gedeelte van dit kapitaal gelijk staat, en omgekeerd vertegenwoordigt eene jaarlijksche rente een kapitaal, dat gelijk staat met een bedrag, hetwelk verkregen wordt door deze rente een zeker aantal malen te vermenigvuldigen", en verder: „Op de markt staat de waarde van een maat koren gelijk met die van een zeker gewicht aan zilver; eene hoeveelheid zilver wordt door dat koren gekocht. Bij geldleening wordt de waarde geschat van het gebruik eener zekere hoeveelheid kapitaal gedurende een zekeren tijd." Turgot wijst er voorts op, dat tusschen die twee schattingen (evaluations) minder verband bestaat, dan men aanvankelijk zou gelooven. Het geld zou zeer overvloedig kunnen zijn in den dagelijkschen handel en zeer weinig koopvermogen kunnen hebben, terwijl dat de rentestand tezelfder tijd zeer hoog kon wezen.

---

[1]) Sur la formation et la distribution des richesses §§ LXXVI—LXXVIII.

Ten einde nu aan alle dubbelzinnigheid voor goed een einde te maken, heeft men voorgesteld, om de uitdrukking „waarde van het geld" alléén te behouden voor het begrip „koopvermogen of ruilwaarde des gelds." De waarde eener zaak is, wat zij in ruil bedingt: „res tanti valet quanti vendi potest" [1]): de waarde des gelds bestaat in de hoeveelheid goederen die er voor worden ingeruild.

J. S. Mill [2]) dringt hierop te sterker aan, omdat „als iemand uitleent, datgene wat hij overdraagt niet is het bloote geld maar het recht op eene zekere waarde van de opbrengst des lands, naar welgevallen te kiezen, welk recht de persoon, die uitleent, eerst gekocht heeft met een gedeelte van zijn kapitaal daarvoor te geven. Wat hij leent, is eigenlijk zoo en zooveel kapitaal."

De juistheid dezer opmerking laten wij onbestreden, doch, naar het ons voorkomt, heeft zij hier evenveel maar volstrekt niet meer waarde dan in andere gevallen, o. a. bij koop en verkoop.

Geld wordt altijd beschouwd als eene aanwijzing op een zeker gedeelte van de jaarlijksche opbrengst zoowel wanneer het in ruil voor koopwaren, als wanneer het in ruil voor schuldvorderingen gegeven wordt. Wanneer eene partij koffie tegen geld, en dit geld tegen suiker wordt ingewisseld, dan is de koffie eigenlijk geruild tegen suiker, en ook dan zijn Mill's

---

1) Dig. 36. 1. 1. 16.

2) Principles of political economy. B. III. ch. 8. § 1.

woorden (na geringe wijziging) toepasselijk: „wat de kooper der koffie betaalt, is eigenlijk zoo en zooveel kapitaal (suiker)." Tusschen beide gevallen is dus geen principiëel verschil. RICARDO [1]) zegt: „productions are always bought bij productions, or by services; money is only the medium by which the exchange is effected."

Nochtans, het is buiten kijf, dat de uitdrukking „waarde des gelds" in den zin van „gebruikswaarde" minder gelukkig is gekozen, omdat zij licht tot verwarring leidt met de gewone en algemeene beteekenis die aan het eerstgenoemde woord gehecht wordt, nl. die van „ruilwaarde of koopvermogen."

MACLEOD [2]) echter tracht aan te toonen, dat men ook bij leeningen kan spreken van „waarde des gelds" in den zin van „ruilwaarde", mits men dan den rentestand niet als de directe, maar als de indirecte aanwijzing daarvan beschouwe. Zijne theorie is de volgende: Het uitleenen van geld op interest, is, als het ware, het koopen eener schuldvordering, die in dit geval een gewoon handelsartikel is. Nu zijn er twee wijzen waarop de waarde des gelds geschat kan worden, 1° naar de werkelijke hoeveelheid koopwaren of schuldvorderingen, die het geld in ruil bedingt, 2° naar de winst die met het geld behaald kan worden door het aankoopen van koopwaren of schuldvorderingen.

---

[1]) Principles of political economy and taxation. ch. XXI.

[2]) The principles of economical philosophy. ch. XII. § 33.

Sprekende van de waarde des gelds ten opzichte van koopwaren, doelt men gewoonlijk op de hoeveelheid goederen die er voor te verkrijgen is. Sprekende van de waarde des gelds ten aanzien van schuldvorderingen, bedoelt men meestal de winst. In dat laatste geval is de rente niet de waarde des gelds, maar wordt die waarde indirect uit den rentestand gekend: hoe hooger de rentestand, des te lager is de prijs van schuldvorderingen, en dus, des te hooger is de ruilwaarde des gelds ten opzichte van schuldvorderingen.

Van deze beschouwing uitgaande, kan MACLEOD [1]) volhouden, dat de uitdrukking „waarde des gelds" toepasselijk is bij het koopen van twee verschillende soorten van handelsartikelen n. l. goederen en schuldvorderingen.

Wij meenen, dat men volkomen gelijk heeft met de uitdrukking „waarde des gelds" te wraken, wanneer daarmede bedoeld wordt de rentestand zelf, maar tevens, dat die uitdrukking recht van bestaan heeft als zij opgevat wordt naar den geest van MACLEOD n. l. in den zin van ruilwaarde des gelds ten opzichte van schuldvorderingen, *indirect* blijkende uit den rentestand. Wanneer deze beteekenis goed in 't oog wordt gehouden, verdwijnt het gevaar voor het ontstaan van dwaalbegrippen, als de door MILL [2]) aangetoonde: „dat banknoten gerekend worden als

---

[1]) The Principles of economical philosophy. ch. XII. § 38.

[2]) Principles of political economy. B. III. ch. 23. § 4.

munt gevolgen voort te brengen, die zij alleen als leeningen te voorschijn roepen."

MACLEOD's theorie heeft het voordeel, dat zij een helder inzicht geeft in de gevolgen die eene groote vermeerdering van circuleerend medium uitwerkt voor rentestand en goederenprijs beide. Met hare hulp wordt het duidelijk, waarom groote aanvoer van edele metalen in de eerste plaats den rentestand drukt, vervolgens den goederenprijs opdrijft, maar weldra elken invloed op den rentestand verliest.

Ten gevolge der kunstmatige inrichting van het bankwezen, vinden goud- en zilveraanvoeren hun weg allereerst naar de banken. Het bankiersbedrijf bestaat hoofdzakelijk in het koopen van schuldvorderingen (disconteeren). Wanneer nu de kassen der banken buitengewoon gezwollen zijn, door de overmatige toevoeren, dan zoeken zij natuurlijk eene voordeelige plaatsing voor haar geld, en verlagen te dien einde den discontostand, m. a. w. zij geven een hoogeren prijs voor schuldvorderingen. Deze worden dientengevolge in grooter getal aangeboden; nieuwe ondernemingen worden in het leven geroepen, en *wanneer hare vermeerdering juist overeenkomt met de vermeerdering van kapitaal, dan vindt er geene vermindering der geldswaarde ten opzichte van koopwaren plaats*, ofschoon zij wel plaats vindt ten opzichte van schuldvorderingen.

Een bewijs voor de waarheid dezer bewering leverde het jaar 1844, toen, door verschillende omstandigheden, eene buitengewone hoeveelheid kapitaal

in de handen van bankiers was opgehoopt. De discontostand viel op twee percent, maar er volgde geen prijsverhooging van koopwaren in 't algemeen, m. a. w. er was toen eene groote vermindering in de geldswaarde ten aanzien van schuldvorderingen, maar geene vermindering in die waarde ten opzichte van goederen.

Nochtans, hoe groot de ondernemingsgeest van een land moge zijn, toch vindt ook deze zijne grenzen, en, zoodra zij bereikt zijn, kan vermeerdering der hoeveelheid geld niet meer leiden tot gezonde nieuwe ondernemingen.

De gevolgen hiervan zijn te voorzien. Wanneer nu de hoeveelheid geld nog voortdurend toeneemt, en geen nieuw terrein voor hare werkzaamheid meer open vindt, dan wordt zij, als het ware, in het reeds bestaande circulatie-kanaal geperst, en nu moet eene grootere hoeveelheid geld denzelfden arbeid verrichten, die eene geringere hoeveelheid vroeger volbracht; m. a. w. eene vermindering der geldswaarde ten opzichte der goederen vindt plaats. Honderd gulden zullen nu wellicht hetzelfde werk doen dat vroeger verricht werd door vijftig, eene blijvende verandering in de waardeverhouding tusschen geld en goederen komt tot stand, en de *rentestand zal terugspringen naar zijn vorige standplaats*. Immers, de verhouding tusschen rentesom en hoofdsom moet onveranderd blijven, al ondergaat het koopvermogen des gelds ten aanzien van goederen eene wijziging. (cfr. pp. 24—30.)

Op grond dezer beschouwingen komt MACLEOD tot de volgende fundamenteele wet: *Zoolang vermeerdering van de hoeveelheid kapitaal de waarde des gelds ten opzichte van schuldvorderingen aandoet, heeft zij geen invloed op zijne waarde ten aanzien van goederen; en, zoodra zij begint te werken op de waarde des gelds ten aanzien van goederen, verliest zij haren invloed op de geldswaarde ten aanzien van schuldvorderingen.*

MACLEOD's beoordeeling van de gevolgen eener geldsvermeerdering stemt dus overeen met die der overige gezaghebbende economisten, — maar zijn wijze van beschouwen, zijn methode, onderscheidt zich van die der anderen door grooteren eenvoud, regelmaat en helderheid. Beide verschijnselen (n. l. prijsverhooging van goederen en daling van rentestand) worden te zamen onder de algemeene wet van Vraag en Aanbod gebracht.

Reeds TURGOT [1]) sprak de stelling uit, dat het afhangt van de wijze waarop eene geldsvermeerdering wordt aangewend, of zij al of niet op rentestand of goederenprijs invloed zal uitoefenen. Hij merkt terecht op, dat de ruilwaarde des gelds tegenover goederen zou dalen, wanneer plotseling de hoeveelheid geld in de beurzen der koopers verdubbelde, maar dat het volstrekt niet zeker is dat daardoor ook de rentestand zou dalen „car l'intérêt de l'argent ne baisse qu'autant qu' il y a plus d'argent à

[1]) Sur la formation et la distribution des richesses. § LXXVII.

prêter, à proportion des besoins des emprunteurs, qu'il n'y en avait auparavant."

„The fall of the rate of usury", zegt DAVID HUME [1]), „depends not on the quantity of specie, but on particular manners and customs, which make the specie gather into separate sums or masses of considerable value."

Ditzelfde wordt, ofschoon in andere bewoordingen, erkend door J. S. MILL [2]). Hij toont aan, dat uitgifte van banknoten invloed heeft op den rentestand (lees: discontostand) wanneer zij geschiedt tot het sluiten van leeningen, d. i. tot het disconteeren van wissels, maar dat zij geen invloed op dien stand uitoefent, als die banknoten worden gebruikt tot aankoop van goederen.

Juist omdat zoowel de prijs van goederen, als de prijs van schuldvorderingen, zich regelt naar de verhouding [3]) tusschen vraag en aanbod, is het mogelijk, dat vermeerdering der hoeveelheid geld alleen den goederenprijs doet dalen n.l. wanneer zij alleen wordt besteed tot aankoop van goederen. Om die zelfde reden echter is het ook mogelijk, dat vermindering der geldmassa alleen den rentestand doet rijzen

---

[1]) Essay IV: of interest.

[2]) Pr. of p. e. III. 23. § 4.

[3]) Wij bezigen deze uitdrukking kortheidshalve, ofschoon erkennende, dat het veto, waarmede J. S. Mill (Principles of political economy. B. III. ch. 2. § 3) haar treft, op goede gronden rust.

en op den goederenprijs geen invloed uitoefent. Dit laatste geval is door alle Engelsche schrijvers besproken. RICARDO [1]) zegt dienaangaande „to pay the interest on the national debt, large sums of money are withdrawn from circulation four times in the year for a few days. These demands for money being only temporary, seldom affect prices; they are generally surmounted by the payment of a large rate of interest."

MACLEOD [2]) bespreekt eindelijk het geval, dat eene vermeerdering der hoeveelheid geld gedeeltelijk wordt gebruikt tot het koopen van schuldvorderingen, en gedeeltelijk tot het koopen van goederen. Alsdan zal stijging van den goederenprijs en daling van den rentestand tegelijkertijd plaats vinden, doch geen dezer twee bewegingen zal zoo hevig zijn, als wanneer het geheele bedrag uitsluitend voor één van beide doeleinden was aangewend. MACLEOD trekt uit de mededeelingen van HUME, SMITH en vele andere schrijvers het besluit, dat dit geval zich heeft voorgedaan na de ontdekking van Amerika, maar hij had ook in deze eeuw hetzelfde verschijnsel kunnen waarnemen. Blijkens de onderzoekingen van TH. TOOKE en W. NEWMARCH [3]) openbaarden zich, gedurende het tijdvak 1848—1856, de gevolgen der Californische goudontdekkingen, in een grootere vraag van Amè-

[1]) Principles of political economy and taxation. ch. XXI.
[2]) The principles of economical philosophy. Ch. XII. § 41.
[3]) History of prices, periode 1848—1856.

rika voor Europeesche goederen, en tevens gedurende 1852 tot aan het voorjaar van 1853 in eene aanmerkelijke verlaging van rente- en discontostand. De stijging van den discontostand gedurende het overige gedeelte van dat laatste jaar en de volgende drie jaren, werd veroorzaakt door de opgewekte vraag naar kapitaal voor nieuwe, zeer omvangrijke en kostbare ondernemingen.

Ofschoon MACLEOD in zijne beschouwingen hoofdzakelijk den discontostand op het oog heeft, meene men niet, dat zijne théorie ontoepasselijk is op den rentestand voor langen termijn. Uit den aard der zaak zal bij plotselinge vermeerdering der geldmassa de meeste vraag ontstaan naar schuldvorderingen op korten termijn (wissels); maar desniettemin zal ook de vraag naar schuldvorderingen op langen termijn (effecten, pand- en hypotheekbrieven, enz.) levendiger worden. Dientengevolge zal ook de rentestand op langen termijn eene daling ondergaan, ofschoon niet in denzelfden graad als de discontostand.

Het zal onnoodig zijn thans de gevolgen te bespreken eener *vermindering* der hoeveelheid geld. Zij werkt in allen deele juist het tegenovergestelde uit van eene *vermeerdering*. J. S. MILL drukt dit aldus uit: „gelijk de aanvoer van meer goud en zilver, dat op de leeningsmarkt komt, den rentevoet tracht te verlagen, zoo heeft iedere aanzienlijke afvoer van beide uit het land onvermijdelijk ten gevolge, dat de rentevoet stijgt; zelfs dan als die afvoer in den loop des handels voorkomt, ter betaling b. v.

van extra-invoeren, door een slechten oogst noodzakelijk gemaakt, enz. Het geld voor deze betalingen vereischt, wordt in de eerste hand van de deposito's bij de bankiers afgenomen, en vermindert tot dat bedrag het fonds dat de leeningsmarkt voedt."

Hiermede meenen wij genoegzaam alles vermeld te hebben, wat noodig is tot een juist begrip van de ingewikkelde verhouding die tusschen den rentestand en de goederenprijzen ten eenre-, en de hoeveelheid geld ter andere zijde bestaat. Wij zullen thans overgaan tot bespreking der algemeene regelen voor de bepaling der rente- en disconto-standen.

---

§ 2. DE STAND DER RENTE WORDT BEPAALD DOOR DE VERHOUDING TUSSCHEN DE VOOR LANGEN TERMIJN GEVRAAGDE EN AANGEBODENE HOEVEELHEID LEENBAAR KAPITAAL.

Het is een zeldzaam verschijnsel bij de behandeling van twistvragen, een enkel punt aan te treffen waar alle schrijvers, hoe uiteenloopend hunne richting overigens zij, zich vereenigen, en den strijd der begrippen een oogenblik staken. Zulk een rustpunt biedt de wet van Vraag en Aanbod. Hare heerschappij bij de bepaling van den rentestand wordt door allen eenstemmig erkend. Wij halen daarom slechts ééne uitspraak voor alle aan: „Le prix du

loyer d'un capital," zegt J. B. SAY [1]) „varie suivant les lois qui gouvernent toutes les valeurs. Il monte ou baisse selon que la quantité demandée est plus ou moins considérable par rapport à la quantité offerte."

De eenige moeilijkheid die op dit gebied te beslechten valt, betreft den *aard* van datgene wat gevraagd en aangeboden wordt. — „Kapitaal of geld?" is de vraag die vóór alle andere eene beantwoording noodig heeft, omdat twijfel dienaangaande onvermijdelijk tot misverstand aanleiding moet geven.

Nadat het geld in alle handelsverrichtingen tusschenbeide kwam, en ook uitleeningen alleen in dien vorm plaats vonden, is de verzoeking geboren, om geld uitsluitend als rijkdom te beschouwen. „Aangezien de menschen altijd met behulp van geld in hunne verschillende behoeften voorzien," zegt J. S. MILL, [2]) „ontstaat er in hun geest een machtig vooroordeel, dat hen verleidt om geld in strikteren zin dan ieder ander artikel als rijkdom te beschouwen."

ADAM SMITH [3]) vindt het al te dwaas om zich te vermoeien met de levering van het bewijs, dat de rijkdom niet bestaat in het geld, of in de hoeveelheid edele metalen, maar in de voorwerpen die met het geld kunnen verkregen worden.

Nog minder dan in zijn tijd is het noodig om thans

---

[1]) Cours complet d'écon. polit. pratique. partie V. ch. XVI.

[2]) Principles of political economy. B. III. ch. VII. § 3.

[3]) The Wealth of nations. B. IV. ch. 1.

deze waarheid in het licht te stellen: de mercantilistische dwalingen zijn grootendeels door zijn toedoen verdreven, en behooren voor ons bijna [1]) tot de geschiedenis. Dit neemt niet weg, dat, in zake uitleening, nog dikwerf verkeerde voorstellingen worden gemaakt, die alleen ontstaan uit eene miskenning dier eenvoudige waarheid. Men meent veelal, dat deze dwalingen voortkomen uit het gebruik der zegswijze: „waarde" of „prijs des g e l d s", die men, sprekende van interest, zou moeten veranderen in: „waarde" of „prijs van het k a p i t a a l."

Wij willen toegeven, dat de eerste uitdrukking, gebezigd in den zin van „rente", [2]) eene verkeerde voorstelling omtrent den waren aard van het geleende bevordert, maar wij moeten toch opmerken, dat allen, die de gewraakte woorden bezigen, daarom nog niet geacht kunnen worden in dwaling te verkeeren. B.v. MALTHUS [3]) spreekt altijd van „interest van het geld" en TURGOT [4]) zegt woordelijk „l'intérêt est le prix de l'argent prêté"; desniettegenstaande zijn beiden volkomen bekend met den waren aard van het geleende. [5])

---

[1]) Wij zeggen „bijna", want het zal weldra blijken, dat zij ook tegenwoordig nog eenige aanhangers tellen.

[2]) In welke beteekenis wij het gebruik dezer uitdrukking volkomen gerechtvaardigd achten, hebben wij in de vorige § breedvoerig uiteengezet.

[3]) Definitions N°. 34.

[4]) Mémoire sur les prêts d'argent. § XX.

[5]) Het is verrassend te ontdekken, welk een juist inzicht de groote Romeinsche jurist DOMITIUS ULPIANUS ook in dit

Ditzelfde laat zich niet zeggen van een anderen schrijver uit de laatste helft dezer eeuw (1858) wiens denkbeelden in den regel zoozeer tegen de gewone aandruischen, dat men zou kunnen meenen, dat hij eene geheel verschillende wetenschap behandelde. H. C. CAREY [1]) wijdt een geheel hoofdstuk aan „the charge for the use of Money" en maakt zich daarin vroolijk over de dwazen (?) die meenen, dat geld slechts de *vertegenwoordiger* is van den rijkdom. Volgens hem maken juist zij zich schuldig aan „the mistake of confounding money with capital." [2]) Hij zegt o. a. „Interest is the compensation paid for the use of the instrument called money, and for that alone" [3]) en verder: „It is *not* capital that is needed but money."

Wij gelooven, dat de politieke strekking van CAREY's staathuishoudkundige geschriften groote schuld heeft aan de vele onjuistheden die er in voor-

---

opzicht doet blijken. In Dig. L. XVI, 178 lezen wij: „*Pecuniae* verbum non solum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora: nam corpora quoque pecuniae appellatione contineri, nemo est, qui ambiget."

Onze *ver*wondering gaat over in *be*wondering als wij het tijdstip in aanmerking nemen, waarop die woorden geschreven werden. Met G. GROEN VAN PRINSTERER („de Juris Justinianei praestantia, etc." p. 68) roepen wij uit: „Verum magis ille probandus, quin etiam admiratione videbitur dignus, si quali vixerit aetate, reputemus!"

[1]) Principles of Social science. II. ch. XXXII.

[2]) § 4. [3]) § 3.

komen, maar al kon dit strekken tot persoonlijke verontschuldiging des schrijvers, toch zouden zijne uitspraken haar onvertrouwbaar en gevaarlijk karakter blijven behouden. Wij zullen daarom de zienswijze van ADAM SMITH omtrent dit onderwerp mededeelen, in de overtuiging, dat hierdoor elke twijfel, dien de lezing van onjuiste voorstellingen kan opwekken, genoegzaam zal verdwijnen.

Die groote denker merkt op [1]), dat, ofschoon bijna alle rentegevende uitleeningen worden gedaan in geld (hetzij papier, hetzij specie) desniettemin de zaak die de ontleener in werkelijkheid behoeft, en die de uitleener hem eigenlijk verstrekt, niet is het geld, maar de waarde van het geld; het zijn de goederen die men daarmede kan koopen. Wanneer de ontleener zich van het geld wil bedienen als van een, tot onmiddelijk verbruik bestemd, fonds, kunnen, uit den aard der zaak, alleen de goederen tot dit doel worden aangewend, en ook dan wanneer hij het bestemt ten bate der nijverheid, kunnen alleen deze goederen als gereedschappen, grondstoffen en levensmiddelen, den werklieden dienen om hun arbeid te volbrengen. Door uitleening draagt de een, als het ware, zijn aanspraak op een zeker gedeelte van de jaarlijksche opbrengst van den grond en van den arbeid des lands aan den ander over, met het recht van vrije beschikking. Men kan een kapitaal, dat op rente is uitgeleend, beschouwen

---

[1]) The Wealth of Nations. B. II. ch. 4.

als eene aanwijzing van een zeker gedeelte van de jaarlijksche opbrengst, door den uitleener aan den ontleener gedaan, onder de voorwaarde dat de laatste wederkeerig aan den eerste, gedurende den geheelen tijdsduur der leening, jaarlijks een klein deel, „interest" genaamd, zal aanwijzen, en bij de vereffening der leening, als „aflossing" een gedeelte, dat volkomen gelijk is aan het oorspronkelijk toegewezene. Hoewel het geld (hetzij papier, hetzij specie) meestal als werktuig voor de aanwijzing dient, zoowel bij het kleine als bij het groote deel, toch is het geheel onderscheiden van de zaak die men daardoor aanwijst.

RICARDO kleeft volmaakt dezelfde gevoelens aan. Hij zegt [1]): „the rate of interest is not regulated by the abundance or scarcity of money but by the abundance or scarcity of that part of capital not consisting of money." Ook J. S. MILL [2]) toont aan, dat, wanneer iemand uitleent, niet het bloote geld door hem wordt overgedragen, maar het recht op eene zekere waarde van de opbrengst des lands, naar welgevallen te kiezen, welk recht de persoon die uitleent, eerst gekocht heeft met een gedeelte van zijn kapitaal. Wat hij uitleent is eigenlijk zoo en zooveel kapitaal; het geld is eenvoudig middel en voertuig voor de overdracht.

Het zal onnoodig zijn om deze beschouwingen verder uit te breiden. Wij gelooven, dat er thans

---

[1]) High price of bullion.

[2]) Principles of political economy. B. III. ch. 8. § 1.

geen ernstig bezwaar meer zal bestaan tegen den stelregel: „de rentestand wordt bepaald door de verhouding tusschen de gevraagde en aangebodene hoeveelheid leenbaar kapitaal."

Dat de omschrijving „leenbaar" niet blootelijk een epitheton ornans is, wordt door onderscheidene economisten aangetoond o. a. door TURGOT, HUME, MILL en J. B. SAY. De laatste definieert [1]) de uitdrukking „Capitaux disponibles," als: „les capitaux dont leur maîtres peuvent disposer, et dont ils cherchent à opérer le placement." De meest beschikbare van al deze kapitalen zijn die, welke zich, onder de gedaante van geld, bevinden in de brandkasten der kapitalisten; maar men kan ook als leenbaar beschouwen dezulke, die op zoodanige wijze zijn geplaatst, dat zij gemakkelijk kunnen terug genomen worden, wanneer eene voordeeliger belegging voor hen openkomt.

Nijverheidsondernemingen die eene leening aangaan, hebben de kapitalen niet alle tegelijk noodig. De kosten harer oprichting moeten geleidelijk worden afgedaan. Voor haar tellen de weldra leenbare fondsen onder de reeds leenbare. Zoodanig zijn de kapitalen die men heeft uitgeleend onder beding van teruggave eenige maanden na de opzegging; zoodanig zijn de kapitalen die men heeft uitgeschoten ter disconteering van wissels wier vervaldag aan-

---

[1]) Cours complet d'Economie politique pratique. tome II. partie V. ch. XVI.

staande is; zoodanig zijn zelfs koopwaren b. v. koffie, suiker, mits zij gemakkelijk kunnen te gelde gemaakt worden. Daartoe behooren ook Staatsfondsen, omdat zij gereedelijk op de beurs verkoopbaar zijn. Daarentegen mogen kapitalen die op hypotheek en voor jaren zijn uitgeschoten, er evenmin onder gerangschikt worden als vaste goederen.

Het zal nu duidelijk zijn hoe onnauwkeurig de bewering is, die in sommige oppervlakkige werken over Staathuishoudkunde voorkomt, n. l. dat de rentestand daalt of rijst naarmate de hoeveelheid kapitaal in een land toe- of afneemt.

Dit is alleen dán waar, wanneer en in zooverre als, tegelijk met de hoeveelheid voorradig kapitaal, ook de hoeveelheid aangeboden kapitaal toeneemt, terwijl de vraag onveranderd blijft (ceteris paribus).

Immers, er kan eene wanverhouding bestaan tusschen de hoeveelheid voorradig, en de hoeveelheid aangeboden kapitaal: de laatste kan toenemen, niettegenstaande de eerste vermindert, en omgekeerd.

Wij meenden op deze gebeurlijkheid te moeten wijzen, ofschoon wij instemmen met Prof. BAUDRILLART's uitspraak: [1]) „qu' en général la disponibilité du capital est en rapport avec sa quantité."

Wanneer men nu de woorden opvat in de beteekenis die wij er aan toekennen; dan is de vroeger opgegevene stelling, over de bepaling van den ren-

---

[1]) Manuel d'Economie politique. 4e partie. ch. III. § 2.

testand, in zuivere overeenstemming met de gevoelens van ADAM SMITH, TURGOT, RICARDO, J. B. SAY, J. S. MILL en andere voorname economisten. Dit neemt echter niet weg, dat wij, die scherp onderscheid maken tusschen rente- en discontostand, haar onvolledig achten. Reeds bij aandachtige lezing der omschrijving van „leenbaar kapitaal" zal het duidelijk zijn geworden, dat hier alleen het aanbod bedoeld is voor leeningen op *langen* termijn. Bij de zoodanigen behoeft de storting der gelden dikwijls pas te geschieden na eenige weken of maanden: wie de overtuiging heeft, dat tegen dien tijd zijne thans belegde kapitalen beschikbaar zullen zijn, kan reeds nu als uitleener zich opwerpen en verbinden. Dit is niet het geval bij leeningen op *korten* termijn: daar geschiedt de voldoening, als het ware, „à comptant." Wie heden geen gereed geld heeft, kan misschien morgen of overmorgen als discontonemer opkomen, maar heden zal zijn aanbod geen invloed kunnen uitoefenen op de bepaling van den discontostand. Het is om die reden, dat wij eene kleine aanvulling dier stelling noodig achten, en haar wenschen te lezen als volgt: „de rentestand wordt bepaald door de verhouding tusschen de voor langen termijn gevraagde en aangebodene hoeveelheid leenbaar kapitaal."

Wij zullen thans de omstandigheden gaan beschouwen, die invloed uitoefenen op Vraag en Aanbod. Vooraf wijzen wij er op, dat men steeds dient acht

te geven op welk van beide hare werking zich doet gevoelen. Overeenstemmende uitkomsten kunnen verkregen worden uit lijnrecht tegenover elkaar staande gegevens, — en omgekeerd kunnen tegenstrijdige gevolgen ontstaan uit onderling gelijke oorzaken. J. B. Say [1]) levert voor deze waarheid een bewijs uit de geschiedenis: Tegen het einde der regeering van Napoleon I, toen zijn despotische wil gold voor hoogste staatswet, daalde de rentestand. Een grillig, onverwacht besluit kon alle, zelfs de best overwogene, handelsberekeningen doen falen. Vreeselijke oorlogen, zonder redelijke aanleiding ontstaan, en fiscale maatregelen, op willekeur gegrond, vernietigden den handel en doodden de nijverheid, die in den aanvang van 's keizers regeering eene levendige opgewektheid had betoond. Welke reden bestond er nog om een zwaren huurprijs te betalen voor een instrument waarvan men geen rustig gebruik kon maken? De rentevoet stond dus zeer laag. — Later, onder begunstiging van een algemeenen, vurig afgesmeekten vrede, namen alle handelsondernemingen een hooge vlucht; de speculatiegeest klom; maar de mededinging was te groot, de ondervinding ontbrak, de staatkundige omverwerping van de geheele wereld maakte de kennis der behoeften en hulpbronnen van ieder land in het bijzonder te onzeker: er was weinig

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 16.

vastheid in de ondernemingen, en — de rentevoet stond andermaal laag.

Wanneer de hoeveelheid voorradig kapitaal in een land voldoende is, dan zal de omvang van het aanbod niet weinig afhangen van „the habits and way of living of the people," gelijk HUME [1]) dit uitdrukt. „It is only requisite," zegt hij," that the property or command of that quantity, which is in the state, should be collected in particular hands, so as to form considerable sums, or compose a great monied interest."

Dit nu, is ontegenzeggelijk waar. Ook TURGOT [2]) wijst op het belang eener samenhooping van alle kleine sommen, die onbenut en werkeloos in de geldkisten der bezitters liggen te rusten. Vereenigd, kunnen zij een groot geheel vormen, ten dienste van allen die te zelfder tijd daarvoor eene gelegenheid tot vruchtbare werkzaamheid kennen. Wij stellen ons voor, in de volgende § (Zie p. 72 sqq.), bij de bespreking van den invloed die het Bankwezen op den rentestand heeft uitgeoefend, over dit onderwerp verder uit te weiden: voor dit oogenblik is het genoeg er op te wijzen.

Maar hoe overvloedig het voorradige kapitaal in een land ook zij, en hoe volmaakt de inrichting van het raderwerk waardoor alle verstrooide kapitaaldeelen, als door een trechter, tot ééne massa samen

---

[1]) Essay IV: of interest.

[2]) Mémoire sur les prêts d'argent. § XXXIX.

stroomen, — toch zal de omvang van de aangebodene hoeveelheid voornamelijk afhangen van den graad van werkzaamheid of gemakzucht, waarmede de kapitalisten bezield zijn.

Wanneer de ondernemingsgeest in een land zoo groot is dat iedere kapitaalsvermeerdering weder productief wordt aangewend, wanneer vermogende handelaren hun ijver en ondernemingsgeest voelen toenemen te gelijk met hun rijkdom, — in dat geval zal de hoeveelheid te leen aangeboden kapitaal gering, en de rentestand hoog zijn. „Under these circumstances the rate of interest would differ very little from the rate of profit," kan men J. S. Mill [1]) nazeggen.

Wanneer daarentegen de geest eener bevolking meer geneigd is tot rustige genieting van de vruchten, die de inspanning van haar voorgeslacht heeft afgeworpen; wanneer ook de winzucht der kooplieden binnen engere grenzen beperkt blijft, en zich, na inzameling van een matigen oogst, bevredigd rekent, dan zullen de kapitalen spaarzaam in handels- en nijverheids-ondernemingen gestoken- of er spoedig uit teruggetrokken worden, om ter uitleening te worden aangeboden. [1])

---

[1]) Essay IV. Profits and interest. p. 111.

[1]) Dit geschiedde om eene zeer eigenaardige reden te Angoulême, tijdens dat Turgot intendant was van Limoges. In zijne „Mémoires sur les prêts d'argent" § III, schrijft hij aan Lodewijk XV: „Il est probable qu'une des principales causes qui

Wij gelooven niet, dat verdere uitbreiding van onze beschouwingen over het aanbod van leenbaar kapitaal noodig is, maar wij mogen toch niet nalaten eene korte opmerking te wijden aan J. B. SAY's bewering, dat ook de plaatselijke gesteldheid invloed heeft op den omvang van het aanbod. „Les capitalistes qui ne font point eux-mêmes d'opérations commerciales, n'aiment pas à placer leurs capitaux hors de la portée de leur inspection immédiate."

Om die reden gelooft hij [1]) dat goede verbindingswegen kunnen bijdragen tot vermeerdering van het aanbod, en dus tot verlaging van den rentestand. — Wanneer wij hier den rentestand bespraken met het oog op eene bepaalde plaats, dan zou ongetwijfeld eenig gewicht aan deze omstandigheid gehecht moeten worden; nu wij echter een algemeenen en overal geldenden regel te stellen hebben, behoort zij vol-

---

se sont opposées au progrès du commerce d'Angoulême, est la facilité que toute famille un peu aisée trouve à y acquérir la noblesse en parvenant à la mairie. Il résulte de là que, dès qu'un homme a fait fortune par le commerce, il s'empresse de le quitter pour devenir noble."

Waar een zoodanige toestand aanwezig is, daar moet noodzakelijk het aanbod betrekkelijk groot zijn. De reden voor den hoogen rentestand van bovengenoemde plaats, zoeke men derhalve niet in het bestanddeel van de rente, dat wij „huurprijs" noemen, — maar in het tweede, dat den naam draagt van „verzekeringsprijs." Dit wordt trouwens genoegzaam bevestigd uit Turgot's verdere mededeelingen.

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. XVI.

strekt niet in aanmerking te komen. Immers, gesteld dat de verbetering der communicatiemiddelen SAY's verwachting niet beschaamde, maar dat werkelijk een vermeerderde aanvoer van leenbare kapitalen uit de steden plaats vond, en de rentestand daardoor d a a l d e op het *platteland*, dan zou juist ditzelfde feit eene r i j z i n g van den rentestand in de *steden* bewerken.

Ook w i j gelooven, dat verbetering der communicatiemiddelen belangrijken invloed heeft op den rentestand, maar minder door hare werking op het aanbod, dan door hare werking op de v r a a g. Verbetering der wegen bevordert den bloei van handel en nijverheid, en vermeerdert het aantal ondernemingen. Uit dàt oogpunt beschouwd, doet zij den rentestand veeleer r i j z e n dan dalen. Eerst dàn zal daling plaats vinden, wanneer de rijkdommen, die in den handel zijn v e r w o r v e n, zich voegen bij het leenaanbod. [1])

Wij meenen thans van de omstandigheden die het

---

[1]) Terloops zij hier aangestipt, dat ook DAVID HUME in zijn „Essay IV: of interest" het verschil van invloed, dien de bloei des handels in verschillende tijdperken op den rentestand uitoefent, niet genoegzaam in het oog heeft gehouden. B. v. wanneer hij zegt: „An increase of commerce raises a great number of lenders, and by that means produces lowness of interest.", dan faalt hij ten aanzien van het tijdperk dat onmiddelijk op de herleving van den handelsgeest volgt. De e e r s t e werking, die een uitbreiding des handels op den rentestand doet gevoelen, veroorzaakt s t i j g i n g.

aanbod bepalen te kunnen afstappen, om over te gaan tot bespreking van die, waardoor de vraag wordt beheerscht.

De vraag voor leeningen tot productieve doeleinden regelt zich uitsluitend naar den graad van ondernemingsgeest, die op zijne beurt getrouw alle bewegingen van den winststandaard volgt. „Si un commerce ou une manufacture," zoo betoogt J. B. Say [1]), „ne rapportent pas des profits équivalents à 10 pour cent, plus ou moins, du capital qu'ils emploient, l'entrepreneur ne pourra pas payer 5 pour cent de ce capital, et receuillir 5 pour cent pour ses peines. Si une industrie ou plusieurs branches d'industrie rapportent au contraire 12, 15, 20 pour cent, alors beaucoup plus de gens s'y consacreront, et ils pourront, même en se réservant de gros profits, offrir aux capitalistes plus de 5 pour cent d'intérêt."

Men verbeelde zich niet, dat de zucht tot onderneming en uitbreiding van zaken enkel in zich zelve bevrediging vindt, en dat de koopman of industrieel uit zuivere, onvermengde liefde voor handel en nijverheid, zich in zorgen steekt; het eenige oogmerk waarom hij vrijwillig zoovele lasten torst, zoovele beslommeringen aanvaardt, is vermeerdering van rijkdom. Belooft eene onderneming, na aftrek van alle kosten, groote winsten, dan wordt zij door velen begonnen, die, bij gemis van het noodige kapitaal,

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 16.

zullen trachten het te leenen. De levendige vraag en de onderlinge mededinging, die hierdoor ontstaat, doet den rentestand rijzen. Is daarentegen het vooruitzicht op eene behoorlijke winst gering, dan wacht ieder zich om eene zoodanige onderneming aan te vangen, en zelfs zij die haar tot dusver gedreven hebben, trachten zich er aan te onttrekken, ten einde een dankbaarder taak te aanvaarden. In dit geval komen de kapitalen, die in deze onderneming gestoken waren, vrij, en wanneer zij niet op eene andere wijze ten dienste des handels worden gebruikt, vergrooten zij meestal de leenbare massa

Op deze wijze bestaat er een middelijk verband tusschen winst- en rentestand, en dit verband is zoo duidelijk, dat geen enkele schrijver verzuimd heeft het op te merken.

Adam Smith [1]) neemt als grondstelling aan, dat men overal waar, door middel van het geld, groote winsten kunnen behaald worden, zijn gebruik duur zal betalen, terwijl men minder zal geven, wanneer het slechts geringe diensten kan bewijzen De aanwinst van grondgebied of de opkomst van nieuwe takken van nijverheid, kan den winststandaard, en dien ten gevolge den rentestand, doen stijgen. Alsdan worden talrijke ondernemingen in het leven geroepen, die een groot deel der kapitalen, welke in reeds bestaande zaken waren gebruikt, tot zich trekken. Door

---

[1]) The wealth of nations. B. I. ch. 9.

de verminderde mededinging in de oude handelstakken, worden ook deze winstgevender dan zij waren, en dientengevolge kan de zwaardere rente, die uit de vermeerderde vraag naar kapitaal ontstaat, door allen worden voldaan [1]). — Wanneer echter eene aanhoudende vermeerdering van kapitalen plaats vindt, terwijl de gelegenheid tot winstgevende belegging niet toeneemt, dan moet noodzakelijk de rentestand dalen. Immers, op zich zelve reeds zou toeneming van het aanbod, die in dat geval voorkomt, voldoende zijn om den huurprijs der aangebodene kapitalen te drukken, maar bovendien heeft die vermeerdering ten gevolge, dat de gelegenheid tot winstgevende aanwending vermindert, want alle voordeelige plaatsen worden onmiddelijk met graagte bezet, en alom besnoeit de toenemende mededinging de gewone winsten. Op die wijze wordt het voordeel, dat het gebruik van een kapitaal verschafte, aan twee kanten afgeknaagd, — en dus moet de prijs, dien men daarvoor kan betalen, noodzakelijk dalen.

Om die reden beschouwt ADAM SMITH [2]), en eveneens MALTHUS [3]), den rentestand als een tamelijk vertrouwbare aanwijzing van den winststandaard die in een bepaald land en op een gegeven tijd bestaat. Volgens zijne mededeeling was in de vorige eeuw

---

[1]) The Wealth of nations. B. II. ch. IV.

[2]) idem. B. I. ch. 9.

[3]) Principles of political economy. ch. III. sect. 2.

de gewone verhouding tusschen winst- en rentestanden in Engeland = 2 : 1.

RICARDO [1]) geeft volkomen toe, dat „the rate of interest is ultimately and permanently governed by the rate of profit," maar hij beweert, dat er toch gevallen voorkomen waarbij de aanvraag van handelaren naar kapitaal geene rekening houdt met den winststandaard. Wanneer, ten gevolge van deze of gene oorzaak, de marktprijs van eenige artikelen eene aanzienlijke daling heeft ondergaan, dan zijn vele kooplieden, die deze goederen in voorraad hadden, ongenegen om ze tegen dien prijs met verlies te verkoopen. Zij hopen op eene zwenking in de prijzen, en houden daarom hun voorraad in de pakhuizen. De gewone betalingen echter gaan haar gang, en die kooplieden welke gewoon zijn haar te bestrijden uit de opbrengst hunner goederen, zijn nu genoodzaakt gelden te ontleenen, en niet zelden tegen een hoogen rentevoet. Hoewel deze toestand slechts tijdelijk is, daar de opgestapelde voorraad na eenigen tijd in elk geval moet worden verkocht, maakt hij nochtans, volgens RICARDO, eene belangrijke inbreuk op den gewonen regel.

Ditzelfde geval bespreekt J. S. MILL [2]), wanneer hij opmerkt, dat er omstandigheden zijn waarin geld wordt ontleend, niet om het als kapitaal te gebrui-

---

[1]) Principles of political economy and taxation. ch. XXI.

[2]) Principles of political economy. B. III. c. 23. § 4.

ken, noch om het op improductieve wijze te besteden, maar om eene oude schuld te betalen. De vraag, welke uit deze oorzaak ontstaat, brengt meestal al de groote en onverwachte veranderingen in den rentevoet teweeg.

„Jenen Anleihern, die sich mit dem Entlehnten einer Verlegenheit, einem Nothstande entziehen wollen," zegt Prof. KÜDLER [1]), „fehlt bei ihrer Zugestehung einer Rente an den Darleiher der Maszstab des mit dem Capitale zu erlangenden materiellen Gewinnes, der Vortheil, welchen sie damit bezielen, ist ein nicht schätzbarer; sie können daher ihren Zweck selbst dann noch erreicht glauben, wenn sie dem Capitalisten auch eine stärkere Rente zusichern."

MACLEOD [2]), die zich eveneens met dit onderwerp bezighoudt, zegt: „these are exceptional cases and the interests are paid not out of the legitimate profits of business, but for some great exigence. The sums paid in such abnormal instances are not fairly to be called interest."

Wij moeten opmerken, dat de ontleener, ofschoon in dit geval genegen om eene zeer hooge rente te betalen, verre boven den gewonen stand [3]), nochtans

---

[1]) Die Grundlehren der Volkswirthschaft. I. § 79.

[2]) Principles of economical philosophy. ch. XII. § 35.

[3]) „Derjenige," zegt Prof. RAU (Grundsätze der Volkswirthschaftslehre. § 232), „welcher zu borgen sucht um ein dringendes Bedürfnisz zu befriedigen oder eine unverschiebliche Ausgabe zu bestreiten, läszt zich durch die Forderung eines

ook nu rekening heeft gehouden met zijn voordeel. Hij heeft ongetwijfeld nauwkeurig overwogen welke handelwijze hem het minst nadeelig was. Het verschil tusschen het grootste en het minder groote verlies beschouwt hij in dit geval als zijne winst. Slechts omdat hij minder verlies voorziet van tijdelijk afwachten, dan van onmiddelijk verkoopen, getroost hij zich de betaling eener zware rente, in de overtuiging, dat daardoor ten slotte zijne belangen nog het meest worden gebaat.

Intusschen erkennen wij gaarne, dat eene dergelijke vraag naar kapitaal niet in verband staat met den gewonen winststandaard, maar wij mogen niet nalaten optemerken, dat zij grootere afwijking zal teweegbrengen in den rentestand op korten, dan in dien op langen termijn. Juist omdat de behoefte onder zulke abnormale omstandigheden slechts tijdelijk is, ontstaat er uitsluitend vraag naar leeningen voor korten tijd, en wordt daardoor enkel de discontostand aangedaan. Wij gelooven op dien grond tot het besluit te moeten komen, dat de vraag naar leeningen op langen termijn (mits voor *productieve* doeleinden) zich *uitsluitend* richt naar den winststandaard.

Met behulp dezer stelling vinden alle veranderin-

---

sehr hohen Zinses nicht abhalten den Vertrag einzugehen, während derjenige, der nur borgen will um Gewinn zu machen, in einem solchen Falle von dem Begehre zurücktreten würde."

gen in den rentestand, voor zoover zij ontstaan uit gewijzigde vraag, eene voldoende verklaring. Hierdoor wordt het o. a. duidelijk waarom daling in de werkloonen den rentestand kan doen stijgen. Laten wij een enkel oogenblik wijden aan de toelichting van dit verband.

Vooraf bedenke men, „dat de beschikking van het maatschappelijk voortbrengsel zich verdeelt tusschen de arbeiders en de kapitalisten door wier gezamenlijke diensten het voortgebracht is." (Mr. W. C. MEES, Overzicht van eenige hoofdstukken der staathuishoudkunde. afd. II § 10. p. 109).

Ruime productie is ten voordeele van beide partijen, maar bij de verdeeling van het maatschappelijk inkomen ontstaat de strijd harer belangen. Hoe grooter deel den kapitalist toevalt, des te kleiner overschot blijft den werkman, en omgekeerd. Dit zou geene nadere verklaring behoeven, wanneer MACLEOD niet beweerde [1]), dat er solidariteit tusschen beider belangen bij de verdeeling zal bestaan, mits slechts de omzet der kapitalen, en dus de verkrijging der winsten, versneld worde. Wij zeiden reeds, dat ruime productie ten voordeele van beide partijen strekt, maar veroorloven ons op te merken, dat bespoediging van den omzet eens kapitaals veelal onafhankelijk is van den wil des ondernemers.

De landbouwer, die zijne kapitalen aan den grond heeft toevertrouwd en zijne vergoeding uit de op-

---

[1]) Principles of economical philosophy. ch. XII. § 7.

brengst van den oogst moet vinden, zal, in weerwil der grootste arbeidzaamheid en inspanning, niet kunnen bewerken, dat de aarde twee oogsten in één jaar oplevert. De natuur zelve verzet zich daartegen, en, al mogen de beletselen die de handelaar moet overwinnen om den gewonen omzet zijner kapitalen binnen zekeren tijd te verdubbelen minder onoverkomelijk zijn, toch zal de toepassing van MACLEOD's denkbeeld in verreweg de meeste gevallen onuitvoerbaar blijken. Doch al ware 't tegendeel het geval, dan nòg zoude deze mogelijkheid buiten rekening gelaten moeten worden. De vraag is hier alléén of, bij verdeeling van een bepaald bedrag tusschen twee partijen (arbeiders en kapitalisten), het deel der eene kan worden vergroot, zonder vermindering van dat der andere. Een toestemmend antwoord hierop, zou in juistheid niets toegeven aan de bewering, dat beide schalen eener balans tegelijkertijd omhoog kunnen gaan. Om deze reden moeten wij aannemen, dat bij de verdeeling eene omgekeerde hoegrootheidsverhouding bestaat tusschen het deel der arbeiders en dat der kapitalisten. Wanneer dus, door vermeerderd aanbod van werkkrachten, eene daling in de loonen ontstaat, dan wordt het overschot der brutowinst voor den ondernemer des te grooter. Maar hierdoor wordt de ondernemingsgeest geprikkeld. „Het is voldoende te herinneren," zegt Mr. N. G. PIERSON [1]), „dat loon een hoofdelement is van alle

[1]) Grondbeginselen der Staathuishoudkunde. II. 5. § 2.

productiekosten en dat vermeerdering of vermindering van productiekosten grooten invloed heeft op de gezindheid der ondernemers tot uitbreiding hunner zaken." Dientengevolge ontstaat er levendiger vraag naar de diensten van het kapitaal, en derhalve stijging in zijn prijs, d. i. verhooging van den rentestand. Men ziet derhalve, dat ook in dit geval de verandering van den rentevoet is teweeggebracht door toeneming van den ondernemingsgeest, die, zelve voortkomende uit eene vermeerdering van netto-winst (ondernemerswinst, „wages of superintendance"), verlevendiging der vraag ten gevolge had.

Indien wij thans reeds van ons onderwerp afstapten, en (gelijk bijna alle andere schrijvers) meenden, dat het hiermede was uitgeput, dan zouden wij ons weldra voor practische moeilijkheden geplaatst zien, wier oplossing in de bovenstaande beschouwingen niet is te vinden. Immers, hoewel de leenvraag voor p r o d u c t i e v e doeleinden zich regelt naar den winststandaard, houdt de vraag voor i m p r o d u c t i e v e leeningen daarmede geene rekening. De afwijkingen, die zij in den rentestand veroorzaakt, worden door de meeste schrijvers voorbijgegaan of slechts vluchtig besproken. Zij treden in het voetspoor van Adam Smith [1]), die uitging van de veronderstelling, dat de vraag voor persoonlijke behoeften slechts gering en van korten duur zal wezen. Volmaakt dezelfde

---

[1]) The Wealth of nations. B. II. ch. 4.

meening vinden wij uitgesproken door J. B. Say [1]): „La demande des capitaux ne saurait être poussée loin par les emprunteurs qui ne chercheraient à se procurer des fonds que pour les dépenser improductivement, pour les dissiper. Celui qui dissipe un capital emprunté, est obligé d'en assigner le remboursement sur un autre fonds qui lui appartient, sur une rentrée qu'il attend, sur une succession qui doit lui revenir; car s'il empruntait sachant qu'il ne peut rendre, il commettrait une escroquerie et son prêteur serait une dupe. Mais vous sentez, messieurs, que celui qui emprunte pour anticiper sur ses revenus, ou qui ne peut s'acquitter qu'en sacrifiant son capital, atteint bien vite les bornes de sa fortune et ne peut ensuite continuer sur le même pied. Ces emprunts-là, dans une société industrieuse, ont peu d'importance." — Hoe juist en onweerlegbaar deze beschouwing nu schijne, toch stemt zij niet geheel overeen met de werkelijkheid. De wetten die voor afzonderlijke individuen gelden, schijnen krachteloos te worden zoodra de individuen zich vereenigen en staten vormen. Wie kan de staatsleeningen optellen die gedurende het laatste honderdtal jaren gesloten, en tot improductieve [2])

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 16.

[2]) „Le gouvernement, qui en général, consomme les capitaux qu'on lui prête, ne pouvant pas en payer les intérêts sur le profit qu'il en tire (car on ne tire aucun profit d'un capital que l'on dissipe), fait payer ces intérêts par les

doeleinden besteed zijn? Toch zal niemand den invloed, dien zij uitgeoefend hebben op den rentestand, loochenen of gering achten. Voortreffelijk wordt dit in het licht gesteld door J. S. MILL [1]), die o. a. aantoont, dat in oorlogstijd de rentevoet veelal hooger staat dan in tijden van vrede, buiten verhouding tot de winst, en trots de verlamming der productieve nijverheid.

In zulk een tijdvak wordt buitengewoon veel van de leeningsmarkt geeischt: de aanzoeken volgen snel op elkander, want vuur en staal bezitten een machtig vernielingsvermogen.

Somtijds wordt de hooge rentestand, waartegen deze leeningen gesloten worden, veroorzaakt door een zware assurantiepremie, maar dit is volstrekt niet altijd het geval. Zelfs soliede regeeringen, die een onbegrensd vertrouwen genieten, zijn genoodzaakt in zulke tijden van plotselinge finantieele behoefte, eene hooge rente te betalen. Wanneer allen, die hun kapitaal tegen den marktstandaard wilden uitzetten, daarin zijn geslaagd, dan is er oogenblikkelijk geen leenbaar kapitaal voorhanden, en slechts

---

contribuables." — Deze woorden zijn geschreven door denzelfden J. B. SAY, (Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. XIV), die aan de vraag voor leeningen tot improductieve doeleinden geenen of slechts geringen invloed op de bepaling van den rentestand toekent!

[1]) Principles of political economy. II. 23. § 3. Essay IV on some unsettled questions.

het lokaas eener zeer hooge rente kan de kapitalisten bewegen, om hunne oude fondsen tegen deze nieuwe te verwisselen. Deze hooge rente wordt toegezegd, en oefent onmiddelijk eene werking uit, wier gevolgen nog jaren later vallen waartenemen. Immers de invloed dier leeningen houdt langer aan dan het oogenblik harer sluiting; voortdurend blijven zij eene voordeelige belegging aanbieden voor een groot deel van het kapitaal des lands, dat anders ongetwijfeld het leenaanbod zou versterkt, en dus den rentestand zou verlaagd hebben.

Men ziet hieruit, dat ook de vraag voor *improductieve* doeleinden belangrijk genoeg kan zijn, om op eene afzonderlijke plaats in de rij onzer beschouwingen aanspraak te mogen maken.

Wij meenen hiermede de omstandigheden waardoor Vraag en Aanbod worden beheerscht genoegzaam te hebben blootgelegd. Iedere versterking van het aanbod, terwijl de vraag onveranderd blijft, zal eene verlaging van den rentestand bewerken. Het omgekeerde gevolg ontstaat uit eene vermindering van het aanbod.

Daarentegen zal toeneming der vraag eene rijzing, en vermindering der vraag eene daling van den rentestand veroorzaken, zoolang geen tegen-invloeden op het aanbod werken.

Onnoodig komt het ons voor, de toepassing dezer beginselen ten opzichte van ieder bijzonder geval aan te geven. Wie beseft niet, dat de rentestand

hoog zal zijn, wanneer de hoeveelheid leenbaar kapitaal, in verhouding tot de bestaande winstbelovende ondernemingen, ontoereikend blijkt? Wie verwondert zich daarentegen over een lagen rentestand, wanneer de vermeerdering van het kapitaal sneller plaats vindt, dan die der nijvere bevolking? En wie eischt verklaring van het feit, dat ditzelfde gevolg ontstaat uit eene verminderde kapitaalvraag wegens daling van den winststandaard?

Men zou de antwoorden hierop zelf kunnen geven, al had DAVID HUME niet geschreven [1]): „High interest arises from three circumstances: A great demand for borrowing; little riches to supply that demand; and great profits arising from commerce. Low interest, on the other hand, proceeds from the three opposite circumstances: A small demand for borrowing; great riches to supply that demand; and small profits arising from commerce."

In de volgende paragraaf zullen wij nagaan voor hoever de bovenstaande regels ook toepassing vinden bij de bepaling van den discontostand.

---

§ 3. DE DISCONTOSTAND WORDT BEPAALD DOOR DE VERHOUDING TUSSCHEN DE VOOR KORTEN TERMIJN GEVRAAGDE EN AANGEBODENE HOEVEELHEID CIRCULEEREND MEDIUM.

Reeds gaven wij als onze meening te kennen, dat aan het werkelijk bestaande verschil tusschen rente-

---

[1]) Essay IV: of interest.

en discontostand tot dusver, in de beschouwingen over dit onderwerp, te weinig gewicht is gehecht. Verreweg de meeste schrijvers maken er volstrekt geen gewag van. Na lezing hunner geschriften verkeert men in den waan, dat er slechts een rentevoet bestaat, en het baart eenige verwondering te bevinden, dat er in de practijk twee voorkomen; men stelt zich dan echter gerust met de gedachte, dat zij beide loten zijn van éénen stam, gehoorzamende aan eenzelfde natuurwet. — Eenige anderen maken zoowel van den rente- als van den discontostand melding. Zij geven de *formeele* afwijkingen aan, die tusschen beide vallen waar te nemen, maar over de *materiëele*, die in hare gevolgen veel gewichtiger zijn, bewaren zij het stilzwijgen, ofschoon soms hier of daar eene enkele uitdrukking verraadt, dat zij haar bestaan gevoeld hebben.

Wanneer men, meenende dat er slechts één rentestand is, de geschriften van onderscheidene schrijvers naast elkander legt, dan geraakt men lichtelijk in verwarring: bij dezen vindt men beschouwingen die volkomen toepasselijk zijn op den rentestand voor langen termijn, maar die, overgebracht op den discontostand, zeer onjuist worden; bij genen daarentegen heeft juist het omgekeerde plaats, omdat uitsluitend de laatste besproken is. Hierdoor krijgt men den indruk, dat er talrijke onverzoenlijke tegenstrijdigheden in de theoriën over den rentestand voorkomen. In werkelijkheid is dit echter niet het geval. *Mits de scheiding tusschen beide rentestanden ook*

doorgezet worde in de wetten hunner bepaling, kan men de meeste opmerkingen en zienswijzen der verschillende geleerden recht laten wedervaren.

Wij zullen aanvangen met de opnoeming der verschilpunten die wij tusschen rente- en discontostand meenen waar te nemen.

Het meest opvallende onderscheid tusschen beide, ligt in de wijze van berekening. Interest wordt na afloop van een bepaalden termijn gerekend op de geheele uitgeleende som; disconto daarentegen wordt te voren afgetrokken van het gevraagde bedrag. Reeds hebben wij in § 4 der Inleiding op dit verschil gewezen, en wij zullen daarom, als ook omdat het in gevolgen 't minst belangrijk is, er hier niet verder over uitweiden.

Gewichtiger is het onderscheid in den omvang der voor langen en der voor korten termijn gevraagde en aangebodene hoeveelheden. Hieruit laat zich het ontzaglijke verschil, dat tusschen rente- en discontostand somtijds voorkomt, reeds grootendeels verklaren. Wij zullen vooreerst nagaan uit welke bestanddeelen het leenaanbod is samengesteld.

Oogenschijnlijk bestaat — zooals JOHN LALOR [1]) opmerkt, — de ter leen aangebodene hoeveelheid, uit ééne gelijkvormige massa. Door de uitbreiding, welke het bankwezen heeft ondergaan, is het mogelijk, dat alle geldsommen, die tijdelijk onbenut

---

[1]) Money and morals. ch. IV.

zijn [1]), in alle deelen des lands vergaard en te zamen op de zoogenaamde „geldmarkt" ter beschikking gesteld worden van hen, die haar tezelfder tijd kunnen gebruiken. Op deze wijze wordt het gebrek dat hier bestond, gelenigd door den overvloed die elders heerschte. Geen enkel deel van 't kapitaal des lands blijft onbenut. De wisselaars op het platteland staan in betrekking met de kassiers der provinciesteden en dezen op hunne beurt met de Bank der hoofdstad. Overal zijn vergaarbakken geplaatst die, door talrijke kanalen, hun inhoud ontlasten in één onmetelijke bassin, waaruit alle gegadigden komen putten tegen betaling eener billijke vergoeding.

Eene nauwkeurige beschouwing van den inhoud der bassins toont echter duidelijk aan, dat de eenvormigheid slechts oogenschijnlijk volmaakt is. Een zeker gedeelte staat ter onbeperkte beschikking der eigenaars: zij kunnen het voor een aantal jaren vastzetten op hypotheek, of beleggen in aandeelen op naam, enz. Een ander gedeelte daarentegen kan slechts tijdelijk gemist worden. Het behoort aan kooplieden, ondernemers, maatschappijen, enz., die binnen weinige maanden groote betalingen moeten doen, maar vooraf nog eenig voordeel van hun

---

[1]) „Il y a en chaque pays," zoo merkt J. B. Say op, „bien des petites portions de capitaux, dont l'emploi est retardé et dont la somme totale, chez un peuple nombreux, actif et économe, forme un capital improductif très-considérable." (Cours complet d'écon. pol. prat. t. 1. part. I. ch. 13.)

kapitaal wenschen te trekken. Deze helft is verreweg de grootste. „De omvang waarin voorschotten aan den handel kunnen verstrekt (m. a. w. waarin wissels kunnen gedisconteerd) worden," zegt NEWMARCH [1]), „hangt hoofdzakelijk af van twee omstandigheden: 1° van het totaal-bedrag voorradig baar kapitaal, en 2° van de behoefte daaraan voor andere doeleinden, b. v. voor leeningen aan regeeringen en grondeigenaren, voor den aanleg van spoorwegen, stichtingen, enz."

Wanneer beide deelen scherp afgescheiden waren, dan zou het niet moeilijk wezen om den omvang van elk met juistheid aan te geven; maar de ingewikkeldheid van 't geval ligt daarin, dat het eerste altijd min of meer in het tweede opgaat. Hetzelfde kapitaal waarvoor eene vaste belegging wordt gezocht, maakt middelerwijl kortstondige uitstapjes naar den handel. Wanneer het aanbod bedraagt ½ millioen voor langen, en 1½ millioen voor korten termijn, dan zal men waarschijnlijk na scherp onderzoek bevinden, dat er in werkelijkheid te zamen niet meer beschikbaar is dan 1½ millioen. Van waar dit verschil? Men zoeke 't daarin, dat het op langen termijn aangebodene bedrag zoowel ter beschikking schijnt van den eigenaar, die het zal terugtrekken zoodra eene goede gelegenheid tot belegging is gevonden, als van den kassier die het, in afwachting daarvan, tracht te gebruiken in den disconto-handel.

---

[1]) History of prices; aanhangsel. XI. p. 592.

Het bovenstaande zal voldoende zijn om een denkbeeld te geven van de groote afwisselingen, die den omvang van het disconto-kapitaal kan ondergaan. Niet alleen berust hij — zooals wij zagen — gedeeltelijk op de hoegrootheid van het beleggingskapitaal, maar tevens hangt hij onmiddelijk af van het wisselende bedrag der handelsschulden, en voorts van de mate van opgewektheid die de wufte speculatiegeest betoont.

Wanneer men dit alles in het oog houdt; wanneer men let op 't verschil van omvang der voor langen termijn en der voor korten termijn aangebodene hoeveelheden, dan verwondert men zich reeds minder over de afwijkingen die op hetzelfde oogenblik dikwijls tusschen rente- en disconto-stand voorkomen.

Nog verklaarbaarder wordt zulks, als men tevens in rekening brengt het karakterverschil in het aanbod van beide hoeveelheden; het eene kenmerkt zich door kalmte, het andere door gejaagdheid. Diezelfde eigenschappen zijn ook overgegaan op rente- en discontostand.

De rentestand op *langen* termijn heeft, om bijzondere redenen, een zekere traagheid van beweging; hij bezit een tijdelijk weerstandsvermogen, eene vis inertiae, en ontkomt daardoor aan schier alle werkingen, die niet voortspruiten uit eene duurzaam gewijzigde verhouding tusschen vraag naar, en aanbod van kapitaal. Degene, die voor zijn kapitaal eene vaste belegging zoekt, is onwillig om het aftestaan tegen eene abnormaal lage rentevergoeding. De verbintenis,

die hij verlangt te sluiten, heeft eene jarenlange nawerking. Wanneer hij zijn kapitaal voor eene periode van vijf jaar wenscht uittezetten, dan zal hij, liever dan toetestemmen in eene renteverlaging van 1 %, gedurende negen maanden eene gelegenheid afwachten tot plaatsing tegen den normalen rentevoet. Aan den anderen kant zal degeen die voor zóó langen tijd kapitaal wil opnemen, dezelfde redenen hebben om niet onmiddelijk integaan op voorwaarden, die de gemiddelde overschrijden. Aan beide zijden bestaat er onwil om aftewijken van den gewonen rentestand, en daar beiden desnoods tijd tot afwachten hebben, oefenen voorbijgaande omstandigheden, als b. v. tijdelijke uitbreiding of inkrimping van 't aantal krediet-middelen, geen noemenswaardigen invloed uit op den rentestand voor langen termijn. De bepaling daarvan geschiedt dan ook niet voor elk tijdstip in bijzonder: men houdt zich aan den bestaanden, algemeen aangenomen stand, zoolang tot dat de drang der omstandigheden *al* te sterk wordt, en alom de overtuiging doordringt, dat hij niet meer geëvenredigd is aan de gemiddelde verhouding tusschen vraag naar, en aanbod van kapitaal. Een bewijs daarvoor vinden wij o. a. in den schier onbeweeglijken rentestand waartegen leeningen op hypotheek reeds sinds tientallen van jaren gesloten worden. Hierin ligt ook de verklaring voor de geringe gevoeligheid die de stand betoont bij aanzienlijke en plotselinge, doch tijdelijke vermeerdering der vraag.

De rentestand op *korten* termijn, dien wij discontostand noemen, is wispelturiger. Maar ook het aanbod mist kalmte en zelfvertrouwen. De bankier of makelaar kent de waarheid van het adagium: „time is money." De beschikking over het hem toevertrouwde kapitaal is slechts van korten duur; weldra eindigt zij; hem is geen tijd tot afwachten gegeven. Ieder verloren oogenblik berokkent hem winstderving. Daarom, uitgaande van den stelregel: „beter iets dan niets", neemt hij genoegen met eene vergoeding tegen den stand van den dag, hoe gedrukt deze zijn moge. Hij gelijkt op een vischverkooper die zijn waren binnen weinige uren van de hand moet zetten, en, na vruchtelooze pogingen om een hooge markt te bedingen, zich vergenoegt met een spotprijs, ten einde geen voorraad over te houden.

Hoe gewichtig dit onderscheid tusschen beide rentestanden ook zij, en hoezeer het eene nauwkeurige beschouwing verdient, toch volgt daaruit nog niet noodzakelijk, dat hunne respectieve bepaling geschiedt volgens onderling verschillende wetten. De grond *hiervoor* ligt in het *derde* onderscheid dat wij thans gaan bespreken. Beide vorigen betreffen min of meer den vorm; dit laatste echter raakt uitsluitend de materie, den aard van het geleende. In de vorige § kwamen wij tot de bevinding, dat de rentestand bepaald wordt door vraag naar, en aanbod van kapitaal. Laat ons onderzoeken of dit eveneens geschiedt ten opzichte van den discontostand.

J. S. MILL [1]) leert, dat het algemeen leeningsfonds des lands bestaat uit: 1° het beschikbaar kapitaal, aan de banken in bewaring gegeven; 2° het kapitaal dat door de banknoten wordt vertegenwoordigd; 3° het kapitaal der bankiers zelven, en dat waarover zij kunnen beschikken, door op zoodanige wijze, als zij goedvinden, hun krediet te gebruiken; 4° de fondsen van renteniers.

Wat wil men meer? Alom heerscht overeenstemming en gelijkheid. Zoover de gezichteinder reikt, waarheen het oog zich wende, overal is kapitaal, niets dan Kapitaal. En toch, men verschoone deze dwarskijkerij, wij meenen ook Niet-kapitaal te hebben ontdekt. De hoofdbezigheid eener Bank is het disconteeren van wissels. „La fonction du banquier consiste", zegt COQUELIN [2]), „à recevoir les effets de commerce en fournissant immédiatement leur valeur sous la déduction des intérêts à courir jusqu'au jour de l'échéance." Tot uitoefening van dit bedrijf is het bezit van circuleerend medium een eerste vereischte. Dit ruilmiddel verschaft eene Bank zich in de eerste plaats uit haar eigen fondsen; maar op zich zelve zou dit niet genoegzaam zijn: zeer juist is COQUELIN's opmerking: „Les banquiers, réduits à leurs ressources personnelles, ne tarderaient pas quelles qu'elles fussent à se voir à bout de leurs avances, et le cercle de leurs opérations serait toujours infiniment borné."

[1]) Principles of political economy. B. III. ch. 23. § 2.

[2]) Du Crédit et des Banques. ch. II. § III.

Een krachtige steun verschaffen de deposito's, die aan de Bank worden toevertrouwd. Zoodra zij het vertrouwen van 't publiek heeft weten te verwerven, neemt de toeloop van personen, die zich van de bewaring hunner gelden — om deze of gene reden — willen ontslaan, een aanvang. Somtijds looft de Bank zelfs eene premie op de inbrengst uit, m. a. w. zij betaalt rente voor de deposito's. „Die Banken unterscheiden sich," zegt O. HÜBNER [1]), „von anderen Handelsunternehmungen nur darin, dasz ihre Waare der Credit ist, sie suchen sich so wohlfeil als möglich Credit zu verschaffen, durch Concession, durch Actienkapital, durch Privilegien. Si erkaufen ihn durch ihre Dienstleistung im Girogeschäfte, durch Zinsen auf Depositen, etc."

Het *machtigste* middel echter om zich kosteloos eene schier onbeperkte hoeveelheid circuleerend medium te verschaffen, bestaat in de uitgifte van banknoten.

Door niemand is dit beter in het licht gesteld, dan door ADAM SMITH zelf, toen hij schreef [2]): „It is chiefly by discounting bills of exchange, that is, by advancing money upon them before they are due, that the greater part of banks and bankers issue their promissory notes. The banker who advances to the merchant, whose bill he discounts, not gold and silver, but his own promissory notes, has the advan-

---

[1]) Die Banken. deel 1. pag. 28.

[2]) The wealth of Nations. B. II. ch. 2. al. 43.

tage of being able to discount to a greater amount, by the whole value of his promissory notes, which he finds by experience, are commonly in circulation. He is thereby enabled to make his clear gain of interest on so much a larger sum." [1]) — Reeds had deze groote geleerde met bewonderenswaardige helderheid aangetoond, dat papiergeld, hetwelk door eene vertrouwde bank wordt uitgegeven, overal dezelfde diensten bewijst als metaalgeld. Daarom wordt het zonder bezwaar aangenomen door de ontleeners, die er dezelfde rente voor betalen als voor goud of zilver. Deze rente is zuivere winst voor den bankier. Hoewel onophoudelijk eenige dier biljetten bij hem ter inwisseling worden aangeboden, blijft er toch, gedurende maanden en jaren, een ontzaglijke hoeveelheid voortdurend in omloop. Veronderstel, dat er voor 1000 millioen aan banknoten is uitgegeven, en de ondervinding geleerd heeft, dat een specievoorraad van 250 millioen voldoende is om alle voorkomende aanvragen te kunnen bevredigen, dan doen deze 250 millioen specie evenveel dienst als wanneer zij vervierdubbeld waren.

Uit het bovenstaande voorbeeld, door ADAM SMITH aangevoerd, blijkt, dat het mogelijk is een bedrag van 750 millioen te scheppen zonder eenig ander

---

[1]) De bevestiging hiervan vindt men o. a. in J. S. MILL's Essay IV: Profits and Interest, waar hij zegt: „To the extent to which the banker can put forth his notes, he has so much more to lend, without himself having to pay any interest for it."

hulpmiddel dan krediet, papier en drukmaterialen; een waarborg, dat dit bedrag werkelijk in kapitaal (hetzij in geld, hetzij onder eene andere gedaante) aanwezig is, wordt nergens gevorderd.

Slechts 250 van de 1000 millioen zijn gedekt, maar wie bekommert zich daarover? Onder ieder viertal banknoten zijn er drie, die op geen solide basis rusten; maar hoe zou men ze kunnen onderscheiden, terwijl ze alle als druppelen water op elkander gelijken? Volgens COQUELIN [1]) is het zelfs mogelijk, dat niet één van de vier banknoten gedekt is. Veronderstel, dat het werkelijke kapitaal eener geprivilegieerde Bank 60 millioen bedraagt. Zij kan dit uitleenen tegen 4%, waardoor zij, na aftrek der administratiekosten, een dividend van $3\frac{1}{2}$ % kan uitkeeren aan de aandeelhouders.

Deze wijze van handelen zou echter weinig voordeel afwerpen, en daarom maakt de bank gebruik van hare bevoegdheid om biljetten uit te geven aan toonder op zicht.

In plaats dus van de wissels te disconteeren met baar geld, doet zij dit nu met hare biljetten. Laten wij aannemen, dat zij 20 millioen specie van haar eigen kapitaal in voorraad houdt, alsdan is de staat der uitgifte en der disconto's aldus:

Voorschotten in specie.	40.000.000
„ „ biljetten	60.000.000
Totaal . .	100.000.000

[1]) Du crédit et des banques. ch. VII. § 2.

Tengevolge dier uitgifte vinden de kapitalen van particuliere disconteurs reeds eenige moeilijkheid om geplaatst te worden: een gedeelte daarvan wordt bij de bank tijdelijk gedeponeerd. Dientengevolge stijgt de specievoorraad van 20 op 50 millioen. De bank, die zich hierdoor versterkt waant, en zoo min mogelijk renteverlies wil lijden, plaatst 10 millioen van haar eigen kapitaal in staatsrenten of andere soliede fondsen. Haar specie-voorraad wordt daardoor teruggebracht op 40 millioen, waarvan slechts 10 haar toebehooren. Toch stijgen haar krediet en invloed naarmate de kring harer zaken zich uitbreidt, en weldra verhoogt zij het bedrag der omloopende bankbiljetten op 100 millioen.

Dit wordt door ieder gebillijkt, want de verhouding tusschen het bedrag van specievoorraad en papieruitgifte is normaal n. l. $2\frac{1}{2} : 1$. Naarmate de uitgifte van bankbiljetten en het voorschot aan den handel toeneemt, vermeerderen de moeilijkheden bij de plaatsing der kapitalen van bijzondere personen; een gedeelte daarvan gaat weder tijdelijk naar de Bank, wier deposito's dientengevolge aanwassen tot 80 millioen. De bank, die het bedrag der deposito's onophoudelijk ziet klimmen, acht zich ontheven van de verplichting om nog iets te behouden van haar eigen kapitaal. Zij zet hare laatste 10 millioen op deze of gene wijze rentegevend uit, en bemoeilijkt daardoor hoe langer zoo meer de plaatsing van andere kapitalen. Wederom vermeerderen hare deposito's. Waarom zou zij hare

uitgifte niet verhoogen op 200 millioen? Hierdoor blijft de normale verhouding van $2\frac{1}{2}$: 1 tusschen haar en den specie-voorraad zuiver bewaard.

Niets ware gemakkelijker, dan de beschrijving verder uit te breiden. Ieder voorziet het einde. De toestand voor de kapitalisten wordt onhoudbaar: zij roepen luide om gelegenheid tot plaatsing hunner kapitalen. Zij dringen en nopen iederen ondernemer om zijne zaken uittebreiden met hun geld, en wat is natuurlijker dan dat hunne bede gehoor vindt? De speculatiegeest ontwaakt, plannenmakers verrijzen in grooten getale, alle mogelijke en onmogelijke ondernemingen worden gevormd, — en ieder bezingt den lof van den reusachtigen vooruitgang. — Doch luister! daar mengen zich wanklanken in dat koor; eerst op gedempten toon, later al luider en luider, — tot dat zij weldra het vreugdelied overstemmend, met donderend geraas den val verkondigen der steunpilaren des handels. Het reusachtige, maar licht opgetrokken gebouw is ineen gestort, tot veler verderf en tot aller ontzetting!

Voor ons echter heeft de bovenstaande ontwikkeling slechts belang, in zooverre zij aantoont, dat de dekking voor het uitgegeven bankbiljet soms geheel ontbreekt [1]). Volgt daaruit, dat het allen invloed op de bepaling van den discontostand mist? In

[1]) De Engelsche bank mag ingevolge de *Peelacte* van 1844 ongedekte biljetten uitgeven tot een bedrag van £ 14.700.000. Tot heden heeft de regeering driemaal, n. l. in 1847, 1857, en 1866 gedurende tijden van crisis haar toegestaan om die grens te overschrijden.

geenen deele: „C'est un effet constant du développement du crédit", zegt Ch. Coquelin [1]) „d'amener l'abaissement progressif de l'intérêt des capitaux. Là où le credit règne, l'intérêt est à 3, 4 ou 5 pour 100 au plus. Ailleurs, il est à 8, 10 et 12. Encore, là où il ne s'élève qu'à ce dernier taux, on peut dire que le crédit est resserré, mais non pas nul. S'il était entièrement absent, de manière qu'on fût réduit au seul emploi du numéraire dans toutes les transactions, l'intérêt s'élèverait pour le moins à 20 ou 30 pour 100 et au dessus. C'est ici une vérité de fait, dont il est facile de vérifier l'exactitude, rien que par la comparaison des lieux ou des temps."

Nadat wij dus kunnen aannemen, dat banknoten grootendeels niet steunen op een metalen basis, en dat haar uitgifte desniettemin een overwegenden invloed uitoefent op de bepaling van den discontostand, zullen wij onderzoeken, of zij om eene andere reden toch mogen beschouwd worden kapitaal te vertegenwoordigen. Hiertoe is het dringend noodzakelijk na te gaan, welke beteekenis gemeenlijk gehecht wordt aan het begrip „kapitaal."

Het woord „kapitaal" (waarvoor de Grieken „κεφάλαιον," en de Romeinen „Caput" gebruikten) beteekende oudtijds eene geldsom en, in het bijzonder, de rentegevende hoofdsom. Ook gedurende de middeleeuwen hechtte men daaraan dezelfde enge be-

---

[1]) Du crédit et des banques. ch. IV. § 1.

teekenis, en de Mercantilistische school [1]) wachtte zich angstvallig haar te veranderen.

TURGOT was de eerste die van een ruimer gezichtspunt uitging. Hij zegt [2]): „Quiconque, soit par le revenu de sa terre, soit par les salaires de son travail ou de son industrie reçoit chaque année plus de valeurs qu'il n'a besoin d'en dépenser, peut mettre en réserve ce superflu et l'accumuler: ces valeurs accumulées sont ce qu'on appelle un Capital," en verder: „il est absolutement indifférent que cette somme de valeurs ou ce capital consiste en une masse de métal ou en toute autre chose, puisque l'argent représente toute éspèce de valeur, comme toute espèce de valeur représente l'argent." Hieruit blijkt o. a. dat TURGOT kapitaal beschouwde als „valeurs accumulées," — dus, als de bespaarde vrucht van voorafgaanden arbeid.

Diezelfde meening wordt ook gehuldigd door ADAM SMITH; dit straalt in de volgende beschrijving voldoende door [3]): „When a man possesses Stock sufficient to maintain him for months or years, he naturally endeavours to derive a revenue from the greater part of

---

[1]) Blanqui in zijn „Histoire d'Economie politique" zegt o. a. het volgende omtrent de leer der Mercantilisten: „La richesse c'est, disait-on, l'argent; avec l'argent on dispose du travail, et l'on fournit la subsistance aux travailleurs. L'argent est le nerf de la guerre et la source de la puissance. Quiconque en possède, commande à qui n'en a pas."

[2]) Sur la formation et la distribution des richesses. § LIX.

[3]) The Wealth of Nations. B. II. ch. 1.

it, reserving only so much for his immediate consumption as may maintain him till the revenue begins to come in. His whole stock, therefore, is divided into two parts. That part which he expects to afford him this revenue is called his capital. The other is that which supplies his immediate consumption."

CHARLES GANILH schreef in 1809 [1]): „Je crois qu'on se formerait une idée exacte et complète des capitaux, si on les composait de l'accumulation des produits du travail."

J. B. SAY [2]) omschrijft het begrip „kapitaal" als: „somme de valeurs employées à faire des avances à la production. Ces valeurs, qui sont originairement le fruit de l'industrie aidée de ses instruments, ne se perpétuent et ne forment un fonds productif permanent, qu'autant qu'elles sont consommées productivement."

„Capital is that part of the wealth of a country," zegt RICARDO [3]), „which is employed in production, and consists of food, clothing, tools, raw materials, machinery, etc., necessary to give effect to labour," en verder [4]): „there are two ways in which capital may be accumulated; it may be saved either in consequence of increased revenue, or of diminished consumption," en voorts [5]): „Capital may be increa-

---

[1]) Système d'économie politique. Livre III. ch. 1.
[2]) Epitôme des principes fondamentaux de l'économie politique.
[3]) Principles of political economy and taxation. ch. V.
[4]) Idem. ch. VII. [5]) Idem. ch. VIII.

sed by an increased production, or by a diminished unproductive consumption."

Zoo mogelijk is SENIOR nog duidelijker in het uitdrukken van de opvatting die wij vooral in een helder licht willen stellen. Hij zegt [1]): „The term Capital signifies *an article of wealth*, *the result of human exertion*, employed in the production or distribution of wealth."

Ook J. S. MILL's omschrijving van het bewuste begrip laat aan duidelijkheid niets te wenschen over [2]): „It has been seen in the preceding chapters that besides the primary and universal requisites of production, labour and natural agents, there is another requisite without which no productive operations beyond the rude and scanty beginnings of primitive industry are possible: namely, a Stock previously accumulated of the products of former labour. This accumulated stock of the produce of labour is termed Capital."

Ten slotte zullen wij de omschrijving mededeelen van een onzer meest gezaghebbende Nederlandsche staathuishoudkundigen, Mr. N. G. PIERSON, die, na het voeren van een zorgvuldig zuiveringsproces, tot het volgende besluit komt [3]): „Kapitaal is slechts dat gedeelte van het vermogen, dat niet alleen tot productie dient, maar ook zelf door menschen is voortgebracht."

---

[1]) Political economy. p. 59.

[2]) Principles of Political economy. B. I. ch. 4.

[3]) Grondbeginselen der Staathuishoudkunde. d. I. hfdst. II. § 2.

Wij vragen verschooning voor het aanhalen van zoovele drooge definitien, doch wij mochten dit niet nalaten, omdat zij een onmisbaren schakel vormen in den keten van ons betoog. Men begrijpt, dat wij hier ter plaatse minder beoogen eene onberispelijke begripsbepaling te leveren, dan wel de opvatting medetedeelen die verschillende schrijvers daaromtrent hadden.

En wat kunnen wij dan, na onderlinge vergelijking dier zoo verschillend ingekleede omschrijvingen, beschouwen als punt van overeenkomst, en tevens als recepta sententia?

Dat het kapitaal o. a. is: de bespaarde vrucht van voorafgaanden arbeid.

Wij mogen niet verzwijgen, dat er ook eenige andere Economisten zijn die dit kenmerk niet onmisbaar achten: o. a. MACLEOD [1]) omschrijft „Capital" als: „any Economic Quantity used for the purpose of profit." Het meerendeel der geleerden handhaaft echter, met klem, de zienswijze die wij hierboven met zoovele getuigenissen hebben gestaafd.

Wat volgt daaruit? — Dat alles wat niet is de bespaarde vrucht van voorafgaanden arbeid, een der hoofdeigenschappen van kapitaal mist, en dus geen kapitaal is.

Maar dan is ook krediet geen kapitaal, — want het is allerminst de bespaarde vrucht van voorafgaanden arbeid.

---

[1]) Principles of economical philosophy. ch. IV.

Maar dan is ook een ongedekte banknoot geen kapitaal [1]), want zij berust alleen op krediet. „Het krediet zelf, en niet de vorm waarin, of de wijze waarop het verleend wordt is de werkende oorzaak," zegt J. S. MILL [2]).

Maar dan wordt ook de bepaling van den disconto-stand niet altijd geregeld door vraag naar en aanbod van KAPITAAL.

Die conclusie is volkomen waar, want behalve het Aanbod kan ook de Vraag op iets anders gericht zijn dan op zuiver kapitaal. J. S. MILL [3]) zelf, verklaart zulks; hij is een gezaghebbende en bovendien een onverdachte getuige, want zijne getuigenis strijdt tegen zijn eigen stelsel. „Tijdens eene crisis," zoo schrijft hij, „moeten vele personen zich middelen trachten te verschaffen, om gesloten verbintenissen na te komen. Deze middelen moeten zij tot elken prijs trachten te verkrijgen, of zich bankroet geven, en wat zij moeten hebben is *geld*. Ander kapitaal, hoeveel zij daarvan ook bezitten, kan hun niet baten, tenzij zij daarvoor eerst geld kunnen bekomen; terwijl omge-

---

[1]) Voor deze opvatting vinden wij een krachtigen steun bij O. HÜBNER (Die Banken, 1854. p. 81): „Gibt die Bank," zoo zegt hij, „für die Wechsel Geld, oder gibt sie Noten, für welche das Geld baar daliegt, so gibt sie dem einen Verkehre das Kapital, welches in anderem Verkehre eben nicht nothig ist; gibt sie aber Noten, für welche keine Baarschaft in ihren Kassen liegt, so übergibt sie dem Verkehre zwar Umlaufmittel aber *kein Kapital*."

[2]) Principles of political economy. B. 3. ch. 12. § 2.

[3]) Principles of political economy. B. 3. ch. 23. § 4.

keerd, zonder eenige vergrooting van het kapitaal des lands (sic!) eene bloote vermeerdering van circuleerende kredietmiddelen (al zijn die voor andere doeleinden ook even weinig waard als de kist met banknoten in de Bank van Engeland tijdens de paniek van 1825 ontdekt) hun deugdelijk zal te stade komen, mits het hun slechts worde vergund er gebruik van te maken. Eene vermeerderde uitgifte van banknoten, in den vorm van leeningen, is het eenige noodige om de vraag te bevredigen, en een einde te maken aan de daarmede gepaard gaande paniek." [1])

---

[1]) Uit dit citaat blijkt zonneklaar, dat MILL de genoemde circuleerende kredietmiddelen niet beschouwt als kapitaal, want, „niettegenstaande hunne uitgifte ondergaat het kapitaal des lands geene vergrooting." — MILL schrikt zelf van deze gevolgtrekking, en zoekt daarom naar een uitweg. „Hoewel in dit geval," zoo gaat hij voort, „de geldnemer geen kapitaal of koopvermogen, maar geld als geld noodig heeft, is het toch niet alleen geld dat hem wordt ter hand gesteld. Het geld neemt, waarheen het ook gaat, zijn koopvermogen mede, en geld op de leeningsmarkt geworpen, geeft werkelijk, door zijn koopvermogen, aan een grooter gedeelte van het kapitaal des lands een stoot in de richting van leeningen. Al was er alleen geld noodig, toch gaat kapitaal over, en men kan nog steeds naar waarheid zeggen, dat door eene vergrooting van het leenbaar kapitaal, de rijzing van den rentevoet wordt gestuit en tegengegaan".

In weerwil van onzen eerbied voor de uitspraken van den grooten staathuishoudkundige en logicus, kunnen wij de opmerking niet weerhouden, dat hij, in strijd met de voorschriften der logica, thans eene dubbelzinnigheid tot grondslag zijner argumentatie maakt. — Voorzeker, wanneer hier sprake ware van

Men zal nu, na het bewijs dat zoowel vraag als aanbod iets anders kunnen bedoelen dan kapitaal, ten aanzien van den discontostand niet langer prijs stellen op het behoud van den regel: „de rentestand wordt bepaald door de verhouding tusschen de gevraagde en aangebodene hoeveelheid kapitaal."

Uitleeningen op langen termijn kunnen, uit den aard der zaak, niet plaats hebben zonder werkelijk kapitaal. Het tijdelijke, wispelturige krediet is niet voor blijvende vaststelling geschikt. „Der Credit, welchen eine Bank geben kann, ohne Gefahr zu laufen ihre Verbindlichkeiten nicht erfüllen zu können, musz nicht nur im Betrage, sondern auch in der Qualität dem Credite entsprechen, welche Sie genieszt", zegt O. HÜBNER. [1])

---

metalen geld, dan zou dit betoog te pas komen, want ook het metalen geld is kapitaal, maar in het geval waarover hierboven gehandeld is, nu onder „geld" verstaan wordt „*intensief waardeloos kredietpapier*," moeten wij het in MILL's eigen naam verwerpen. „Wij zeggen het metallieke geld, om te voorkomen, dat ook bankbiljetten als kapitaal worden beschouwd. Voorzoover bij de uitgifte der biljetten goud, zilver of andere goederen in het bezit der Bank zijn gekomen *vertegenwoordigen* die biljetten kapitaal. Voorzoover zij verleend zijn op effecten *vertegenwoordigen* zij deze laatste. Voorzoover zij echter zijn uitgegeven bij het disconteeren van wissels en promessen, heeft er slechts eene ruiling van schuldbekentenissen plaats gehad." — Deze woorden van PIERSON (Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. I. hoofdst. 2. § 3) zijn hier ten volle toepasselijk.

[1]) Die Banken. Leipzig. 1854. p. 28.

Uitleeningen op korten termijn daarentegen, geschieden grootendeels met niet-kapitaal, zooals wij hierboven breedvoerig hebben aangetoond. Tenzij men dus o. a. de luimen van een bankier onder de machten rekene tot het scheppen van kapitaal, zal de stelregel, die bij de bepaling van den rentestand op langen termijn geldt, niet altijd toepasselijk zijn bij die van den discontostand.

Wij moeten daarom een andere formule vinden, waardoor zoowel de invloed dien niet-kapitaal, als die welken kapitaal op de bepaling van den discontostand uitoefent, kan worden verklaard.

Dit doel is, naar onze meening, bereikt in de stelling: „de discontostand wordt bepaald door de verhouding tusschen de voor korten termijn gevraagde en aangebodene hoeveelheid circuleerend medium."

De uitdrukking „circulating medium" komt niet voor bij ADAM SMITH, ofschoon hij meermalen spreekt van „circulating money." In het jaar 1797 was zij echter reeds in zwang, aangezien Fox [1]) klaagde, dat hare beteekenis nog niet vaststond. Thans is zij algemeen in gebruik, en wij gelooven, dat de zin, waarin men haar opvat, volkomen strookt met dien welken MACLEOD er in legt wanneer hij zegt [2]): „Circulating medium is the medium by which circulation, or sales are effected i. e. where goods are exchanged for currency: it includes Money and Credit."

---

[1]) Parl. Hist. vol. XXXIII. p. 342.

[2]) Principles of economical philosophy. chap. IV.

In den bovenstaanden stelregel worden Vraag en Aanbod niet naar hunnen innerlijken aard (kapitaal of niet-kapitaal), maar *naar hun uiterlijke gedaante* (geldvorm) beschouwd, — en dit is noodig, want men bedenke: *bij uitleening is kapitaal altijd geld* [1]), *maar geld niet altijd kapitaal.*

Misschien voert men tegen onze stelling aan, dat herhaaldelijk *dezelfde* bankbiljetten voor uitleeningen kunnen dienen, b. v. indien ze gegeven worden door A in leen aan X, door X in betaling aan B, door B in leen aan Y, door Y in betaling aan C en eindelijk door C in leen aan Z. — Wij antwoorden daarop: dat alsdan de uitleeningen aan X, Y en Z niet *gelijktijdig*, maar *achtereenvolgens* hebben plaats gehad: dat dus, ofschoon driemaal dezelfde bankbiljetten zijn gebruikt, toch driemaal hun bedrag onder het aanbod is voorgekomen, en dat hunne aanwezigheid telkens invloed heeft gehad op de bepaling van den discontostand. Hetzelfde geval doet zich voor, wanneer eene partij goederen, wegende 100.000 K°. moet worden vervoerd door één wagen van 10.000 K°. draagvermogen. Dit kàn geschieden, — mits in tien achtereenvolgende reizen. Voor *iedere* reis kan de vrachtprijs verschillen. Hij wordt telkens bepaald

---

[1]) „Leenbaar kapitaal," zegt J. S. Mill, (Principles of Political economy. B. 3. ch. 23. § 4), „is zulks alleen in den vorm van geld. Kapitaal rechtstreeks voor de productie bestemd, bestaat in velerlei vormen en gestalten, maar kapitaal dat bestemd is om uitgeleend te worden, bestaat normaal in dien vorm alleen."

met het oog op den omvang der vraag die op *dat* oogenblik naar de diensten van het voertuig bestaat.

Wij zouden onze beschouwingen over dit onderwerp kunnen sluiten, ware het niet, dat enkele punten van ingewikkelden aard, die met het Bankwezen in betrekking staan, nog eenige verklaring behoefden.

„The introduction of Banks", zegt J. S. MILL [1]), „which perform the function of lenders and loan-brokers, with or without that of issuers of paper-money, produces some anomalies in the rate of interest, *which have not been hitherto brought within the pale of exact science.*"

Vervolgens wijdt hij een afzonderlijk onderzoek aan den invloed dien het bankiersbedrijf uitoefent op den discontostand, en komt tot de slotsom, dat daardoor altijd eene verlaging zal worden teweeggebracht. 1° Wanneer bankiers slechts dienden als tusschenpersonen, die aan de voortbrengende klasse het kapitaal uitleenden dat gedeponeerd was door lieden die het onbenut lieten, dan reeds zou eene, zij het ook, *geringe* verlaging van den rentestand daardoor ontstaan. Immers, die sommen zouden te zamen een zuivere vermeerdering uitmaken van het productieve kapitaal des lands. — Nu zijn er twee gevallen denkbaar: *a.* de bankier vergoedt volstrekt *geene* rente voor de deposito's: *b.* de bankier keert *eenige*

---

[1]) Essay IV: Profits and interest.

rentevergoeding aan de deponenten uit. In het eerste geval is het onzeker of mededinging, tusschen de bankiers onderling, zal leiden tot grootere verlaging van den rentestand, of enkel tot verdeeling van het bedrijf; waarschijnlijk werkt zij in beide richtingen. In het tweede geval vindt geene verdere verlaging plaats, want iedere bankier zoekt nu zooveel mogelijk over te houden, na aftrek van de rentevergoeding die hij heeft moeten uitkeeren. 2° Wanneer bankiers tevens papiergeld mogen uitgeven, dan zal daaruit eene *belangrijke* daling van den discontostand volgen, want het leenaanbod neemt hierdoor aanzienlijk toe. Dit zal niet alleen plaats vinden als de banknoten inwisselbaar, maar ook wanneer zij niet-inwisselbaar zijn. De uitgifte van inwisselbaar papier veroorzaakt eene verplaatsing van edele metalen. Voor hetzelfde bedrag, dat aan *inwisselbaar* papier werd uitgegeven, wordt er specie gezonden naar het buitenland, in ruil voor vreemde goederen. Dit vindt niet plaats bij de uitgifte van *oninwisselbaar* papier: de muntsomloop wordt daardoor „gedepreciëerd": op ieder die geld bezit of te vorderen heeft, wordt, als het ware, eene belasting gelegd ten voordeele des bankiers. Hij eigent zich op die wijze een deel toe van 1° *kapitaal* en 2° *inkomen* der bevolking. Het *kapitaal* zou door den eigenaar zijn aangewend, hetzij tot uitleening, hetzij tot eigen gebruik: dit gedeelte, dat tot gebruik was bestemd, strekt nu eveneens tot uitleening. Het *inkomen* zou òf zijn opgespaard tot kapitaal,

òf het zou verteerd zijn: dit laatste wordt nu eveneens kapitaal; hoe vreemd het schijne, toch werkt de depreciatie van den muntsomloop als eene gedwongene vermeerdering. De gevolgen eener zoodanige uitgifte zijn dus in elk geval gunstig voor den rentestand [1]), maar hierdoor is de uitgifte van oninwisselbaar papier zelve niet gerechtvaardigd. „This, indeed, is no palliation of its iniquity," — zegt MILL. — „Though A. might have spent his property unproductively, B. ought not to be permitted to rob him of it because B. will expend it on productive labour."

Wij hebben aan dit scherpzinnige onderzoek van den grooten economist verder niets te voegen. Wel is waar vindt men vele der ontwikkelde punten reeds aangegeven door A. SMITH (o. a. de verplaatsing der specie ten gevolge eener uitgifte van inwisselbaar papier, zie „The Wealth of Nations" B. 2. c. 2), maar zij zijn door MILL nauwkeurig uitgewerkt en in regelmatige orde naast elkander geschaard. Slechts

---

[1]) Geheel anders zijn de gevolgen wanneer niet *bankiers*, *voor uitleeningen*, maar de *regeering*, *tot bestrijding harer uitgaven*, oninwisselbaar papiergeld uitgeeft. Alsdan zal de rentestand niet dalen, maar *stijgen*. — Dit feit heeft J. S. MILL op eene andere plaats besproken (Principles of Political economy. B. 3. ch. 23. § 4). In dat geval ondergaat de geldsomloop weder eene depreciatie, maar daardoor wordt tevens het werkelijk voor leeningen beschikbaar kapitaal, dat alleen in den vorm van geld bestaat, verkleind, terwijl de vraag naar werkelijk kapitaal op geenerlei wijze vermindert. Dientengevolge zal dus de rentestand eene verhooging ondergaan.

is het te betreuren, dat ook bij deze uiteenzetting geene rekening is gehouden met het verschil tusschen rente- en discontostanden. Tot aanvulling der bovenstaande beschouwingen wenschen wij nog kortelijk nategaan, welke invloed, bij een onderling verschil tusschen bank- en beursdiscontostanden, aan den eerste moet worden toegekend.

Wanneer men overweegt, dat de Fransche Bank gedurende een kwart eeuw (tot 1847) haren discontostand onveranderlijk op 4% heeft gehouden, zoowel in tijden van crisis als van voorspoed [1]); — dat de Nederlandsche Bank „het disconto nooit zoozeer verlaagt, als de omstandigheden van het oogenblik het vergunnen," [2]) — terwijl de Engelsche Bank sedert 1847 telkens den discontostand wijzigt [3]) zoodra zich eene verandering in hare metaalreserve openbaart, [4]) — dan zal men moeten toegeven, dat de discontostand eener bank niet altijd de vrucht is van de vrije werking der wetten, die gezegd worden hem te beheerschen.

„Les banques ne font pas le taux de l'escompte,

---

[1]) Zie Léon Faucher. Mélanges d'économie politique et de finances. I. p. 550. II. p. 496.

[2]) Zie Mr. N. G. Pierson. Twee adviezen over Muntwezen. Amst. 1874. p. 49.

[3]) Wijziging van den discontostand, wanneer de voorraad edele metalen eene verandering ondergaat, is in overeenstemming met de behoeften. Zie Goschen. The theory of the foreign exchanges Cap. VI.

[4]) Zie J. S. Mill. Principles of political economy B III. ch. 24. § 5.

elles le suivent," — zoo beweert de Laveleye [1]) — „le marché libre est toujours à l'affût des placements productifs; le taux fixé par la Banque devient pour lui le maximum auquel il arrête ses prétentions, à moins qu'il n'y ait une pénurie extrême de capitaux." Met dit gevoelen kunnen wij ons niet onvoorwaardelijk vereenigen, aangezien daaruit zou volgen, dat de discontostand der bank in gewone omstandigheden altijd den marktstand te boven gaat. Die voorstelling strijdt met de werkelijkheid, zooals blijkt uit de volgende opmerking, die men bij RICARDO vindt [2]): „The reason why for the last twenty years the Bank is said to have given so much aid to commerce, by assisting the merchants with money, is because *they have, during that whole period, lent money below the market rate of interest;* below that rate at which the merchants could have borrowed elsewhere." [3])

Iedere afwijking van den marktstand, die eene Bank zich veroorlooft, heeft echter voor haar eigenaardige bezwaren. Gaat zij *daaronder*, dan verlangen allen, — maar gaat zij *daarboven*, dan begeert schier

---

[1]) Zie WOLOWSKY. Le change et la circulation. Paris 1869. p. 316.

[2]) Principles of political economy and taxation. ch. XXVII.

[3]) Ook in zijne verhandeling: „On protection to agriculture." Section V, schrijft RICARDO: „During the last war the market rate of interest for money was, for years together fluctuating between 7 and 10 percent; yet the Bank never lent at a rate above 5 percent. In Ireland, the Bank, by its charter, is obliged to lend at a rate of interest not exceeding 5 percent, yet all other person lend at 6 percent."

niemand hare diensten. Om deze reden kan, — zooals Prof. N. G. PIERSON [1]) opmerkt, — eene Bank slechts ten koste van gelijkmatigheid in het bedrag, dat zij op beleening en disconto heeft uitstaan, vastheid in haar rentevoet verkrijgen. Hieraan is het toe te schrijven, dat het opereerend kapitaal der Nederlandsche Bank, die zoo min mogelijk haren discontostand verandert, belangrijke afwisselingen ondergaat; terwijl het opereerend kapitaal der Engelsche Bank, die zeer dikwijls haren discontostand wijzigt, meestal in bedrag stationair blijft. [2])

Uit deze en de vroegere beschouwingen blijkt, dat de invloed dien de Bank kan uitoefenen op den algemeenen gang van zaken, in verschillende tijden oneindig verschilt. De bank kan niets doen om den val van den marktstand te beletten. Zij kan zich slechts wachten hem te vergrooten. Rijzing kan door haar min of meer, (naar gelang van tijden en omstandigheden), worden tegengegaan; nog gemakkelijker kan zij die beweging aanwakkeren; maar zij

---

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. hoofdst. V. § 3.

[2]) Zeer belangrijk voor de kennis van de uiteenloopende gevolgen, die uit deze verschillende wijze van handelen der beide banken ontstaan, zijn Mr. J. F. B. BAERT's mededeelingen betreffende de Nederlandsche Bank in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig jaarboekje", 1877. Mengelwerk, pp. 93 sqq. Wij achten ze te gewichtig en te leerzaam om ze niet, of bij uittreksel, te vermelden, en geven ze — aangezien ze den omvang van een gewone noot overschrijden — als Bijlage B.

bezit een onbeperkt vermogen om eene daling van den marktstand te verhaasten en te bevorderen.

Hiermede kunnen wij het onderzoek naar de oorzaken van veranderingen in den rentestand — voor zoover zij ontstaan in den huurprijs van 't geleende — als geëindigd beschouwen. In het volgende hoofdstuk zullen wij derhalve nagaan, welke wijzigingen haren oorsprong vinden in het tweede bestanddeel der rente, zijnde de verzekeringsprijs of assurantiepremie.

HOOFDSTUK II.

DE OORZAKEN VAN VERANDERINGEN IN DEN STAND DER RENTE, VOOR ZOOVER ZIJ DEN VERZEKERINGSPRIJS BETREFFEN.

Reeds zijn de voornaamste omstandigheden, die in betrekking staan met de bepaling van den huurprijs in de rente, opgegeven en aan eene nadere beschouwing onderworpen. Men meene nochtans niet dat nu reeds de onfeilbare toetsteen gevonden is tot het onderkennen der oorzaken van elk verschil, dat tusschen onderscheidene rentestanden kan bestaan. Juist die onderlinge afwijkingen welke het meest opzien baren, omdat zij voorkomen te-

zelfder tijd en tezelfder plaatse, vinden haren oorsprong in het tweede bestanddeel der rente, dat wij tot heden buiten bespreking lieten. „There must always be in the same country, and at the same time, a different marketrate of interest for every investment of a different degree of security," zegt MACLEOD [1]). „If the rates of interest be observed at any particular time the difference arises solely from the difference in the estimated safety of the species of security. And it will also be found, that if the rates in the same species of security vary, it is because there is more danger than usual in the particular security offered by an individual." In deze woorden ligt de oplossing van menig raadsel, dat op het gebied van den rentestand kan voorkomen. Zij geven een antwoord op de vraag: wat toch de reden kan zijn, dat aan onderscheidene staten en personen krediet wordt verleend op zoo ongelijke voorwaarden; dat, trots de gedruktheid des handels en den overvloed van kapitalen, een betrekkelijk hooge rente wordt gevraagd in tijden van oorlog, beroering en crisis; dat ongewaarborgde leeningen gesloten worden tegen een hoogeren rentestand dan andere, wier teruggave door pand, hypotheek of borgtocht is verzekerd; dat bij het bodemerij- en gros avontuurcontract een ongekend hooge interest wordt geëischt?

---

[1]) Principles of economical philosophy. ch. XII. § 36. 37.

Zoodra een uitleener gevaar loopt zijn kapitaal geheel of gedeeltelijk te verliezen, moet hij zich beschouwen als ondernemer. Evenals bij iedere andere onderneming, kan ook bij deze zoowel winst als schade zijn deel worden, maar steeds moet zijne berekening van dien aard wezen, dat door elkaar de nadeelen ruimschoots gedekt worden door de voordeelen. Deze laatsten bestaan uit de opbrengst van eene, aan den huurprijs toegevoegde, verhooging, die men „verzekeringsprijs" of „assurantiepremie" noemt. Het heeft een eigenaardig nut om dit bestanddeel der rente scherp af te scheiden van het eerste. Men is van nature geneigd, om het geheele inkomen te beschouwen als zuivere overwinst die, zonder eenig gevaar voor het kapitaal zelve, geheel tot verhooging van 's menschen levensgenot kan worden besteed en verteerd. Wie heeft de herinnering verloren aan den tijd dat elke rentenier zich verheugde over de verdubbeling van zijn jaarlijksch inkomen, en zich gerechtigd achtte om in dezelfde mate zijne uitgaven te vermeerderen? De Amerikaansche spoorwegaandeelen stelden hem immers daartoe in staat: zij wierpen gemiddeld 8 à 9% af? Wie dacht aan de noodzakelijkheid om jaarlijks 4 à 5% ter zijde te leggen als afkorting op de hoofdsom? En toch, de ondervinding heeft weldra geleerd, dat de aanleg van een amortisatiefonds geen overbodige maatregel geweest ware!

„Celui qui consent à prêter son capital, sans avoir la certitude de le recouvrer à l'échéance," zegt LEON

FAUCHER [1]), „a le droit d'exiger du débiteur une prime d'assurance contre ce danger: ce n'est pas là une rémunération, c'est simplement une compensation, une garantie."

De rente, voor zoover huurprijs, kan als inkomen verteerd worden; de rente, voor zoover verzekeringsprijs, moet bespaard worden tot kapitaal. Wie als rentenier deze voorschriften beoefent, zal, wel is waar, niet toenemen in rijkdom, maar althans in staat wezen om zijne gewone levenswijze ten einde toe te blijven voortzetten; hetgeen niet zal geschieden wanneer hij de rente verbruikt, alsof zij uitsluitend overwinst ware.

J. B. SAY [2]), ofschoon volkomen bekend met deze waarheden, laat zich toch eene uitdrukking ontvallen, die gelijkstaat met eene miskenning van het tweeledig karakter der rente. „Toute espèce d'emprunt public," zoo beweert hij, „a l'inconvénient d'enlever aux usages productifs des capitaux, ou des portions de capitaux, pour les dévouer à la consommation; et de plus, quand ils ont lieu dans un pays *dont le gouvernement inspire peu de confiance*, ils ont l'inconvénient de faire monter l'intérêt des capitaux."

Deze beschouwing zou volkomen juist zijn, wanneer SAY de verhooging van den rentestand in dit geval wijtte aan de vermeerdering der vraag naar leenbaar

---

[1]) Mélanges d'Economie politique et de finances-tome II. sujets divers III. § 4.

[2]) Traité d'économie politique. Livre III. ch. XI.

kapitaal, — maar zij is bepaald *valsch*, nu hij die rijzing voorstelt als een gevolg van den hoogen stand der rente, die de regeering *wegens hare onvertrouwbaarheid* moet betalen. Zeer afdoend tegen deze dwaling is RICARDO's bestrijding[1]): „Who would lend money to farmers, manufacturers and merchants at 5 percent per annum, when another borrower, having little credit, would give 7 or 8?" — I reply, that every prudent and reasonable man would. Because the rate of interest is 7 or 8 percent, there, where the lender runs extraordinary risk, is this any reason that it should be equally high in thoses places, where they are secured from such risks?"

Wij zullen nu trachten de tallooze omstandigheden die invloed hebben op den graad van zekerheid bij uitleening, onder eenige hoofdsoorten samen te brengen.

Reeds dadelijk treft ons het feit, dat in sommige gevallen een zekere verhooging op den huurprijs van 't kapitaal berekend wordt *bij alle uitleeningen zonder onderscheid*, terwijl in de meeste gevallen *slechts die* welke onvoldoende waarborgen voor zekerheid opleveren, met een verzekeringsprijs worden bezwaard. Dit noopt ons om aan te nemen, dat er *algemeene* en *bijzondere* oorzaken van gevaar voor de uitleeners bestaan.

Een nader onderzoek zal de gegrondheid van dit vermoeden bevestigen. Wanneer in een bepaald land, of

---

[1]) Principles of political economy and taxation, ch. XXI.

op een zeker tijdstip, zoowel wetgeving als rechtspleging nog op een lagen trap van ontwikkeling staan; wanneer de regeering hetzij te zwak, hetzij te barbaarsch is om inbreukmaking op eens anders rechten te keeren; wanneer naleving van contracten afhangt van persoonlijke willekeur en het Zwaard belast is met de uitspraak over het Recht, dan zal er een groote mate van gevaar bestaan bij *alle* leeningen, en de rente zal in het algemeen een sterk verzekeringselement bevatten. Dit kan men tegenwoordig in het geheele Oosten waarnemen. In China verwondert men zich niet over 36%, en in de Levant en Perzïe is de gewone rentestand 40 à 50%. Ook in Californië [1]) betaalde men gedurende de jaren 1848—54, niettegenstaande de goudstof zoo overvloedig was als het zand onzer duinen, 3 à 4% per maand.

---

[1]) Zeer merkwaardige onthullingen, omtrent den toestand in Californië, tijdens de goudontdekkingen, vindt men in Frank Soulé's „The Annals of San Francisco, etc." New-York, 1855. p. 825 e. v. Men leest daarin o. a.: „Alle tucht en orde waren verdwenen. Staats- noch plaatselijk gezag zorgde voor hare handhaving; er was een militaire Gouverneur en deze had de krijgswet kunnen doen afkondigen, maar hij bezat daartoe niet genoeg macht, en deze maatregel zou ongetwijfeld wederstand hebben uitgelokt. Zoo waren moord, roof, diefstal en andere misdaden van de ergste soort, aan de orde van den dag: zij bleven onbestraft. Ieder dacht er slechts aan om zich te verrijken, en bekommerde zich om niets, tenzij om eigen persoon en beurs. Een der oorzaken van belangrijken strijd en bloedstorting lag in de onzekerheid der aanspraken op den eigendom des gronds, enz."

ADAM SMITH zegt dienaangaande [1]: „A defect in the law may sometimes raise the rate of interest considerably above what the condition of the country, as to wealth or poverty, would require. When the law does not enforce the performance of contracts, it puts all borrowers nearly upon the same footing with bankrupts or people of doubtful credit in better regulated countries." Onder zoodanige omstandigheden moeten alle ontleeners, zonder onderscheid, een verzekeringsprijs betalen, die eerst verdwijnt wanneer orde en wet weder in eere komen. „Gute Rechtspflege und wohlgeordnetes Hypothekenwesen bewirken", zoo beweert RAU (Grundsätze der Volkswirthschaftslehre § 226) „dasz der Zinsfusz niedriger wird, und das Sinken desselben seit dem Mittelalter ist zum Theile aus dieser Ursache zu erklären."

Eene eigenaardige doch eveneens algemeen geldende aanleiding tot het berekenen van een verzekeringsprijs is de verwachting eener waardevermindering der in omloop zijnde munt. [2])

J. S. MILL bespreekt dit geval, en merkt terecht op, dat de uitleeners die vreezen, dat de interest zal worden betaald en dat misschien ook de hoofd-

---

[1]) The Wealth of Nations. B. 1. ch. 9.

[2]) De Nederlandsche wetgever, in navolging van den Franschen, heeft deze omstandigheid voorzien, en alleszins billijk geregeld in art. 1793 B. W. — Toch heeft bovenstaande economische beschouwing ook voor den Nederlandschen leener belang, vooral in verband met het beding waarvan sprake is in art. 1794 B. W.

som zal worden afgelost met een betaalmiddel dat minder waarde heeft dan de munt waarin zij hun geld hebben geschoten, natuurlijk in eene verhooging van den rentevoet de schadeloosstelling zullen trachten te vinden voor hun toekomstig verlies.

Behalve door zijn gewone scherpzinnigheid werd Mill tot de bespreking van dit zeldzaam voorkomende geval geleid door zijne ondervinding als Engelschman. Immers, in het begin dezer eeuw had zijn geboorteland de proef gehad van zoodanige vermindering der muntswaarde. J. B. Say zegt dienaangaande [1]): „Un homme qui en Angleterre aurait prêté cent livres sterling en 1803 pour être remboursées dix ans plus tard, aurait reçu par ce remboursement, en 1813, cent livres sterling qui ne valaient plus que les deux tiers de la somme prêtée, parceque dans cet intervalle la livre sterling avait perdu un tiers de sa valeur." Juist het omgekeerde deed zich zeven jaar later voor, want in 1820 was het pond sterling weder tot zijn vroegere waarde teruggekeerd. Degeen die toen eene som moest aflossen welke hij sinds 1813 had ontleend, leed aanmerkelijk nadeel. Indien deze waardevermindering te voorzien was bij het aangaan der leening, dan zou natuurlijk nu op zijne beurt de *ontleener* eene schadeloosstelling bedongen hebben.

Talrijker dan de algemeene redenen, tot bereke-

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 15.

ning van een verzekeringsprijs, zijn die welke wij bijzondere noemen, omdat zij hunnen grond vinden in het gemis aan voldoenden waarborg bij iederen ontleener in het bijzonder. Juist omdat de waarborgen der verschillende ontleeners een verschillenden graad van zekerheid aanbieden, daarom, niettegenstaande gelijkheid in tijd en plaats, wijken de voorwaarden, waartegen zij leenen, onderling zoo zeer van elkander af. Naarmate de waarborg vaster is vermindert het gevaar van verlies, en naarmate het gevaar van verlies geringer is daalt het bedrag van de assurantiepremie. Het minste gevaar bestaat er, wanneer de aanspraken des uitleeners gewaarborgd zijn door een zakelijk recht (jus in re). Uit dien hoofde zal degeen, die zijn kapitaal op hypotheek uitzet, geene of bijna geene assurantiepremie berekenen.

Grooter wordt reeds de risico, wanneer de zekerheid der betaling van rente en hoofdsom grootendeels afhangt van de eerlijkheid, het vermogen, de gezondheid des schuldenaars. „La fleur de crédit peut se faner au moindre souffle", zoo schrijft J. B. Say [1]) in dichterlijk proza. „Les circonstances qui la procurent ne sont pas durables. La plus solide fortune peut éprouver des échecs. La garantie qui naît de la prudence et de la probité du débiteur, s'altère avec sa santé et tombe devant les maladies imprévues et les infirmités

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 16.

du vieil âge. Les miracles de l'industrie humaine sont faits pour enfler notre orgueil; mais la débilité de notre être semble faite pour le tempérer."

Het is duidelijk, dat de graad van zekerheid bij deze *ongewaarborgde* [1]) leeningen voor een belangrijk deel afhangt van den staat des ontleeners, en van de wijze waarop hij 't geleende kapitaal aanwendt. Kooplieden en vooral speculanten zijn altijd blootgesteld aan onvoorziene rampen. Zij kunnen, niettegenstaande de volmaaktste eerlijkheid en oppassendheid, in een toestand geraken die hun de nakoming hunner verplichtingen onmogelijk maakt. Niet zelden strekken edele hoedanigheden, b. v. belangeloosheid, hulpvaardigheid en vertrouwen op anderen, juist tot hun eigen verderf.

Minder groot is dit gevaar bij leeningen aan landbouwers en grondeigenaars „The security for the payment of an annuity based upon the increase of the earth," zoo betoogt MACLEOD [2]), „is far greater than one which is liable to the casualties of commerce"

---

[1]) Bij leeningen op onderpand bekommert zich de uitleener in geenen deele over het gebruik dat de uitleener maakt van het kapitaal. Alsdan is ten volle TURGOT's opmerking toepaselijk: „Les motifs qui déterminent l'emprunteur sont fort indifférents au prêteur. Celui-ci n'est occupé que de deux choses, de l'intérêt qu'il recevra et de la sûreté de son capital. Il ne s'inquiète pas plus de l'usage qu'en fera l'emprunteur qu'un marchand ne s'embarasse de l'usage que fera l'acheteur des denrées qu'il lui vend." (Sur la formation et la distribution des richesses. § LXXIII.)

[2]) Principles of political philosophy. ch. XII. § 37.

De minst gevaarvolle der leeningen welke zonder onderpand worden gesloten, zijn die aan een vertrouwden Staat. Deze heeft zóó groot belang bij het behoud van zijn gevestigd krediet, en bezit zóóvele schier onuitputtelijke hulpbronnen, dat de schuldeischers weinig onderscheid maken tusschen de zekerheid van het persoonlijke recht dat het effect hun toekent, en die van het zakelijke recht dat uit de hypothecaire acte blijkt.

Hier vinden wij gereede aanleiding tot het maken eener opmerking, die voor de zooveelste keer de noodzakelijkheid moet aantoonen eener scheiding tusschen rente- en discontostand, zooals zij in deze verhandeling is gemaakt. Het is bewezen, dat tezelfder plaats en tijd een verschil tusschen onderscheidene rentestanden slechts kan ontstaan uit een onderling verschil in den graad van zekerheid. Voorts is aangenomen, dat een zakelijk recht grootere zekerheid aanbiedt dan een persoonlijk recht: „plus cautionis est in re quam in persona." Hoe is het nu mogelijk, dat een koopman tegen 2 à 3% kan ontleenen op eene bloote handteekening, tezelfder tijd dat degeen die zijn huis tot hypothecair onderpand geeft, eene rente van $4^1/_2$ à 5 % moet betalen? Men zal moeten toegeven, dat dit onverklaarbaar is zonder de aanneming van twee rentestanden, die door eigen wetten beheerscht worden.

Na deze uitweiding moeten wij nog met enkele woorden gewag maken van eene soort van leeningen, waarbij de uitleener een bijzonder gevaar voor zijne

rekening neemt. Dit vindt plaats door het bodemerijcontract, waarin bepaald wordt, dat de schuldvordering zelve wegvalt wanneer het voorwerp, (schip, lading enz.), waarop zij was gevestigd, vergaat. Aangezien „den uitleener het gevaer loopt van de zee' (zooals HUGO DE GROOT [1]) dit uitdrukt) moet hij daarvoor schadeloos worden gesteld door een zeer hoogen verzekeringsprijs, die in de premie den huurprijs van het geleende kapitaal geheel zal overschaduwen.

De bovenstaande beschouwingen over den verzekeringsprijs zullen voldoende zijn, om een denkbeeld te geven van het groote gewicht, dat aan dit element der rente moet worden gehecht bij de bepaling van den geheelen stand. *Nu* eens schijnt het gansch te ontbreken; *dan* weder oefent het een overwegenden invloed uit; maar *in den regel* zal het zijne tegenwoordigheid op eene bescheidene wijze kenbaar maken. Let men b.v. op het disconto van wissels en promessen, dan bespeurt men daartusschen meestal een klein verschil. De reden daarvan meldt ons Mr. N. G. PIERSON [2]) aldus: „Een wissel draagt gewoonlijk ten minste drie teekeningen; drie personen moeten dus hun betalingen staken en, daar zij allen aansprakelijk zijn voor het geheel, elk van hen moet

---

[1]) Inleidinge tot de Hollandtsche Regtsgeleertheijt. III. 11. § 2.

[2]) Grondbeginselen der Staathuishoudkunde. deel II. hoofdst. V. § 3.

dooreengenomen voor minder dan $33^1/_3$ percent accordeeren, zal de geldgever verlies lijden. Voor eene promesse daarentegen zijn gewoonlijk slechts twee personen verbonden en dit is de hoofdreden, waarom de discontorente voor deze laatste in den regel een half percent meer bedraagt dan voor wissels." [1])

Hiermede gelooven wij afscheid te kunnen nemen van het tweede bestanddeel der rente; uit § 3 onzer Inleiding blijkt, dat wij dit tevens als het laatste beschouwen. Wel is waar wordt somtijds, wegens bijzondere bepalingen ten gunste of ten nadeele van een der beide partijen, eene verhooging [2]) of ver-

---

[1]) Men raadplege o. a. de vijfjarige opgave van rentestandsveranderingen der Ned. Bank in den noot op pp. 16—17.

[2]) Tot toelichting diene een enkel voorbeeld: Gedurende de middeleeuwen werden in Italië alom banken van leening opgericht, ten einde christenen, die in de droevige noodzakelijkheid kwamen om te leenen, te behoeden voor het gevaar van in de handen der joodsche woekeraars te vallen. Deze laatsten berekenden 10%, terwijl de banken van leening slechts 6% namen. Men zou meenen, dat de joden nu hunne pandjeshuizen wel konden sluiten; dit was echter niet het geval: ze bleven steeds grooten toeloop houden, niettegenstaande zij 4% méér eischten dan de banken. Waaruit moet dit feit worden verklaard? De Italiaan GIOJA (Nuovo prospetto delle scienze economiche. III. p. 190) geeft ons den sleutel van dat raadsel. Uit zijne mededeelingen blijkt, dat de joden, in tegenstelling met de banken van leening, 1° sommige panden, die aan bederf onderhevig waren, aannamen. 2° de panden

laging van den rentestand bedongen, maar de redenen hiervoor zijn van zoo verschillenden aard, dat zij onmogelijk onder vaste rubrieken kunnen ingedeeld worden; in ieder afzonderlijk geval zal men daarmede moeten rekenen.

Een zeer voornaam deel onzer taak, n. l. de bespreking van de oorzaken der veranderingen in den rentestand, is thans ten einde gebracht. In eene volgende afdeeling zullen wij overgaan tot de ontwikkeling der verschillende gevoelens over de *gevolgen* die uit deze veranderingen voortvloeien.

Wij vleien ons met de hoop ook dáár te kunnen aantoonen, dat de strijd der meeningen schier geheel verdwijnt, wanneer het onderscheid tusschen rente- en disconto-stand nauwkeurig wordt in acht genomen.

---

zeer hoog schatteden. 3° den geheelen dag, en niet slechts enkele uren, ten dienste hunner klanten waren. 4° groote bescheidenheid en geheimhouding aan den dag legden. 5° alle soorten van waarden bij de aflossing der schuld aannamen.

„En tous genres d'affaires il faut pour s'attirer la préférénce, se modeler, pour ainsi dire, sur les besoins du public." Zoo luidt de behartigenswaardige les van J. B. Say (Cours complet d'économie politique pratique tome II. partie V. ch. 16.

TWEEDE AFDEELING.

DE GEVOLGEN VAN VERANDERINGEN IN DEN STAND DER RENTE.

Hoewel de beschouwing der gevolgen van veranderingen in den rentestand hier eerst op de tweede plaats voorkomt, zoo verdient zij toch geen geringere aandacht dan die der oorzaken. Deze plaatsing was wenschelijk voor de regelmatige ontwikkeling der behandelde stof, maar om andere redenen zou het de voorkeur verdienen de blootlegging der gevolgen te doen voorafgaan; zij is de prikkel die tot een onderzoek naar de oorzaken aandrijft. Eerst nadat het gewicht eener wijziging van den rentevoet volkomen begrepen is, ontstaat belangstelling voor de kennis van alle omstandigheden die haar verwekt hebben.

Ook thans weder zal ons blijken, dat het verschil tusschen den rentestand op langen, en dien op korten termijn niet blootelijk in de verbeelding be-

staat, maar duidelijk in de werkelijkheid zijn sporen nalaat. Verscheidene gevolgen vloeien enkel voort uit den disconto-stand, — andere alleen uit den rentestand op langen termijn, — terwijl sommige den nasleep van beide uitmaken. Wel is waar achten wij eene geheel afzonderlijke behandeling onraadzaam omdat zij tot enkele herhalingen aanleiding zou geven, maar, voor zoover noodig, zullen wij ook thans dat belangrijke onderscheid trachten aan te geven.

Men kan de gevoelens der schrijvers over dit onderwerp in twee hoofdgroepen verdeelen. Onder de eerste vallen die, welke niets dan voordeel van een lagen stand der rente verwachten, en een hoogen stand brandmerken als een ramp, als een nekslag voor handel en nijverheid. Tot de tweede behooren de meeste overige, die daarentegen den hoogen rentevoet afschilderen, als het bederfwerende heelmiddel, waardoor de speculatiegeest binnen passende grenzen wordt gehouden of teruggebracht. Zoowel de eene als de andere richting staaft hare opvatting met talrijke bewijzen. Naar onze meening hebben beide partijen ten deele gelijk, ten deele ongelijk. Dit oordeel zullen wij in de volgende bladzijden nader toelichten en verdedigen.

Voor dat wij ons nu verdiepen in een onderzoek naar het goede en het kwade dat zoowel een lagen als een hoogen rentevoet aankleeft, wenschen wij eenige algemeene betrekkingen in het licht te stellen, die tusschen den stand der rente en dien der prijzen van goederen bestaan.

ADAM SMITH [1]) toont aan, dat de stand der rente een ontzaglijken invloed heeft op de prijzen der landerijen. Hoe grooter de voordeelen zijn, die de kapitalist kan verkrijgen door uitleening van zijn kapitaal, des te minder zal hij voor landerijen willen betalen. „When interest was at ten percent", zoo schrijft hij, „land was commonly sold for ten and twelve years purchase. As interest sunk to six, five and four percent, the price of land rose to twenty, five and twenty, and thirty years purchase."

Men moet hierbij echter in het oog houden, dat de prijs voor landerijen meestal iets hooger zal staan dan het bedrag harer netto-opbrengst, vergeleken bij de rente van schuldvorderingen zou doen vermoeden. De reden daarvan wordt door SMITH slechts vluchtig aangegeven. Volgens hem bestaat zij in: „the superior security of land, together with some other advantages which almost everywhere attend upon this species of property."

TURGOT houdt zich met hetzelfde onderwerp bezig. Ook hij verklaart [2]): „que plus l'intérêt de l'argent est bas, plus les terres ont de valeur;" maar hij stelt zich op een veel ruimer standpunt dan zijn Engelsche tijdgenoot. Immers, niet alleen ziet hij eene onmiddelijke betrekking tusschen den rentestand en de prijzen van landerijen, maar tevens tusschen den rentestand en den prijs van alle waar-

---

[1]) The wealth of Nations. B. 2. ch. 4.

[2]) Sur la formation et la distribution des richesses. § LXXXVIII.

den die gekocht worden om de voordeelen die zij afwerpen: „les produits annuels qu'on peut retirer des capitaux placés dans les divers emplois" — zoo betoogt hij — „sont bornés les uns par les autres, et tous relatifs au taux actuel de l'intérêt de l'argent." [1])

J. S. Mill [2]) heeft deze denkbeelden overgenomen, regelmatig gerangschikt, en even kernachtig als volledig weergeven. Hij betoogt, dat de rentevoet waarde en prijs bepaalt van al zulke verkoopbare artikelen die begeerd en gekocht worden met het oog op de inkomsten die zij kunnen afwerpen. Hoe lager de rentevoet daalt, des te hooger rijst de prijs van staatsfondsen, aandeelen in maatschappijen en vennootschappen, — evenzeer als de prijs van land, mijnen en alle overige vaste bronnen van inkomsten. De prijzen van al deze rentegevende goederen staan dus in onmiddelijke betrekking met den rentestand, maar dat verhindert niet, dat zij onderling nog groote verschillen kunnen opleveren, hetzij wegens meerdere of mindere risico, hetzij wegens een werkelijk of ingebeeld voordeel. B. v. land wordt in den regel duurder verkocht, in verhouding van de inkomsten die het oplevert, dan staatsfondsen; niet alleen omdat het als een veiliger belegging wordt beschouwd, maar ook omdat aan het bezit van land denkbeelden van macht en waardigheid zijn verbonden. Prijsverhooging ontstaat in dit geval dus alleen door bijberekening van een *pretium affectionis*.

---

[1]) l. c. § LXXXIII.

[2]) Principles of political economy. III. 23. § 5.

Het behoeft geen betoog, dat de bovenbedoelde rentestand alleen die is op *langen* termijn. Duurzame verandering in den prijsstandaard van vaste goederen, enz. vindt slechts na lange voorbereiding plaats; zij zal nooit het gevolg zijn van tijdelijke afwijkingen in den bewegelijken discontostand.

Wij zullen thans overgaan tot de beschouwing van de gevolgen die uit een l a g e n rentestand voortspruiten.

Laten wij in de eerste plaats een onderzoek instellen naar de *voordeelen* die er aan worden toegekend.

Niemand heeft den invloed, dien de stand der rente op den ondernemingsgeest uitoefent, schilderachtiger en nauwkeuriger geschetst dan TURGOT, toen hij schreef [1]): „On peut regarder le prix de l'intérêt comme une espèce de niveau au-dessous duquel tout travail, toute culture, toute industrie, tout commerce cessent. C'est comme une mer répandue sur une vaste contrée: les sommets des montagnes s'élèvent au-dessus des eaux, et forment des îles fertiles et cultivées. Si cette mer vient à s'écouler à mesure qu'elle descend, les terrains en pente, puis les plaines et les vallons, paraissent et se couvrent de productions de toute espèce. Il suffit que l'eau monte ou s'abaisse d'un pied pour inonder ou pour rendre à la culture des plages immenses."

De ondernemingsgeest richt zich naar den winst-

---

[1]) Sur la formation et la distribution des richesses. § LXXXIX.

standaard en deze hangt voor een groot gedeelte af van den stand der rente.

Zoodra de kosten eener onderneming verminderen, en er dientengevolge meer nettowinst („wages of superintendance") overblijft, gevoelen vele personen zich opgewekt om haar te beginnen. Ofschoon zelven ontbloot van kapitaal, kost het hun, bij het bezit van een gunstig bekenden naam, weinig moeite om het teleen te krijgen, en zoo heeft verlaging van den stand der rente (die een voornaam deel van de kosten eener onderneming uitmaakt) vermeerdering van het getal of uitbreiding van den omvang der ondernemingen ten gevolge.

Uit onderscheidene voorbeelden kiezen wij er tot toelichting een dat door Mr. N. G. PIERSON wordt opgegeven [1]): „Een koopman wordt aangezocht tot een transactie, die in zes maanden zal afloopen en die een winst belooft van 4 percent, rente niet mede gerekend. Zal die winst uitlokkend voor hem zijn? Niet, zoo de rentestand 8, wel zoo hij bijvoorbeeld 3 percent is."

Het is onnoodig hier meer beschouwingen aan toe te voegen. Aangezien geene onderneming kan gedreven worden zonder kapitaal, en dus iedere ondernemer, als belanghebbende, nauwkeurig de bewegingen van den rentestand gadeslaat, bepalen zij haar werking niet tot deze of gene industrie, maar

---

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. Hoofdst. V. § 2.

breiden zich hare trillingen uit over het geheele gebied van handel en nijverheid. Eene enkele verlaging of verhooging van den rentestand schenkt levensvatbaarheid aan honderde ontwerpen of slaat hen alle met onvruchtbaarheid.

Terloops wijzen wij er op, dat veelal te gelijk met verlaging van den rentestand een verhooging van den stand der arbeidsloonen zal samenvallen. De reden hiervan is gemakkelijk te vatten. Beide standen richten zich grootendeels naar de hoeveelheid kapitaal die in een land aanwezig is. Reeds hebben wij aangetoond, dat kapitaalsvermeerdering meestal eene daling in den rentestand zal te weeg brengen. Men begrijpt echter lichtelijk, dat dezelfde vermeerdering die het leenaanbod doet zwellen, en dus den rentestand drukt, ook de vraag naar werkkrachten doet toenemen, en dus den stand der loonen opdrijft. „The increase of stock which tends to lower profits, raises wages," zegt A. SMITH. [1])

Ook door Mr. N. G. PIERSON [2]) wordt die tweeledige werking in een zeer helder licht gesteld.

Ofschoon men dus moet aannemen, dat rente- en loonstanden gewoonlijk lijnrecht tegenovergestelde bewegingen maken, zoo zou men toch dwalen door te meenen, dat dit altijd het geval zal wezen. Reeds ADAM SMITH [3]) merkt op, dat „in a country which

---

[1]) The wealth of Nations. B. I. ch. IX.

[2]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. Hoofdst. V. § 2.

[3]) The wealth of Nations. B. I. ch. IX.

had acquired that full complement of riches which the nature of its soil and climate and its situation, with respect to other countries, allowed it to acquire; which could, therefore, advance no further, and which was not going backwards, both the wages of labour and the profits of stock would be probably very low." Wel is waar verklaart de bovenstaande schrijver niet te gelooven dat nog eenig land ter wereld reeds is gekomen tot dien graad van verzadigdheid, maar dit doet geen afbreuk aan de waarheid zijner opmerking die wij hier ter plaatse vermelden om aan te toonen, dat er niet altijd causaal verband [1]) bestaat tusschen de bewegingen van rente- en loonstand. Ofschoon gelijktijdig voorkomende, kunnen ze onafhankelijk van elkaar zijn.

Een belangrijk voordeel eener blijvende verlaging van den rentestand is de vermindering van productiekosten bij alle artikelen wier vervaardiging kapitaal vordert. Tenzij eene evenredige verhooging van den loonstandaard dit voordeel wegneme, zal de binnenlandsche nijverheid hierdoor in staat worden gesteld, om met grooter gemak het hoofd te bieden aan de mededinging van het buitenland, waar de voortbrenger eene hoogere vergoeding voor kapitaaldienst moet betalen. Aan den scherpen blik

---

[1]) Zoodanig verband bestaat alleen dan, wanneer daling (rijzing) van den rentestand ondernemingen in het leven roept (doet staken) waardoor vermeerderde (verminderde) vraag naar werkkrachten, en dus verhooging (verlaging) der loonen, ontstaat.

van ADAM SMITH [1]) was het bestaan van dit voordeel niet ontsnapt: hij merkt op, dat een land waar de loonstandaard hoog is, met vrucht den strijd tegen de vreemde concurrentie kan volhouden mits slechts de rentestand daar laag zij. Toch heeft SMITH deze stof niet volledig uitgewerkt: hij maakt geen gewag van den verschillenden invloed dien veranderingen in loon- en rentestanden op de voortbrengingskosten van verschillende goederen zal uitoefenen.

RICARDO [2]) wijst op dit verschil, en ook twee Nederlandsche staathuishoudkundigen wijden er keurige beschouwingen aan.

Zoowel Mr. W. C. MEES [3]) als Prof. N. G. PIERSON [4]) toonen uitvoerig aan, dat de kostprijzen der goederen, hoezeer uit loon, winst en rente samengesteld, toch elk dezer bestanddeelen niet in gelijke evenredigheid bevatten. Het eene artikel kost b.v. 70 percent aan loon en winst, 30 percent aan rente, het andere 70 percent aan rente, 30 percent aan loon en winst. Hieruit volgt, dat eene renteverlaging de kostprijzen der goederen zeer verschillend aandoet.

Prof. KÜDLER [5]) maakt de volgende opmerking:

---

[1]) The wealth of Nations. B. 1. ch. 9.

[2]) Principles of political economy and taxation. ch. 1. sect. 6.

[3]) Overzicht van eenige hoofdstukken der staathuishoudkunde. Afd. II. § 10.

[4]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. Hoofdst. V. § 2.

[5]) Die Grundlehren der Volkswirthschaft. § 112.

„Im dem Preise solcher Waaren und productiver Leistungen (z. B. im Handel) bei welchen est hauptsächlich auf die Wirksamkeit des Capitals ankommt, tritt die Capitalsrente bedeutend hervor; vorzüglich bei Artikeln, die man anschaffte, um ihnen die letzte Appretur zu geben, z. B. bei Zucker-Raffineriën, hauptsächlich aber bei den kaufmännischen Geschäften."

Hoe grooter het gedeelte is dat in den kostprijs van voortbrengselen is opgenomen, als vergoeding voor de diensten van het daartoe aangewende kapitaal, des te belangrijker zal de wijziging zijn die eene verlaging (en evenzoo eene verhooging) van den rentestand daarin te voorschijn roept.

Het is grootelijks van belang om het verschil van invloed, door de bewegingen van den rentestand op de prijzen van *verschillende* goederen uitgeoefend, indachtig te zijn; wie dit verschil niet kent, of voorbijziet, vervalt licht in de onjuiste meening, dat er geenerlei verband bestaat tusschen rentevoet en prijsstandaard. B.v. NEWMARCH zegt [1]): „Bij de veranderingen van den rentevoet en die der goederenprijzen valt volstrekt geen gelijktijdigheid op te merken, waaruit men tusschen haar tot het bestaan van een onderlingen samenhang, als van oorzaak en gevolg, zou kunnen besluiten." — Deze verklaring bevreemdt ons in geenendeele, want ieder die, onbekend met de wet der onge-

[1]) The history of Prices. 1848—1856. Afd. II. § 11. 8.

lijkmatige werking, dit verband wil opsporen, wordt op een dwaalspoor gebracht door het gebrek aan overeenstemming tusschen de schommelingen der verschillende goederenprijzen.

Terugkeerende tot ons uitgangspunt, mogen wij dus aannemen, dat de lage stand der rente, mits duurzaam [1]), een belangrijk voordeel aanbiedt bij de vervaardiging van vele voorwerpen, en dus een krachtige steun is voor de binnenlandsche nijverheid in haren wedstrijd met buitenlandsche mededingsters [2]).

Carey stelt zich echter met dit weinige niet tevreden. Volgens hem zal eene verlaging van den rentestand, die hij enkel verwacht van eene vermeerdering der hoeveelheid edele metalen (!), de gemeenschap tusschen de natiën der wereld versterken [3]). Hij doet geen enkel middel aan de hand om de waarheid dier bewering te toetsen, en wij moeten ons dus imcompetent verklaren om haar te beoor-

---

[1]) Men begrijpt, dat hier alleen de rentestand op *langen* termijn wordt bedoeld. De discontostand is te wispelturig dan dat hij tot basis zou kunnen dienen voor de berekening van standhoudende prijzen. Wel is waar stelt ook de lage discontostand de handelaars die er gebruik van maken in de gelegenheid om eene buitengewone winst te behalen, maar deze wordt in 't algemeen als een buitenkansje beschouwd; de prijs der voortbrengselen ondergaat daardoor geene verlaging.

[2]) Zoo werd door de fransche industrie als een der oorzaken die de mededinging met de engelsche en belgische bemoeilijkte, de betrekkelijk hooge rentestand van Frankrijk opgegeven. (Enquête. Commission de 1834. III. 175).

[3]) Principles of Social science. ch. XXXII. § 8.

deelen. Mocht zijn denkbeeld gegrond zijn, dan waren wij een grooten stap nader bij den algemeenen vrede van het duizendjarig rijk.

Het wordt nu tijd, om ook de *keerzijde* der medaille in oogenschouw te nemen. Aan tijdelijke gedruktheid van den rentestand (hier meer bijzonder discontostand) kleeft het groote nadeel, dat zij de uitvoering van allerlei onbezonnen plannen bevordert. Dit is waarschijnlijk nog minder te wijten aan den lagen rentestand zelven, dan wel aan de oorzaak waaruit zij voortkomt. De gedruktheid van den rentestand is meestal het gevolg van een zeer groot leenaanbod, m. a. w. van een overvloed ongeplaatste kapitalen [1]), wier eigenaars met aandrang gelegenheid tot belegging zoeken. De uitleeners zijn nu minder kieskeurig op de hoedanigheid der ontleeners, en zoo zijn dan personen wien het in normale tijden nimmer gelukt om crediet te bekomen, in de gelegenheid om ondernemingen aan te vangen wier soliditeit de hunne evenaart [2]).

Het is echter niet te ontkennen, dat ook de gedruktheid zelve van den rentestand tot allerlei ge-

---

[1]) In vele gevallen ook niet-kapitaal ten gevolge eener overmatige papieruitgifte.

[2]) De bevestiging dezer opmerking vinden wij in JOHN LALOR's „Money and Morals". ch. VII. § 15: „It is upon the lender," zoo betoogt deze schrijver, „that the stimulus chiefly acts, causing him to be less nice in his choise of bills for discount at one time than at another. There is a certain quantity of first-class bills, at any one time, which cannot be increased

vaarlijke ondernemingen uitlokt. Zij heeft iets verleidelijks, dat aan den practischen blik der Engelschen niet is ontgaan; vandaar hun spreekwoord: „JOHN BULL can stand anything, but he can 't stand two percent." Mr. N. G. PIERSON [1]) wijst er terecht op, dat Hollanders, Franschen en Duitschers niet minder gevoelig zijn voor de mogelijkheid van à 2 percent te kunnen ontleenen dan hunne overzeesche broeders. Eene verontschuldiging voor hen die aan zulk een sirenenzang geen weerstand kunnen bieden ligt dáárin, dat velen dier *ont*leeners oorspronkelijk *uit*leeners waren die, bij de onmogelijkheid om een normale rente te bedingen, hun eigen kapitalen en en die van anderen tot veelbelovende, doch weinig gevende, ondernemingen misbruiken. MACLEOD wijst op dit geval, zeggende [2]): „When the Rate of Interest remains for a long time at 1 or 2 percent, persons' incomes are reduced so much that they become willing to adventure in enterprises to pay them a better profit."

---

by any possible reduction in the rate. If there be more money to place out than the first-class bills absorb, the broker must take second-class, and then third-class; so that by far the most important effect connected with the reduction of the rate is, that the discounts go lower and lower amongst the inferior bills, until capital is, to a very large extent, placed within reach of persons who could not otherwise obtain it."

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. Hoofdst. IV. § 4.

[2]) The principles of economical philosophy. ch. XII. § 19.

Een ander nadeel van den lagen rentestand (hier uitsluitend: discontostand) is de wegvloeiing van edele metalen. Dit gevolg ontstaat echter alleen wanneer de stand betrekkelijk laag is, n. l. in vergelijking met den stand van buitenlandsche beurzen. MACLEOD stelt als beginsel [1]): „When the Rate of Discount between any two places differs by more than sufficient to pay the cost of transmitting bullion from one place to the other, bullion will flow from where discount is lower to where it is higher." Misschien troost men zich met de gedachte, dat toch die vloed niet van zelf ontstaat, en ook weldra zal opdrogen wanneer alle handelsschulden aan het buitenland zijn voldaan: dit was o. a. een Mercantilistisch dogma. Die meening, hoe natuurlijk en gegrond zij schijne, faalt in de practijk. Wie haar huldigt wordt overstroomd door den vloed lang nadat, volgens zijne berekening, de ebbe moest zijn ingetreden. Welke is de reden, dat het buitenland, ofschoon geen vorderingen hebbende op het land waar de discontostand betrekkelijk zoo laag staat, toch er in slaagt om van daar het goud weg te trekken? Ziehier het antwoord: Stel dat de discontostand te Londen 2% is terwijl die te Parijs 8% bedraagt, dan worden wissels niet steunende op een voorafgaande schuld of op eenige handelsverbintenis — geschapen, louter om ter disconteering te worden aangeboden,

---

[1]) The principles of economical philosophy. ch. XVIII. § 27.

m. a. w. om goud dat in Parijs wordt verkocht tegen 8%, in Londen te koopen tegen 2%.

„Op het vasteland," zoo schreef GOSCHEN [1]) in 1861, „wordt deze soort van wissels dikwijls gebruikt om goud van Engeland te ontbieden. Men maakt wissels op 3 maanden, en zendt ze naar Londen ter disconteering; hun bedrag wordt in goud uitbetaald en naar het buitenland gezonden."

Uit de voorgaande beschouwingen blijkt voldoende dat ook lage rentestand niet altijd ten voordeele strekt van handel en nijverheid, maar zelfs somtijds, na eene kortstondige opgewektheid, des te sterkeren neerslag bewerkt.

Wij zullen nu de gevolgen van een hoogen rentestand gaan bespreken, en wel, in de eerste plaats, de *nadeelige.*

Het is onbetwistbaar, dat een hooge stand der rente de uitvoering van vele nuttige ondernemingen belet. Wanneer, na aftrek van rente en alle andere kosten, geen winst overblijft voor den ondernemer, of althans geen genoegzame in verhouding tot zijne moeite en zorgen, dan besteedt hij zijne krachten aan een dankbaarder taak; ontbrak deze, dan zou hij het gemak verkiezen boven de inspanning, de werkeloosheid boven de vlijt. ADAM SMITH geeft daaromtrent eene aardige opmerking ten beste: „We are more industrious than our fore-fathers,"

---

[1]) The theory of the foreign Exchanges. cap. VI.

zoo zegt hij [1]), „because in the present times the funds destined for the maintenance of industry, are much greater in proportion to those which are likely to be employed in the maintenance of idleness than they were two or three centuries ago. Our ancestors were idle for want of a sufficient encouragement to Industry. „It is better," says the proverb, „to play for nothing, than to work for nothing." " — Dat een blijvend hooge rentestand ten nadeele van een land strekt, is, voor zooverre wij konden nagaan, door alle schrijvers erkend; toch twijfelen wij er aan, of zij geacht moeten worden onvoorwaardelijk intestemmen met het schrikwekkende tafereel dat CAREY van de nadeelen ophangt [2]). „Dat ware voorspoed," zoo beweert hij, „volstrekt onvereenigbaar is met een stijgenden rentestand is een feit waarvan de waarheid door ieder hoofdstuk der wereldgeschiedenis wordt gestaafd. In die richting liggen centralisatie en slavernij; en wel om reden, dat een verhooging van den prijs des gelds een blijk is van de stijgende macht der besparingen van 't verleden over den arbeid van het heden, m. a. w. van kapitaal over arbeid." — WILLIAM WILBERFORCE moet dan wel *ver* misgetast hebben. Hij zocht de oorzaak der slavernij in de verdierlijking en lage hebzucht der menschenroovers

---

[1]) The wealth of Nations. B. II. ch. 3. al. 12.

[2]) Principles of Social sciences. ch. XXXII. § 2.

en slavenhandelaars, — terwijl zij nu a posteriori blijkt te liggen in een hoogen stand der rente!

Waarop grondt CAREY zijne vrees? Waarop steunt zijne paradoxe meening? — „In proof of this," zegt hij, „we have the fact, that *throughout an important portion of the Union, the proslavery feeling keeps steady pace with... the increase in the price of money.*" — Ongezocht vindt men hier een karakteristiek staaltje van CAREY's gewonen betoogtrant. Zoo dikwijls men bewijzen voor zijne stoute beweringen vordert, somt hij tal van feiten op die, wegens gelijktijdigheid of opeenvolging, den indruk kunnen maken van onderling samen te hangen en uit elkaar voort te vloeien. Ongelukkig de lezer die zich alsdan niet herinnert, dat een gezonde Logica het „cum" of „post hoc, ergo propter hoc", wraakt als valsch bewijs en stempelt tot sophisme! Ten aanzien van CAREY's bovengemelde bewering echter, leverde de Historie zelve de weerlegging. *In 't zelfde jaar* (1865) waarin de drukpers CAREY's ontdekking (?) aangaande den voortgang van eene der slavernij gunstig gezinde stemming wereldkundig maakte, vielen de *laatste* bolwerken en verdedigers van 't slavenhoudende Zuiden. Die volkomene zegepraal der vrijheidlievende Unie was 't onverbiddelijke doodvonnis der slavernij in de Nieuwe Wereld.

Ter wille der onpartijdigheid zullen wij, na mededeeling der bezwarende getuigenissen, thans ook een afschrift der verklaringen à décharge overleggen,

m. a. w. wij zullen de *voordeelen* opsommen die aan een hoogen rentestand worden toegeschreven.

J. B. SAY [1]) acht hoogen rentestand een prikkel voor spaarzaamheid, — lagen rentestand daarentegen eene aanleiding tot verkwisting. „A mesure que les capitaux se multiplient", zegt hij, „leurs propriétaires en tirent un moindre intérêt, et par conséquent le motif qui porte à les accroître par des économies, devient de moins en moins puissant, jusqu'à ce qu'enfin l'intérêt qu'on peut en tirer est si modique qu'il est facilement excédé par les plus petites jouissances d'utilité ou d'agrément que les possesseurs de capitaux peuvent retirer de leur consommation." Tot nadere bevestiging haalt SAY het voorbeeld aan van een Hollander die in de vorige eeuw, (toen de rentestand zeer laag was in Holland), op zijn buitenverblijf een huis had gebouwd streng in Chineeschen stijl en gemeubileerd met voorwerpen die uitsluitend daarvoor uit China waren aangevoerd. Veronderstellende dat dit groote „joujou" 150.000 gulden kostte, berekent SAY, dat het jaarlijksche renteverlies tegen $2\frac{1}{2}$ % toch niet meer bedroeg dan 3750 gulden: „sacrifice léger pour un homme riche."

Daarentegen zou de verwachting van hooge rente te ontvangen, van zulke verkwisting afhouden.

Ook RICARDO [2]) sluit zich bij dit gevoelen aan: hij gelooft, dat de rentestand eene zoodanige laagte

---

[1]) Cours complet d'économie politique pratique. tome II. partie V. ch. 16.

[2]) Principles of political economy and taxation. ch. XXI. al. 2.

kan bereiken, dat de beweegreden tot sparen vervalt, terwijl, wanneer de voordeelen die een kapitaal afwerpt hoog zijn, „men will have a motive to accumulate."

Over den invloed, dien de stand der rente op de spaarzaamheid uitoefent, bestaat eenige strijd: zoo betoogt RAU [1]), dat een daling van den rentestand, mits uit economische verhoudingen geboren, geen afbreuk doet aan die neiging, en zelfs voert SISMONDE DE SISMONDI [2]) aan, dat te Cadix, evenals in Frankrijk, een hooge rentevoet de verkwisting aanwakkerde.

Bij de behandeling dezer quaestie stuit men op psychologische zwarigheden: de gierigaard vergadert schatten, zonder dat eenig vooruitzicht op rente hem behoeft aan te vuren, — de doorbrenger verkwist zijne rijkdommen, zonder dat het vooruitzicht van armoede hem kan weerhouden. Wij gelooven echter, dat onder gewone omstandigheden hooge rentestand een prikkel is voor spaarzaamheid, doch wij verwerpen RICARDO's voorstelling als ware hij de éénige. Er bestaan onderscheidene beweegredenen tot sparen: de werkman of dienstbode die, in weerwil van de ontberingen welke daaruit voortvloeien, wekelijks een gulden naar de spaarbank brengt, beoogt het samenstellen van een kapitaaltje „voor den ouden dag." Het verschil tusschen hooge en lage rentevergoeding laat hem tamelijk koud.

---

[1]) Grundsätze der Volkswirthschaftslehre. § 235.

[2]) Rich. Comm. I. 66.

Golden de bovenstaande besprekingen uitsluitend den rentestand op langen termijn, de volgende betreffen in het bijzonder den discontostand.

Er komen somwijlen toestanden voor, waarin niets méér te vreezen is dan een lage discontostand, en waarin het eenige middel waardoor een naderende crisis afgewend of althans in kracht gebroken kan worden, gelegen is in verhooging van dien stand.

Emile de Laveleye [1]) wijst er op, dat telkens wanneer de banken overgaan tot eene verhooging van den discontostand, haar het verwijt wordt toegeslingerd, dat zij handel en nijverheid in den grond boren. Men neemt niet in aanmerking, dat de verhooging door de plicht van zelfbehoud voorgeschreven is, en ten doel heeft om een groot kwaad door een veel geringer te keeren. Dit laat zich lichtelijk bewijzen. Wanneer de discontostand van 4 op 8 percent wordt verhoogd, dan bedraagt de stijging 4 %, waardoor degeen die voor drie maanden ontleent, een schade beloopt van slechts 1 %. Hoe gering is dit offer in vergelijking van de prijsdaling die tijdens een crisis plaats grijpt, en 10, 20, 30 of meer percenten op het geheele kapitaal doet verliezen. Is deze ramp te voorkomen? Ja, *mits tijdig de discontostand worde verhoogd.* De beruchte crisis van 1825 ontstond door overspanning

---

[1]) „Le marché monétaire et ses crises depuis cinquante ans;" zeer gunstig beoordeeld in Wolowski's „Change et circulation," p. 283. v.

van den speculatiegeest, verzwakking van de metaalreserve der banken, voortgezette handhaving van een te lagen discontostand, vertraagde vaststelling eener noodige verhooging, enz.

Wanneer een ongunstige wisselkoers den metaalvoorraad uitput, wordt verhooging van den discontostand soms nagelaten, wijl men de gelegenheid gunstig acht om, door meerdere uitgifte van papier, dit goedkoope ruilmiddel in de plaats van het zooveel kostbaarder goud te doen treden. Hierdoor echter wordt ook het overgeblevene metaal verdreven en, — wat het ergste is, — de terugkeer van het weggevloeide verhinderd. Nog een korte poos wordt de uitbarsting der crisis door kunstmiddelen verschoven, maar zij zal er des te heviger om zijn. Dit geschiedde in 1825. De Bank van Engeland had hare disconto's niet verminderd; zij had den discontostand op gemiddelde hoogte gehouden, en — weldra was haar eigen bestaan in gevaar. Toen ontstond er een paniek; de prijzen der koopwaren daalden 30 à 40 percent, elk wilde verkoopen, maar er waren geen koopers. „When a commercial crisis occurs in a country," zoo betoogt MACLEOD [1]), „it invariably means that more persons are wishing to sell than there are persons to buy, or, at least, at remunerative prices. True prudence, therefore shews that in all commercial crises, *production should be curbed.* Raising the rate of discount, acts as a

---

[1]) The principles of political philosophy. ch. XVI. § 52.

timely warning to producers to hold hard." — Hier leeren wij dus, ten tweede male, in verhooging van den discontostand een middel kennen tot voorkoming van crisis. Dat zij uitstekend geschikt is om eene inkrimping van productie te doen plaats hebben, is klaarblijkelijk. Vele ondernemingen, die bij den lagen stand winstgevend waren, zijn dit niet meer na zijne verhooging: zij worden gestaakt of in omvang belangrijk verminderd.

Ook de stremmende werking, die verhooging van den discontostand op den afvoer van edele metalen uitoefent, zal weinig toelichting meer behoeven. Reeds vroeger vermeldden wij dat, wanneer het verschil tusschen den discontostand van twee plaatsen méér bedraagt dan de kosten tot overzending van edele metalen, deze *van* de plaats waar de discontostand laag is weg zullen vloeien *naar* de plaats waar hij hoog staat. Dit beginsel werd zeer weinig begrepen en vond veel tegenkanting in 1856, toen MACLEOD het in zijn werk „The Theory and practice of banking", voor het eerst verkondigde, maar deszelfs waarheid werd spoedig aan den dag gebracht en door de meest bevoegde autoriteiten erkend. Na de groote crisis van 1857 was een comité van 't Huis der Gemeenten ingesteld om hare oorzaken uit te vorschen. Tot een der directeuren van de Engelsche Bank (Mr. G. W. NORMAN) werd de vraag gericht: „Is het niet hoofdzakelijk door verhooging van den rentestand dat gij het bedrag der disconto's in bedwang houdt?" Zijn antwoord luidde: „Yes; we

have found, *contrary to what would have been anticipated*, that the power we possess, and which we exercise, of raising the rate of discount, keeps the demand upon us within manageable dimensions. There are other restrictions which are less important. *The rate we charge for our discounts we find, in general, is a sufficient check.*"

Sinds dien tijd is algemeen aangenomen, dat verhooging van den discontostand een uitstekend middel is om wegvloeiing van edele metalen, en de daaruit voortspruitende gevaren, te voorkomen of te stuiten. „Wat moet eene Bank doen, wanneer zij òf de uitbreiding harer kredietoperatien, òf het wegvloeien van edel metaal, òf beiden te gelijk, wil beletten?" zoo vraagt Mr. N. G. PIERSON [1]) zich zelven af; en hij antwoordt: „Renteverhooging, ziedaar het meest doeltreffende middel tegen dit alles."

Wegens het gewicht van dit onderwerp zullen wij nog de getuigenis van een beroemden Engelschen deskundige aanvoeren. GOSCHEN [2]) betoogt,

---

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. I. Hoofdst. III. § 7.

[2]) Cap. VI van „The Theory of the foreign Exchanges": EFFINGHAM WILSON, Royal Exchange, 1861.

Dit merkwaardig opstel is door Prof. N. G. PIERSON overgezet in onze moedertaal, onder den titel „de Wisselkoersen." V. SCHÜBLER heeft het als „die Lehre vom Wechselkurs," bijzonder met het oog op duitsch-oostenrijksche toestanden vertaald en bewerkt; en LEON SAY deed eene fransche vertaling het licht zien

dat zij die meenen, dat eene snelle en aanzienlijke verhooging van den discontostand de verliezen en moeilijkheden van den ganschen handel slechts vermeerdert, in groote dwaling verkeeren. Het is door de theorie zeer helder aangetoond, en door de praxis in den laatsten tijd herhaaldelijk bevestigd dat, wanneer de vrees voor al te ruimen goudafvoer ontstaat (wegens lagen discontostand of slechten oogst of algemeene overdrijving der speculatie of kostbare oorlogstoebereidselen) er geen werkzamer tegenmiddel is dan aanvoer van buitenlandsch kapitaal. Tot aanvulling der leemte, die door het *uit*stroomen van kapitaal werd veroorzaakt, is een *in*stroomen van kapitaal noodig, en die invoer wordt slechts gelokt door aanbod van winst: dit geschiedt wanneer de rentestand hooger wordt gesteld dan in het buitenland, en wel hoog genoeg om de kapitalisten schadeloos te stellen voor alle onkosten die aan overzending van buitenlandsch kapitaal verbonden zijn. [1])

Maar is het aan te nemen, dat de strooming, die de buitenlandsche kapitalen volgden, zal keeren enkel door verhooging van den discontostand?

Laten wij ons weder bedienen van MACLEOD's voorstellingswijze, waarover wij in onze eerste af-

---

[1]) Uit den wisselkoers blijkt onmiddelijk of de beoogde werking plaats heeft. Wanneer de wissels op het land waar de hooge discontostand is vastgesteld, tegen hoogere prijzen gevraagd worden, dan is dit een onfeilbaar teeken dat de aantrekkende kracht van den hoogen rentevoet zich doet gelden.

deeling (Hoofdst. 1. § 1.) reeds gesproken hebben. Disconteeren is het koopen van schuldvorderingen. Het disconto is de korting waarmede de koopprijs wordt verminderd. Hoe hooger de discontostand, des te lager is de prijs — hoe lager de discontostand, des te hooger is de prijs dien de disconteur voor de schuldvordering betaalt. Nu is het duidelijk, dat het aanbod tot verkoop van wissels zal toenemen naarmate de prijs stijgt die er voor wordt uitgeloofd, en omgekeerd, dat dit aanbod zal afnemen naarmate die prijs daalt. „De eenige reden waarom Londen zulk eene kolossale bankplaats is en het Engelsche kapitaal zoo veelvuldig wordt gebruikt voor den internationalen handel, ligt daarin," zegt Mr. N. G. Pierson [1]), „dat in Engeland de rente meestal lager is dan elders. Kwam hierin verandering; vroeg Londen gewoonlijk een rente, zoo hoog als die van New-York en kon New-York zijn rentestand tot dien van Londen doen afdalen, men zou de diensten inroepen van het Amerikaansche, niet van het Engelsche kapitaal." Dezelfde schrijver zegt op eene andere plaats [2]): „Er zijn altijd voor aanzienlijke bedragen aan wissels op een land bij zijne naburen in portefeuille. Die wissels kunnen tot den vervaltijd daar blijven, maar ook vóór den vervaltijd ter disconto naar het betrokken land worden opgezonden. — Of het een gebeuren zal dan

[1]) Grondbeginselen der staathuishoudkunde. Afd. II. Hoofdst. V. § 2.

[2]) l. c. Afd. I Hoofdst. III. § 7.

wel het ander, hangt af van den prijs, dien men voor lange wissels op het bedoelde land kan bedingen. — Wanneer zal de vreemdeling het meest geneigd zijn om van het aanbod tot contante betaling onder korting gebruik te maken? Natuurlijk dan, wanneer zijn eigen rentestand hoog, de onze laag is. Verhooging van onzen rentestand schrikt hem dus af; spoort hem aan om geen contante betaling te eischen onder korting, maar liever den vervaltijd zijner vorderingen af te wachten."

Het zal nu duidelijk zijn, dat door eene verhooging van den discontostand de *uitvoer* van edele metalen wordt gestremd; — behoeft het nog nadere bevestiging dat zij ook een *invoer* van edele metalen zal veroorzaken? De uitvoer had plaats toen de discontostand lager was dan in het buitenland, welnu, de invoer zal beginnen zoodra de discontostand hooger is dan in den vreemde [1]). Verhooging van onzen discontostand is een wenk aan buitenlandsche kapitalisten om 1° hunne wissels op ons land tot het laatste oogenblik terug te houden; 2° remise van edele metalen hierheen te maken, ten einde het bedrag tegen den hoogen rentevoet te plaatsen.

Misschien maakt men de opmerking: aangenomen

---

[1]) Wolowski „le Change et la circulation" p. 334 gebruikt de volgende beeldspraak: „L'or, comme l'eau, tend à retrouver le niveau partout; il se précipite où le vide se fait sentir, du moment où le besoin du numéraire se manifeste par une élévation de l'intérêt."

dat dit alles waarheid bevat, hoe laat zich dan een langdurig verschil verklaren tusschen de discontostanden van twee beursplaatsen? — Men herinnere zich, dat reeds MACLEOD voor de aantrekking van edele metalen noodig achtte een verschil „by more than sufficient to pay the cost of transmitting bullion from one place to the other." — GOSCHEN [1]) wijst er op, dat die kosten soms zeer hoog kunnen wezen, aangezien ze in verhouding zijn met den afstand tusschen beide landen. Tusschen Londen en Hamburg was (vooral ook wegens het verschil in muntstandaard van beide plaatsen) een afwijking van 4 % mogelijk, zonder dat hieruit onregelmatigheden voortsproten. Tusschen Londen en Parijs zijn de kosten van vervoer, enz., veel geringer, doch men vergete niet, dat de rentestand per jaar wordt berekend, en dus, bij eene operatie van 3 maanden, het renteverschil door 4 moet gedeeld worden; bovendien houde men in 't oog, dat de disconteur die zijn geld naar 't buitenland zendt de transportkosten vice-versa draagt, want na verval der aangekochte wissels geschiedt de terugzending van zijn baar kapitaal weder voor zijne rekening Vandaar, dat er nog een verschil van 2 % noodig is tusschen den discontostand van Londen en dien van Parijs, om eene dergelijke operatie eenigszins winstgevend te maken.

---

[1]) The theory of the foreign Exchanges cap. VI.

De bovenstaande beschouwingen toonen, naar het ons toeschijnt, genoegzaam de onhoudbaarheid aan der stelling, dat hooge rentestand onvoorwaardelijk nadeelig is. Zij is niet vrij te pleiten van oppervlakkigheid. Men klaagt bitter over de bezwaren die aan een hoogen rentevoet verbonden zijn, terwijl men de zooveel grootere nadeelen, die er door worden voorkomen, geheel buiten rekening laat.

Wij hebben thans de verschillende gevoelens over de gevolgen van veranderingen in den rentestand, met de meeste getrouwheid blootgelegd.

Een nauwgezet onderzoek leert, dat hooge rentestand evenmin onvoorwaardelijk nadeelig, als dat lage rentestand onvoorwaardelijk voordeelig kan genoemd worden.

Naar het ons voorkomt, is de aanleiding tot eenzijdige beoordeeling der gevolgen, grootendeels gelegen in verwaarloozing van het onderscheid tusschen rentestand op *langen* en op *korten* termijn. Wie hoofdzakelijk het oog richt op den eerste, zal er toe overhellen om een lagen rentevoet af te schilderen als de voornaamste bron van volkswelvaart. Wie daarentegen uitsluitend den discontostand beschouwt, zal geneigd wezen om een hoogen stand te begroeten als de hechtste waarborg voor de vastheid van het handelsgebouw. Wie echter in den rentestand zoowel dien op *langen* als dien op *korten* termijn onderscheidt, zal zich wachten om a priori een algemeen oordeel uit te spreken. Voor ieder bij-

zonder geval past een afzonderlijk onderzoek. Steeds gedenke men WOLOWSKI's opmerking [1]): „La question de l'influence du taux de l'intérêt sur le développement de la richesse publique est fort complexe: il importe de tenir compte de tous les éléments qui la composent pour délier le noeud gordien."

---

[1]) Le change et la circulation. Apendice.

BIJLAGE A. (cfr. p. 4 noot 2.)

Wegens den belangrijken invloed dien eene eigenaardige opvatting van Luc. VI, 27—36, heeft uitgeoefend op veler zienswijze aangaande het geoorloofde van 't Rentebeding, achten wij het niet ondienstig de volgende beschouwingen over te nemen uit: „du Prêt à intérêt, par L. F. VIGNON, Curé de Buire-Courcelles, près Péronne (Somme)." Paris. EUGÈNE BELIN. 1859.

Vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe et alteram: et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue, et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis resipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, et mutuum date, nihil indè sperantes: et erit merces vestra multa,

et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est [1]).

Il suffit de lire ce magnifique discours pour voir, au premier coup d'œil, qu'on n'y trouvera et qu'on n'y pourra trouver aucune règle pour un contrat particulier.

Tous les préceptes de justice et de droit naturel sont inscrits dans l'ancienne loi; l'oeuvre du premier législateur subsiste dans toute sa force; seulement le Sauveur des hommes introduit dans le monde un élément nouveau, la CHARITÉ, qui va désormais sanctifier l'obéissance aux préceptes éternels. Ce n'est plus, comme dans le Décalogue, un législateur posant des règles dont la moindre infraction est un crime, — mais un père exhortant ses enfants à suivre une voie plus parfaite, à s'inspirer d'un sentiment nouveau qui rendra leur obéissance à la fois plus facile et plus méritoire, et qui les conduira plus sûrement à la perfection dont il offre lui-même le divin modèle.

Celui qui se conforme à la loi ancienne, fait ce qu'il doit, puisqu'il y est obligé sous peine de péché [2]). Mais pour atteindre le degré de perfection que le Sauveur conseille, il faut, par amour de Dieu et du prochain, faire plus que ce qu'on est tenu de faire, et c'est là le véritable cachet de la morale évangélique.

Si quelqu'un vous frappe sur une joue, et qu'au lieu de vous défendre et de repousser la force par la force, comme vous le permet le droit incontestable de *légitime défence*, vous lui tendiez humblement l'autre joue pour être frappé de nouveau, certes vous feriez une action méritoire aux yeux de Dieu, parce que vous vous imposeriez un sacrifice par charité. De même si quelqu'un vous prend votre manteau, vous ne violerez certainement pas la justice, soit que vous cherchiez à retenir ce manteau, soit que vous livriez le coupable au

---

[1]) Luc. VI, 27—36.

[2]) Matth. V, 6, 7.

magistrat: — mais si, au lieu d'user de l'un ou l'autre de ces droits, l'esprit évangélique vous montrant dans le coupable un frère égaré par le besoin, vous lui faites par charité cadeau, non-seulement de ce manteau, mais encore d'un autre de vos vêtements ou de quelque somme d'argent, vous ferez en cela une œuvre de miséricorde qui sera fort méritoire.

Encore faut-il que, dans l'un comme dans l'autre de ces cas, votre mobile soit la charité, c'est-à-dire l'amour de Dieu et du prochain, et non pas l'espérance d'une récompense humaine. Toutes ces œuvres de miséricorde que Jésus-Christ nous recommande, il veut que nous les fassions en vue du Père céleste seul, et non d'aucune récompense temporelle: *Nihil indè sperantes.* Si vous n'aimez qne ceux qui vous aiment, si vous ne faites du bien qu'à ceux de qui vous en attendez, si vous ne prêtez qu'à ceux de qui vous espérez qu'ils vous prêteront à leur tour, vous ne ferez que vous conformer à la loi ancienne, vous agirez comme ceux qui ne connaissent pas le Seigneur et vous n'aurez aucun mérite devant Dieu.

Il n'y a donc point d'équivoque possible [1]). Le discours

---

[1]) „Les théologiens n'ont pas fait attention que Jésus-Christ s'élève ici bien au-dessus des régions politiques et humaines, que c'est l'idéal de la perfection morale qu'il promulgue, que c'est le sacrifice de soi-même qu'il demande à l'homme régénéré, et le renoncement à tous les intérêts temporels qui détournent le cœur de la pensée du Très-Haut. Non-seulement les intérêts et les passions doivent se taire, mais il faut qu'ils soient immolés avec une joie héroïque dans un martyre intérieur. Si donc un chrétien prête à l'autre, que ce ne soit point avec l'espérance d'une restitution ou d'une réciprocité de service. Il n'y a qu'un mérite vulgaire à faire le bien sous l'influence de telles sollicitudes; mais une âme chrétienne va bien au delà. Le chrétien doit être prêt à tout perdre, même son capital, comme il sacrifiera son bien sans regret quand un autre l'emportera. Tel est le langage de la charité chrétienne dans ce qu'elle a de plus haut. Jamais conseils plus purs et plus admirables n'avaient été donnés à la conscience. Mais est-ce à dire que Jésus-Christ, sortant de son royaume spirituel pour envahir le royaume de César, a entendu substituer une nouvelle loi temporelle à la loi temporelle des nations?

sur la montagne ne donne, au point de vue de la justice, aucune règle spéciale pour les contrats ; mais la règle générale qui nous a été imposée, à nous tous Chrétiens, d'aimer notre prochain comme nous-mêmes, et, dans les services que nous lui rendons, d'agir en vue de Dieu, et non pour une récompense humaine, et comme des gens qui feraient le bien à usure.

Bien plus, loin de condamner le prêt à interêt, il le classe, au contraire, parmi les œuvres de miséricorde dont la pratique nous est recommandée: *Volenti mutuari à te ne avertaris* (Matth. V, 42). Il est remarquable, en effet, que de tous les contrats qui se passent entre les hommes, le prêt à intérêt soit le seul que notre Sauveur ait cité parmi les actes de justice dont l'observation ne suffit pas à la perfection évangélique : *Et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia ;* les enfants du siècle prêtent à intérêt pour qu'on leur rende la pareille; les enfants de Dieu seuls prêtent dans l'unique but de secourir leur prochain. Il paraît hors de doute que si le prêt à intérêt, *fœneratio*, eût été en lui-même un contrat injuste et défendu par la loi nouvelle, le Sauveur ne l'aurait pas donné comme exemple des actes de justice ordinaire que les pécheurs accomplissent. Remarquez, en effet, que le divin Maître n'accompagne cet acte des pécheurs d'aucun blâme. Il le présente, au contraire, comme fort naturel, et tel qu'on doit l'attendre de ceux à qui la perfection évangélique n'a point été révélée : les pécheurs se prêtent entre eux de l'argent à intérêt de la même manière qu'ils aiment, et qu'ils font du bien à ceux qui leur en font à eux-mêmes : toutes choses certainement bonnes en soi, mais qui ne suffisent plus à la sublimité de la loi nouvelle.

Quelques-uns ont voulu traduire les mots *Nihil indè spe-*

Est-ce que, par un changement radical de toutes les notions reçues en matière de contrat, il aurait commandé au for extérieur de supprimer du commodat l'action *commodati*, et du *mutuum* la condiction, organisées par la législation romaine?" (Troplong, *du Prêt*, 312).

rantes, par: prêtez sans intérêt. Mais une telle interprétation est évidemment vicieuse. Au point de vue grammatical, les mots *nihil indè sperantes* se portent forcément sur la totalité de la phrase: *Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, et mutuum date, nihil indè sperantes;* le mot *indè* se porte aussi bien sur *diligite* et *benefacite* que sur *mutuum date*, et c'est pour ne pas allonger inutilement le discours, et parce que la phrase est régulière et parfaitement intelligible de cette façon, que ces mots: *nihil indè sperantes* sont reportés à la fin, au lieu d'être répétés après chacun des trois membres de la phrase.

Ce qui prouve que cette interprétation est la bonne, c'est que l'interprétation contraire conduirait à l'absurde. En effet, si les mots *nihil indè sperantes* devaient être restreints à *mutuum date*, et s'il fallait traduire à la lettre, comme le prétendent certains docteurs, ce passage ainsi restreint, ce n'est pas seulement la demande des intérêts qui serait proscrite, mais celle du remboursement du capital lui-même: *nihil*, RIEN, pas plus le capital que les intérêts, et, dans ce cas, le Sauveur aurait dit: Ne prêtez pas, mais donnez [1]).

Il y a plus: les mots *nihil indè sperantes*, même appliqués aux trois membres de la phrase qu'ils terminent, ne doivent pas être traduits littéralement d'une façon absolue, puisque, au contraire, le Sauveur presque aussitôt nous offre l'espérance de la récompense céleste: *Et erit merces vestra multa.*

---

[1]) Tertullien, lib. IV, *Adversus Marcionem*, dit que le précepte de prêter sans usure a été une préparation à la loi *plus parfaite* de prêter, en étant disposé à supporter la perte du capital. Ceci du moins est conséquent.

BIJLAGE B. (cfr. p. 99 noot 2.)

Uittreksel van Mr. J. F. B. BAERT'S „Mededeelingen betreffende de Nederlandsche Bank" (voorkomende in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje" 1877, Mengelwerk):

DATUM DER VERANDERING.		DISCONTO VAN		BELEENING OP				OPEREEREND KAPITAAL			BANK-BILJETTEN, REK.-COURT.-SALDO'S EN BANK-ASSIGNATIËN	METAAL-VOORRAAD	VERHOUDING TUSSCHEN KOLOM 10 EN 11.	BESCHIK-BAAR METAAL-SALDO.
				EFFECTEN.										
		WISSELS.	PROMESSEN.	BINNENL.	BUITENL.	GOEDEREN.	SPECIE.	DISCONTO'S	BELEENINGEN.	TOTAAL.				
				4				(*)	(*)	(*)	(*)	(*)		(*)
1.		2	3			5	6	7	8	9	10	11	12	13
								f	*f*	*f*	*f*	*f*		*f*
20 April	1869.	3	3½	3½	4	3½	1	45,108	32,974	78,082	154,949	94,777	61.2	32,798
29 „	„	„	„	4	4½	4	„	48,686	35,310	83,996	159,304	93,230	58.5	29,508
13 Mei	„	3½	4	4½	5	4½	„	54,647	37,030	91,677	165,650	91,187	55	24,927
23 September	„	4	4½	5	5½	5	„	51,588	40,379	91,967	157,009	82,224	52.3	19,420
12 October	„	4½	5	5½	6	5½	„	54,680	37,872	92,552	153,922	78,748	51.2	17,180
4 November	„	5	5½	„	„	„	„	62,597	36,941	99,538	157,665	75,813	48.1	12,747
16 Februari	1870.	4½	5	5	5½	5	„	55.417	33,248	88,665	153,630	84,000	54.7	22,548
1 Maart	„	4	4½	4½	5	4½	„	51,623	32,909	84,532	150,280	84,904	56.5	24,792
12 April	„	3½	4	„	„	„	„	52,190	32,437	84,627	152,234	87,133	57.2	26,240
24 Juni	„	3	3½	4	4½	4	„	51,219	32,093	83,313	161,424	94,929	58 8	30,359
18 Juli	„	4	4½	5	5½	5	„	63,872	33,348	97,220	176,424	96,401	54.6	25,832
20 „	„	5	5½	6	6½	6	„	70,754	35,974	106,728	184,813	95,347	51.6	21,422
27 „	„	5½	6	6½	7	6½	„	75,015	41,721	116,736	190,158	90,781	47.7	14,718
5 Augustus	„	6	6½	„	„	„	„	75,335	44,313	119,648	188,385	86,222	45.7	10,868
2 September	„	5½	6	6	6½	6	„	64,155	44,098	108,253	173,281	82,790	47.7	13,478
19 „	„	5	5½	„	„	„	„	62,036	42,544	104,580	171,608	85,011	49.5	16.368
30 „	„	4½	5	5½	6	5½	„	58,830	40,909	99,739	166,912	85,270	51.1	18,506
11 October	„	4	4½	5	5½	5	„	56,293	40,114	96,407	165,317	87,093	52.7	20,967
26 „	„	„	„	4½	5	4½	„	57,945	36,525	94,470	165,896	89,912	54 2	23,554
15 Februari	1871.	3½	4	4	4½	4	„	54,345	31,905	86,250	171,131	104,862	61.3	36,409
6 Juni	„	3	3½	3½	4	3½	„	51,841	29,575	81,416	182,453	117,971	64.7	44,990
5 Juni	1872.	2½	„	„	„	„	„	27,258	33,742	61,000	199,352	154,547	77.5	74,806
24 September	„	3	„	„	„	„	„	52,721	38,199	90,920	197,837	123,820	62.6	44,685
2 October	„	3½	4	4	4½	4	„	56,273	39,527	95,800	200,419	121,574	60 6	41,407
16 „	„	4	4½	4½	5	4½	„	60,930	40,297	101,227	201,843	117,667	58.2	36,930
5 November	„	4½	5	5	5½	5	„	68,388	41,147	109,535	206,255	114,037	55.2	31,535
13 „	„	5	5½	5½	6	5½	„	71,156	41,388	112,544	208,693	113,580	54.4	30,104
28 Januari	1873.	4½	5	5	5½	5	„	72,265	38,503	110,768	204,062	111,764	54.7	30,140
12 Februari	„	4	4½	4½	5	4½	„	67,389	37,392	104,781	197,293	111,144	56.3	32,228
6 Mei	„	4½	5	5	5½	5	„	73,647	37,336	110,983	201,990	110,630	54.7	29,834
20 „	„	5	5½	„	„	„	„	76,587	36,392	112,979	206,344	110,014	53.3	27,476
4 November	„	6	6	„	„	„	„	85,094	33,307	118,401	194,742	95,432	49	17,536
12 „	„	6½	6½	5½	6	5½	„	91,865	33,611	125,476	202,022	95,868	47.4	15,061
25 „	„	6	6	5	5½	5	„	87,817	34,127	121,944	200,134	97,745	48.8	17,692
3 December	„	5½	„	„	„	„	„	83,637	32,978	116,615	198,521	101,546	51.2	22,138
10 „	„	5	5½	„	„	„	„	80,110	32,832	112,942	198,323	105,107	53	25,778
17 Januari	1874.	4½	5	4½	5	4½	„	80,104	30,683	110,787	206,924	116,454	56.3	33,685
3 Februari	„	4	4½	4	4½	4	„	74,156	27,701	101,857	204,598	123,296	60.2	41,457
17 „	„	3½	4	3½	4	3½	„	67,929	26,850	94,779	199,079	125,032	62.8	45,401

(*) In duizendtallen.

Wanneer men, gelijk met den Staat gebruikelijk is, ook de Bank vergelijkt met een schip, dan vormt de rentestand het roer aan welks geringste beweging het vaartuig gehoorzaamt. In 't cijferschrift van de tabel der rentestanden staan de beginselen opgeteekend die aan 't beheer der Nederlandsche Bank ten grondslag liggen. De tabel omvat een vijfjarig tijdperk, waarin het niet ontbrak aan de gelegenheid om de deugdelijkheid van die beginselen voor tijden van spanning, zoowel als voor tijden van werkeloosheid te toetsen. Binnen dat tijdperk valt de oorlogspaniek van Juli en Augustus 1870, de credietcrisis van November 1873 en de groote ruimte van tijdelijk beschikbaar kapitaal van Juni 1871 tot September 1872.

Beide crises, hoezeer verschillende van oorzaak en aard, deden voor de Bank haren invloed op dezelfde wijze gevoelen, namelijk door binnen een kort tijdsbestek buitengewoon veel van hare krachten te eischen. Onder 't eerste oorlogsrumoer steeg het opereerend kapitaal binnen 4 weken *f* 32 millioen en verminderde de metaalvoorraad met *f* 10.3 millioen. In die benauwde dagen is de rentestand in korte tusschenpoozen met 3 pCt. verhoogd. Even snel, maar minder langdurig was de rijzing van 't opereerend kapitaal bij 't uitbarsten der crisis in de laatste Octoberdagen van 1873. Toen steeg dat kapitaal in 15 dagen *f* 15 millioen en overtrof het maximum van Augustus 1870 met nog ruim *f* 5.8 millioen. Het waren toen nagenoeg uitsluitend de disconto's die tot de verhooging aanleiding gaven, daarom werd gedurende dertien dagen de rentestand voor wissels nog $\frac{1}{2}$ pCt. hooger gesteld dan in Augustus 1870.

Dat ook op 't gebied van den geldhandel de uitersten niet zelden door slechts korten afstand zijn gescheiden, is op nieuw bewezen door de groote kalmte, die op de spanning van den oorlog is gevolgd. Deze kalmte heeft een geruimen tijd aangehouden en ofschoon, gelijk in 't Bankverslag 1871/72 blz. 16 wordt opgemerkt „een groote ruimte van tijdelijk beschik-„baar kapitaal op de groote credietmarkten steeds een bedrie-„gelijk verschijnsel is, zoo wat hare natuur betreft, als ten „aanzien van haren waarschijnlijken duur", zoo waren dien-

tengevolge de zeer groote kapitalen, die de bank ter hare beschikking had tot werkeloosheid veroordeeld. Slechts anderhalf jaar nadat het beschikbaar saldo tot het laagste peil (*f* 10,555,455) was gedaald, dat onder de werking der Bankwet van 1863 is voorgekomen, steeg dit saldo tot ruim *f* 80 millioen, het hoogste standpunt dat ooit bereikt is. Gedurende 4 maanden was het kapitaal dat renteloos in de kelders der Bank lag, aanmerkelijk grooter dan dat hetwelk rentegevend in disconto's en beleeningen was uitgezet; in April 1872 werd het opereerende door het rentelooze kapitaal zelfs met gemiddeld *f* 19,4 millioen overtroffen. Zoo ooit dan zou toen voor de Bank de verzoeking groot zijn geweest om door renteverlaging en meer faciliteit bij 't aannemen van disconto's en beleeningen, die rentelooze schatten in 't belang harer aandeelhouders rentegevend te maken. Slechts noode en schoorvoetend werd in dat tijdperk de rentestand verlaagd, 5 maanden lang bleef het disconto voor wissels $3\frac{1}{2}$ pCt. en daarna een vol jaar 3 pCt. Eerst in Juni 1872 werd een verdere verlaging van $\frac{1}{2}$ percent toegestaan, de opeischbare schuld was toen voor 77.5 pCt. door metaal gedekt en 't beschikbaar saldo sedert de laatste verlaging met *f* 30 millioen toegenomen. Deze vermindering van den rentestand gold nog maar het disconto voor wissels en promessen; de beleeningrente voor buitenlandsche effecten bleef sedert Juni 1871 15 maanden lang 4 pCt., niettegenstaande ter beurze tot veel lageren koers prolongatien werden gesloten op effecten die als „onrein" uit den beleeningkelder der Bank werden geweerd.

Vergelijkt men de rentestanden onzer Bank in perioden van kalmte en van crisis met die der Engelsche, dan vertoont zich een groot verschil. In tijd van geldruimte is het disconto der Engelsche Bank meestal lager, in tijd van spanning altijd aanmerkelijk hooger dan van de Nederlandsche. „De Engelsche Bank „is gewoon om zoodra de omstandigheden het haar maar eenigs„zins veroorloven den rentestand te verlagen, zich voornemende „om dien weder te verhoogen wanneer het noodzakelijk blijkt. „Daardoor vindt een buitengewone vraag haar bijkans altijd

„onvoorbereid, althans niet zoo sterk als wenschelijk zou zijn. „De Ned. Bank handelt naar andere beginselen. Wanneer „de credietvraag vermindert wordt wel het disconto verlaagd, „maar nooit in die mate als in Engeland, nooit zóó zeer als „de omstandigheden van het oogenblik het vergunnen. Al daalt „dientengevolge het bedrag der disconto's en beleeningen tijde- „lijk tot een zeer klein cijfer, men verontrust zich daarover „niet en wacht zich wel om door overmatige renteverlaging den „speculatiegeest te prikkelen. Maar wanneer de credietvraag her- „leeft, behoeft men dan ook niet tot zulke uiterste middelen de „toevlucht te nemen, als waarvan men in Engeland zich vaak be- „dient: immers de Bank is dan zeer sterk en kan aan menigen „schok weerstand bieden" [1]). Aan dit verschil in gedragsiijn tusschen de Engelsche en de Nederlandsche Bank is voor een belangrijk deel de grootere vastheid toe te schrijven die onze geldmarkt boven de Engelsche voor heeft. De Ned. Bank, het werd van bevoegde zijde opgemerkt, begrijpt dat het tot de roeping eener centrale credietinstelling behoort om zich in tijden van overvloed van geld en geringe credietvraag te onthouden van alles wat naar aanzetten tot het doen van zaken gelijkt, om zich geringe verdiensten te getroosten en de krachten te sparen voor het tijdperk van levendige behoefte, dat niet uitblijven kan. Hoe bescheidener derhalve de rol, waarmede de Bank zich in tijden van stilte weet tevreden te stellen, des te meer afdoende en te krachtiger zullen de middelen zijn waarmede zij zelfs aan onverhoeds opgekomen stormen het hoofd kan bieden. Het ligt in de traditien onzer Bank, dat zij er op uit is den handel zooveel mogelijk snelle overgangen en onverwachte schokken te besparen, dat zij het zich getroost in tijden van groote geldruimte haar opereerend kapitaal tot een betrekkelijk laag cijfer te zien dalen, om des te meer daar, waar de nood dringt en de behoefte, hoe plotseling soms ook op den voorgrond treedt, zonder karigheid of angstvalligheid te kunnen bijstaan.

1) Mr. N. G. Pierson. Twee adviezen over Muntwezen, Amst. 1874, blz. 49. Zie ook B. Heldring, *Gids* 1874 I, blz. 591.

De oorlogspaniek van 1870 stelde de deugdelijkheid dezer maxime weder in helder licht [1]), en de boven medegedeelde cijfers mogen welsprekend worden genoemd voor de diensten in die moeilijke dagen door de Bank aan de geheele maatschappij bewezen. „En toch zijn die cijfers nog geen juiste „maatstaf van die diensten. Want nog meer dan door de „werkelijk verleende crediethulp is de Bank toen nuttig „geweest door de gerustheid, welke haar wekelijks openbaar „gemaakte toestand verwekte, dat zij steeds in staat bleef om „aan solide, tijdelijke credietvraag te voldoen. Ook toen hare „credieten de grootste uitbreiding erlangd hadden, bleven hare „gezamenlijke rekeningcourant-saldo's en omloopende biljetten „nog voor 45.6 pCt. door metaal gedekt, een verhouding veel „grooter dan die in de meeste buitenlandsche Banken als „normaal beschouwd wordt [2])".

---

1) Zie over de Bankpolitiek in vroegeren tijd: Mr. S. VISSERING: Herinneringen. Amst. 1872. III, blz. 73—80.

2) Verslag van den President 1870/71 blz. 6.

Toen op 12 Nov. 1873 het opereerend kapitaal nog ƒ 5,818,000 hooger was gestegen dan op 6 Aug. 1870, was de opeischbare schuld voor 47,45 pCt. door metaal gedekt.

In verband met de boven aangehaalde woorden van Mr. PIERSON volgt thans een opgave van den rentestand der beide toongevende groote buitenlandsche banken.

ENGELSCHE BANK.

			pCt.
1	April	1869	4
6	Mei	"	4½
10	Juni	"	4
24	"	"	3½
15	Juli	"	3
19	Aug	"	2½
4	Nov.	"	3
21	Juli	1870	3½
23	"	"	4
28	"	"	5
4	Aug.	"	6
11	"	"	5½
18	"	"	4½
25	"	"	4
1	Sept.	"	3½
15	"	"	3
29	"	"	2½
2	Maart	1871	3
13	April	"	2½
16	Juni	"	2¼
13	Juli	"	2
21	Sept.	"	3
29	"	"	4
7	Oct.	"	5
16	Nov.	"	4
30	"	"	3½
14	Dec.	"	3
3	April	1872	3½
12	"	"	4
10	Mei	"	5
30	"	"	4
14	Juni	"	3½
20	"	"	3
18	Juli	"	3½
18	Sept.	"	4

ENGELSCHE BANK.

			pCt.
26	Sept.	1872	4½
4	Oct	"	5
11	"	"	6
9	Nov	"	7
28	"	"	6
12	Dec.	"	5
9	Jan.	1873	4½
23	"	"	4
30	"	"	3½
26	Maart	"	4
7	Mei	"	4½
10	"	"	5
17	"	"	6
4	Juni	"	7
12	"	"	6
10	Juli	"	5
17	"	"	4½
24	"	"	4
31	"	"	3½
21	Aug.	"	3
25	Sept.	"	4
29	"	"	5
14	Oct.	"	6
18	"	"	7
1	Nov.	"	8
7	"	"	9
20	"	"	8
27	"	"	6
4	Dec.	"	5
11	"	"	4½
8	Jan.	1874	4
15	"	"	3½

FRANSCHE BANK.	pCt.
31 Mei 1867	2½
19 Juli 1870	3½
21 " "	4
30 " "	5
9 Aug. "	6
20 Juli 1871	5
3 Nov. "	6

FRANSCHE BANK.	pCt.
27 Febr. 1872	5
14 Oct. 1873	6
8 Nov. "	7
20 " "	6
1 Dec. "	5
5 Maart 1874	4½

Het aantal *disconto-veranderingen* was voor de

TIJDPERK.	NEDERLANDSCHE BANK.	ENGELSCHE BANK.	FRANSCHE BANK.
1864/69	39	47	24
1869/74	37	67	13

Dat een zeer hooge rentestand hier te lande tot de uitzonderingen behoort, blijkt uit de opgave van 't *aantal dagen* gedurende welke de rentestand was:

1864/69.

BANK.	6 pCt.	6½ pCt.	7 pCt.	8 pCt.	9 pCt.	10 pCt.
Nederlandsche.	141	137	84	—	—	—
Engelsche . . .	160	—	152	118	78	96
Fransche. . . .	154	—	66	32	—	—

1869/74.

Nederlandsche.	44	13	—	—	—	—
Engelsche . . .	107	—	14	13	13	—
Fransche. . . .	497	—	12	—	—	—

De *gemiddelde rentestand* was als volgt:

BOEKJAAR.	WISSELS.	PROMESSEN.	EFFECTEN. BINNENL.	EFFECTEN. BUITENL.	GOEDEREN.
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1864,65	5.2	5.61	5.44	5 44	5.7
1865 66	4.41	4.91	4.76	4.945	4.795
1866/67	5.31	5.81	5.485	5.985	5.31
1867/68	2.935	3.435	3.61	4.115	3.61
1868/69	2.5	3	3 5	4	3.5
1869/70	4.01	4 51	4.795	5.295	4.795
1870/71	4.1	4.6	4.808	5.3	4 808
1871/72	3.09	3 59	3.59	4 09	3.59
1872/73	3.56	4 216	4.216	4.715	4.216
1873/74	4.75	5.21	4.73	5.23	4.73
1864/69	4.071	4.553	4.559	4.897	4.583
1869/74	3 9	4.425	4.428	4.926	4.428

De *gemiddelde rentestand* van de beide buitenlandsche banken is in de onderstaande tabel berekend over het boekjaar (1 April—31 Maart) der Ned. Bank.

BOEKJAAR.	GEMIDDELDE RENTESTAND VAN DE NEDERLANDSCHE BANK.	ENGELSCHE	FRANSCHE
	pCt.	pCt.	pCt.
1864/65	5.2	6.908	5.812
1865/66	4.41	5.343	3 805
1866/67	5.31	5.924	3.312
1867/68	2.935	2.24	2.583
1868/69	2.5	2.342	2.5
1869/70	4.01	3.201	2.5
1870/71	4.1	3.016	4.854
1871/72	3.09	2.963	5.623
1872/73	3.56	4.307	5
1873/74	4.75	4.737	5.128
1864/69	4.071	4.671	3.602
1869/74	3.9	3.645	4.621

De volgende tabel der rentestanden (voorkomende in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje," 1882) sluit onmiddelijk aan bij die van het „Jaarboekje" 1877.

DATUM DER VERANDERING.	DISCONTO VAN		BELEENING OP				OPEREEREND KAPITAAL.			BANK-BILJETTEN, REK.-COUR^{T}. SALDO'S EN BANK-ASSIGNATIËN. (*)	METAAL-VOORRAAD (*)	VERHOUDING TUSSCHEN KOLOM 11 EN 12.	BESCHIKBAAR METAAL-SALDO. (*)
	WISSELS.	PROMESSEN.	EFFECTEN. BINNENL.	EFFECTEN. BUITENL.	GOEDEREN.	SPECIE.	(*) DISCONTO'S.	(*) BELEENINGEN.	TOTAAL. (*)				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17 Februari 1874.	3½	4	3½	4	3½	1	f 67,929	f 26,850	f 94,779	f 199,079	f 125,032	62.8	f 45,401
26 Augustus 1875.	3	3½	3	3½	3	"	" 61,788	" 26,750	" 88,538	" 223,951	" 152,718	68.1	" 63,137
10 April 1878.	"	"	"	4	"	"	" 49,904	" 51,474	" 101,378	" 204,051	" 121,100	59.2	" 39,480
2 Mei „	3½	4	3½	4½	3½	"	" 61,263	" 53,746	" 115,009	" 213,047	" 116,701	54.7	" 31,482
9 October „	4	4½	4	5	4	"	" 73,571	" 55,299	" 128,870	" 226,573	" 115,573	51.—	" 24,943
5 Februari 1879.	3½	4	"	"	"	"	" 59,800	" 56,779	" 116 579	" 220,414	" 123,405	55.9	" 35,239

Het tijdperk 1874/79 heeft zich gekenmerkt door een groote vastheid van rentestand. Opmerkelijk is het dat de aanvang van een buitengewoon lang tijdperk van onveranderd gebleven rente juist samenvalt met het tijdstip waarop door de wet van Staatsblad 1875 n°. 117 het goud als eenige waarde-standaard van ons ruilmiddel werd ingevoerd, een maatregel, welke door velen geacht werd noodwendig tot veelvuldige en sterke rentewisselingen te moeten leiden [1]). Ter vergelijking met bovenstaande tabel volgt thans een opgave van den rentestand der Engelsche en der Fransche Bank:

(*) In duizendtallen.

[1]) Bankverslag 1877/78 bl. 6.

ENGELSCHE BANK.

		pCt.
1 April	1874	3½
30 „	„	4
28 Mei	„	3½
4 Juni	„	3
18 „	„	2½
30 Juli	„	3
6 Aug.	„	4
20 „	„	3½
27 „	„	3
15 Oct.	„	4
16 Nov.	„	5
30 „	„	6
7 Jan.	1875	5
15 „	„	4
28 „	„	3
18 Febr.	„	3½
9 Juli	„	3
29 „	„	2½
12 Aug.	„	2
7 Oct.	„	2½
14 „	„	3½
21 „	„	4
18 Nov.	„	3
30 Dec.	„	4
6 Jan.	1876	5
27 „	„	4
23 Maart	„	3½
6 April	„	3
20 „	„	2
3 Mei	1877	3

ENGELSCHE BANK.

		pCt.
5 Juli	1877	2½
12 „	„	2
28 Aug.	„	3
4 Oct.	„	4
11 „	„	5
29 Nov.	„	4
12 Jan.	1878	3
31 „	„	2
30 Maart	„	3
1 Juni	„	2½
27 „	„	3
4 Juli	„	3½
1 Aug.	„	4
12 „	„	5
14 Oct.	„	6
21 Nov.	„	5
16 Jan.	1879	4
31 „	„	3
11 Maart	„	2½

FRANSCHE BANK.

		pCt.
1 April	1874	4½
4 Juni	„	4
26 Mei	1876	3
5 April	1877	2
15 Oct.	1878	3

Het aantal disconto-veranderingen was voor de

	1874/79.
Nederlandsche Bank	5
Engelsche „	48
Fransche „	4

Gedurende 76 dagen was het minimum disconto der Engelsche Bank 6 pCt., bij onze Bank duurde de hoogste stand 4 pCt. 119 dagen.

De gemiddelde rentestand was als volgt:

BOEKJAAR.	WISSELS.	PROMESSEN.	EFFECTEN.		GOEDEREN.
			BINNENL.	BUITENL.	
1874/75.	3.5	4	3.5	4	3.5
1875/76.	3.2	3.7	3.2	3.7	3.2
1876/77.	3	3.5	3	3.5	3
1877/78.	3	3.5	3	3.5	3
1878/79.	3.62	4.12	3.69	4.68	3.69
1874/79.	3.264	3.764	3.278	3.876	3.278

De gemiddelde rentestand van de beide buitenlandsche banken is in de onderstaande tabel berekend over het boekjaar (1 April—31 Maart) der Ned. Bank.

BOEKJAAR	GEMIDDELDE RENTESTAND VAN DE		
	NEDERLANDSCHE	ENGELSCHE	FRANSCHE
	BANK.		
1874/75.	3.5	3.72	4.087
1875/76.	3.2	3.338	4
1876/77.	3	2.068	3.142
1877/78.	3	3.008	2.014
1878/79.	3.62	3.806	2.454
1874/79.	3.264	3.188	3.139

Stellingen.

STELLINGEN.

I.

Het beginsel van L. 7. C. de usufructu (III.33) is terecht door onzen wetgever verworpen.

II.

JUSTINIANUS' beslissing (Instit: III. 23 § 2) ten gunste van het gevoelen van PROCULUS tegen dat van SABINUS en CASSIUS is onjuist.

III.

Tot toewijzing der burgerlijke rechtsvordering ter zake van laster, hoon of beleediging is aanwezigheid van oogmerk om te beleedigen geen vereischte.

IV.

Schuldeischers van dengenen die ten nadeele hunner rechten eene erfenis heeft verworpen, behoeven, bij hun verzoek om rechterlijke machtiging tot aanvaarding, niet aan te toonen dat hun schuldenaar verwierp te kwader trouw.

V.

Art. 1345 B. W. strookt volkomen met het wezen van het strafbeding.

VI.

Art. 1274 B. W. moet worden opgevat als nadere verklaring van art. 1279 B. W. Hieruit volgt, dat verplichting tot vergoeding van kosten, schade en interessen is ontstaan: 1°. indien de schuldenaar het, uit den aard der zaak, éénige tijdperk waarbinnen kon gegeven of gedaan worden heeft laten voorbijgaan (mora ex re); 2°. indien hij in gebreke is gesteld door een bevel of andere soortgelijke acte (mora ex persona); 3°. indien hij in gebreke is uit krachte der *overeenkomst* zelve, wanneer deze *inhoudt* dat

de schuldenaar in gebreke zal zijn door het enkel verloop van den bepaalden termijn (mora ex contractu).

VII.

Inschrijving van het beding van wederinkoop van een onroerend goed in de openbare registers, worde verplichtend gemaakt.

VIII.

Het beginsel van artt. 1273 initio en 1480a B. W., met al zijne toepassingen, moet bij eene herziening van ons B. W. worden prijsgegeven.

IX.

De bewijskracht van koopmansboeken strekt zich, tegen personen die geen handel drijven, niet uit over het feit der levering zelve.

X.

De „beide gevallen", in art. 232b K. bedoeld, zijn: verkoop op tijd, en verkoop zonder tijdsbepaling.

XI.

Het beginsel, dat verzekering, in zooverre zij het wezenlijk belang te boven gaat, ongeldig is, moet de jure constituendo gehandhaafd worden.

XII.

De verkooper van een met geprivilegieerde schulden bezwaard schip moet, de jure constituendo, verplicht worden beteekening van den verkoop te doen aan de geprivilegieerde schuldeischers.

XIII.

De uitdrukkingen „absolute —" en „relatieve rechterlijke bevoegdheid" geven aanleiding tot valsche opvattingen, en derhalve moet haar gebruik zorgvuldig vermeden worden.

XIV.

Indien er een authentieke titel is, een erkend handschrift of eene voorafgegane veroordeeling bij een voor verzet of hooger beroep niet vatbaar vonnis, is de rechter verplicht *ambtshalve* de voorloopige ten uitvoerlegging der vonnissen te bevelen.

XV.

Art. 56 Rv. moet door den rechter *ambtshalve* worden toegepast.

XVI.

De reden waarom de verliezer de proceskosten moet betalen ligt, zoowel de jure constituendo als de jure constituto, niet in de utiliteit (beperking van het aantal roekelooze processen), maar in de billijkheid (waaraan art. 1401 B. W. uitdrukking geeft).

XVII.

Het voorschrift, dat Grondwetsherziening wordt voorafgegaan door ontbinding der Staten-Generaal moet vervallen.

XVIII.

Het ministerieele ambt moet verklaard worden onvereenigbaar te zijn met het lidmaatschap der Staten-Generaal.

XIX.

Het ware uitgangspunt tot oplossing der quaestie

„verleening, of onthouding van Algemeen Stemrecht", is dat van staatsbeleid, niet dat van recht.

XX.

In afwachting der invoering van een evenredigheidskiesstelsel voor geheel ons Rijk, verdeele men het land in enkelvoudige kiesdistricten, volgens de parallelmethode-BICHON c. s. (zie, Bijlagen v. h. Verslag der Handelingen v. d. 2e Kamer der Staten-Generaal. 1883. N°. 183,5 pag. 42) met toepassing van het kiesstelsel-HARE in de groote steden.

XXI.

Een eenvoudig doch krachtig middel tot vermindering der gevaren die uit het „parlementaire" of „Engelsche" regeeringsstelsel in 't algemeen, en uit het onbeperkte recht van budgetverwerping in 't bijzonder, kunnen ontstaan, ware een grondwettelijk voorschrift: dat afstemming der begrooting. ontbinding der Kamer ten gevolge heeft.

XXII.

Ontstaan en voortduur van den verderfelijken

schoolstrijd zijn te wijten aan miskenning van het gezonde beginsel, dat het gebied der Staatswerkzaamheid eerst *daar* begint, waar de particuliere krachten blijken tekort te schieten.

XXIII.

Het Staatsbelang vordert toepassing van het beginsel: „Bijzonder onderwijs regel, Staatsonderwijs uitzondering".

XXIV.

De stelling: „Wanneer men (als lid van de 2e Kamer der Staten-Generaal) trouw heeft gezworen aan de Grondwet, dan heeft men daarmede ook trouw gezworen aan al de wetten die op grondwettige wijze zijn tot stand gekomen," (zie, Verslag der Handelingen van de 2e Kamer der S-G. Zitting 11 December 1882.) is *onwaar*.

XXV.

Art. 100 Gw. bedoelt de helft van het resp. in artt. 77 en 78 Gw. bepaalde aantal leden.

XXVI.

Misleiding door belofte van nietvervolging is op zich zelve geen aannemelijke reden van herroeping eener, door den misleide, afgelegde gerechtelijke bekentenis.

XXVII.

Art. 54 N° 1 R. O. en art. 350 Sv. zijn niet volstrekt onvereenigbaar.

XXVIII.

De rechtsgrond der straf is niet de absolute rechteloosheid des onrechtplegers.

XXIX

De rechtsgrond der straf is: het recht des Staats om zijn bestaan te handhaven.

XXX.

Poging is, in abstracto, even strafwaardig als de voltooide handeling.

XXXI.

Uitsluiting van hooger beroep bij misdaden „crimes") is historisch verklaarbaar, doch in alle andere opzichten onverdedigbaar.

XXXII.

De groote beteekenis (uit een economisch en sociaal oogpunt) der levensverzekering wordt noch door onze Regeering, noch door ons Volk genoegzaam erkend.

XXXIII.

Beschermende rechten zijn eerst dán nadeelig voor den nationalen rijkdom, wanneer zij ten gevolge hebben, dat in de binnenlandsche behoefte wordt voorzien door binnenlandsche producten wier voortbrengingskosten hooger zijn dan, zonder die rechten, de geldswaarde der buitenlandsche producten zou wezen.

XXXIV.

Aan de uitdrukking: „het geld moet in het land blijven," ligt eene ware gedachte ten grondslag.

Stelling XXXIII te lezen als volgt:

Beschermende rechten zijn voor den nationalen rijkdom eerst dàn nadeelig wanneer, en in zooverre als zij ten gevolge hebben, dat in de binnenlandsche behoefte wordt voorzien door binnenlandsche producten tot wier verkrijging de opoffering van méér nationaal vermogen noodig was, dan, zonder die rechten, noodig zou geweest zijn tot verkrijging van gelijke buitenlandsche producten.

XXXV.

Het feit, dat de invoer den uitvoer overtreft is, in zoover het voortkomt uit eene voor de binnenlandsche consumtie te geringe binnenlandsche productie, een voor den nationalen rijkdom ongunstig verschijnsel.

